

Додаток
до листа ПОППО
17.08.20№ 01-22/739

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ПОЛТАВСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ІНСТИТУТУ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
ІМ. М.В. ОСТРОГРАДСЬКОГО
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У 2020/2021 н.р.**

ЗМІСТ

№	Напрямок	Відповідальний	Стор.
1.	Дошкільна освіта	Моргун І.В.	2
2.	Початкова освіта	Крилевець М.П.	5
3.	Українська мова та література	Коваленко О.П.	23
4.	Іноземні мови	Макусінський Є.А.	29
5.	Зарубіжної література. Російська мова	Чирка В.В. Гелеверя Р.О.	54
6.	Історія. Правознавство. Громадянська освіта	Міщенко І.О.	58
7.	Математика	Лозинська О.М.	62
8.	Фізика і астрономія	Кучеренко О.В.	74
9.	Біологія, хімія	Бур'ян В.І.	82
10.	Географія. Економіка.	Шкоденко Л.А.	95
11.	Основи здоров'я	Козак І.О.	110
12.	Інформатика	Шостя С.П.	111
13.	Трудове навчання	Резніченко З.В.	117
14.	Фізична культура. Захист України	Сич О.В.	119
15.	Мистецтво	Халецька Л.Л.	128
16.	Виховна робота. Позашкільна освіта	Красницька О.А., Романеко А.М.	135
17.	Психологічна служба	Муліка К.М.	156

**Методичні рекомендації щодо організації
освітнього процесу в закладах дошкільної освіти
Полтавської області у 2020-2021 навчальному році**

Розвиток дошкільної освіти є одним із пріоритетних напрямів державної освітньої політики в Україні. Як зазначено в Законі України «Про дошкільну освіту», дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні, що спрямована на забезпечення всебічного розвитку дитини дошкільного віку відповідно до її інтелектуальних вікових особливостей, формування моральних норм, набуття особистістю життєвого соціального досвіду.

Організація освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти у 2020/2021 навчальному році здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базового компоненту дошкільної освіти, Положення про дошкільний навчальний заклад (затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20.03.2003 № 305), Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234), Гранично допустимого навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності (затверджено наказом МОН України від 20.04.2015 № 446), а також інструктивно-методичним рекомендаціям МОН України.

Нагадуємо, що зазначені документи треба розглядати як цілісний пакет матеріалів, що призначений для науково-методичного супроводу професійної діяльності педагогів, керівників, організаторів дошкільної справи на сучасному етапі.

Зміст освітнього процесу в закладі дошкільної освіти реалізовується відповідно до вимог чинних програм розвитку, виховання і навчання дітей, у тому числі з особливими освітніми потребами. Чинними для використання у 2020/2021 навчальному році в дошкільних навчальних закладах різних типів і форм власності є комплексні і парціальні програми, рекомендовані (схвалені) Міністерством освіти і науки України (www.mon.gov.ua). Програмно-методичним забезпеченням освітнього процесу слід керуватися «Переліком навчальних видань, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в закладах дошкільної освіти у 2019– 2020 навчальному році», що розміщений на сайтах Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua). За педагогічними колективами закладів дошкільної освіти зберігається право вибору освітніх програм: комплексної як основної та додаткових парціальних для поглибленої освітньої роботи за певними профілями. Педагогічні працівники мають право обирати освітні програми серед затверджених МОН, або розробити власну, яка має містити: загальний обсяг навантаження та очікувані результати навчання здобувачів освіти; перелік, зміст, тривалість і взаємозв'язок освітніх галузей; форми організації освітнього процесу; інструменти системи внутрішнього

забезпечення якості освіти; інші освітні компоненти, за рішенням закладу дошкільної освіти (Лист МОН від 09.12.2019 №1/9-750 "Щодо освітніх програм у закладах дошкільної освіти"). Освітня програма схвалюється педагогічною радою закладу дошкільної освіти та затверджується його керівником. При виборі програм особлива увага звертається на терміни дії грифів Міністерства освіти і науки України, якими унормовано чинність документів.

Звертаємо увагу, що з 2020/2021 навчального року набуде чинність нова редакція програми розвитку дітей молодшого дошкільного віку «Впевнений старт».

ECERS: шкали з оцінювання якості дошкільної освіти

Окрім доступності дошкільної освіти, необхідної для забезпечення розвитку дитини дошкільного віку, вкрай актуальним є питання якості навчання і догляду за дітьми в ЗДО. Для підвищення якості дошкільної освіти слід виокремити чіткі критерії їх оцінювання, важливі для всіх суб'єктів освітнього процесу. Підвищення якості дошкільної освіти передбачає оновлення змісту дошкільної освіти, підвищення кваліфікації педагогічних працівників, а також комфортне освітнє середовище та безпечну матеріально-технічну базу.

Вперше в Україні відбуватиметься оцінювання якості освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з використанням міжнародної методики ECERS — інструмент оцінювання якості програм дошкільної освіти для дітей віком від 2 до 5 років, зокрема: якості взаємодії між керівниками ЗДО і дітьми, персоналом і батьками, взаємодії між вихованцями освітнього закладу (Наказ МОН № 1561 від 12.12.2019). Проєкт відбуватиметься у партнерстві з командою підтримки реформ МОН, Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» та за підтримки ЮНІСЕФ.

Освітнє середовище є надзвичайно важливим чинником для різнобічного розвитку дітей дошкільного віку. ECERS, оцінюючи якість дошкільної освіти, робить на цьому особливу увагу. Такий підхід повністю відповідає вимогам Державного стандарту дошкільної освіти України (Базовому компоненту дошкільної освіти).

Оцінювання якості дошкільної освіти за методикою ECERS:

- враховує особливості різних видів освітніх програм для дітей дошкільного віку (комплексні і парціальні), рекомендовані (схвалені) Міністерством освіти і науки України;
- робить акцент на тому, що діти є суб'єктами своєї діяльності;
- оцінює умови для пізнавальної діяльності дитини, можливості прояву нею творчості та ініціативи;
- фокусується на трьох вимірах середовища: просторі, організації часу, взаємодії дітей і дорослих.

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/ecers-shkala-ocinyuvannya-seredovisha-rannogo-ditinstva>)

Дистанційне навчання

Нові умови соціальної ізоляції кидають виклик сталому способу життя педагогів та родин. Тому ми змушені підлаштовуватися та вибудовувати набуті схеми взаємодії всіх учасників освітнього процесу, перевіряючи їх одразу на практиці.

Статтею 11 Закону України «Про освіту» визначено, що «метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок». Тому заклади дошкільної освіти продовжують здійснювати роботу щодо всебічного розвитку малюків.

У статті 9 Закону України «Про освіту» зазначено, що однією з форм здобуття освіти є дистанційна форма здобуття освіти. Вона визначається як «індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій».

У листах МОНУ від 11.10.2017 № 1/9-546 «Методичні рекомендації щодо організації взаємодії закладів дошкільної освіти з батьками вихованців» та від 27.09.2010 № 1/9-666 «Про організацію роботи з дітьми п'ятирічного віку» зазначено, що «оперативно обмінюватися інформацією з батьками найзручніше в Інтернеті. У пригоді стануть сторінки сайтів закладів дошкільної освіти, електронне листування, онлайн-спілкування в закритій групі в соціальних мережах тощо». Це все стосується взаємодії з батьками та дає змогу навчити їх проводити час з дитиною з користю.

Але педагоги мають змогу не тільки інформувати батьків, а й проводити освітню роботу з дітьми. Лише необхідно дотримуватись вимог Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України 24.03.2016 № 234.

У період карантину робота педагогічних працівників закладів дошкільної освіти не зупиняється. Вони продовжують виконувати педагогічну, методичну, а також організаційну роботу в межах встановленого обсягу навантаження.

Рекомендуємо, щоб на час карантину в кожного педагога, був індивідуальний план роботи. В плані необхідно зазначати **зміст роботи** (підготовка дидактичних посібників, навчально-методичних матеріалів, виготовлення лепбуків, підготовка перспективного та тематичного плану роботи, розробка консультацій для батьків, інформаційно-просвітницька робота з батьками, самоосвіта, опрацювання

фахової літератури та нормативних документів), **термін виконання, форма виконання** (платформи та сервіси за допомогою, яких педагог буде зв'язуватися з учасниками дистанційної роботи. Також сайти, якими педагог буде користуватися для самоосвіти та формування завдань для дошкільнят та їх батьків). Завдання для дошкільнят бажано подавати, згідно орієнтовного розподілу організованої діяльності в ігровій формі.

Перелік ресурсів із вправами та завданнями для дітей, поради батькам та корисна інформація щодо занять розміщено на сайті МОН України за посиланням <https://mon-covid19.info/dytiachi-sadky>.

*Моргун Ірина Вікторівна, методист відділу
дошкільної, початкової та спеціальної освіти ПОППО*

Методичні рекомендації щодо вивчення навчальних предметів та організації освітнього процесу в початковій школі закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році

У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися.

В.Сухомлинський

2020-21 навчальний рік - черговий етап активного реформування загальної середньої освіти в Україні.

Організація освітньої діяльності у 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році буде здійснюватися відповідно до законів України [«Про освіту»](#), [«Про загальну середню освіту»](#), Концепції Нової української школи (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»; <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziva.html>), Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 87 від 21.02.2018 (у 1-х - 3-х класах), Державного стандарту загальної початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 462 від 20.04.2011 (у 4-х класах).

Виконання вимог зазначених державних стандартів є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від підпорядкування, типів і форми власності.

Навчальні заняття в школі будуть організовуватися за семестровою системою.

Орієнтовна структура 2020/2021 навчального року:

1 вересня – свято Першого Дзвоника

I семестр – 01.09.2020 – 25.12.2020

II семестр – 11.01.2021 – 28.05.2021

Орієнтовна дата проведення свята «Останній дзвоник» – 28.05. 2021 року.
1-го вересня обов'язковим є проведення першого уроку

Щорічно міністерство пропонує свої варіанти тем для першого шкільного заняття. Такі теми не є обов'язковими та можуть коригуватись вчителем. Важливо, щоб початок нового навчального року налаштував дітей на навчання, дав їм достатню мотивацію та корисні роздуми.

Обираючи ту чи іншу тему, вчителі повинні: орієнтуватись на вік школяра; враховувати актуальність проблематики.

Так, для початкових — 1-4-х класів, доречними стануть такі теми: *“Діти об'єднують Україну”*; *“Я люблю свою країну”*; *Добре тим, хто вміє дружити*”; *“Краса людини — її доброта” і т.д.*

Указом Президента України 2020/2021 навчальний рік оголошено **Роком математичної освіти в Україні**, впродовж якого планується впровадити найбільш нагальні й потрібні дітям та освітянам новації, а також закріпити думку про те, що математика потрібна кожному з нас у повсякденному житті. Проведення Року математики має допомогти привернути увагу всього суспільства до розвитку математичної грамотності не лише у школярів, а у всіх громадян.

Пропонуємо добірку корисних посилань, які можна використати у підготовці Першого уроку:

1. Веселий початок: що робити на перших уроках вересня, щоб крига скресла (<https://nus.org.ua/articles/veselyj-pochatok-shho-robyty-na-pershyh-urokah-veresnya-shhob-kryga-skresla/?fbclid=IwAR1zTM-mvfjFrsVh2QIyXLiwGi353PtrDmhI1OEE8TruRohp8DtPUv9biM4>)
2. Ігри та вправи на розвиток комунікативних навичок (<https://urok.in.ua/taxonomy/term/140/all>)
3. Як знайомитися з класом? (<https://vseosvita.ua/news/ak-znajomitisa-z-klasom-4236.html>)
4. 12 фактів про математику та цікаві наукові знахідки (<https://www.youtube.com/watch?v=6sQ9taGKU0o>)
5. Цікаві факти математики (<https://www.youtube.com/watch?v=QYgH1IRkY1E>)
6. Чому потрібно вивчати математику. Вислови відомих людей про математику (<https://www.youtube.com/watch?v=ghXdayQ4kho>)
7. Роль математики в житті людини (<https://www.youtube.com/watch?v=Xhzu2Yjo2VA>)
8. Презентація “Математика у повсякденному житті” (<https://naurok.com.ua/prezentaciya-matematika-u-povsyakdenomu-zhitti-39320.html>)

Добре тому, хто навчився вчитися.

Менандр

2020/2021 навчальний рік у закладах загальної середньої освіти буде **особливим** і розпочнеться відповідно до особливостей епідеміологічної

ситуації в конкретному регіоні або окремій адміністративно-територіальній одиниці, а саме:

- 1) «зелений», «жовтий» або «помаранчевий» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти дозволено в звичайному режимі;
- 2) «червоний» рівень епідемічної небезпеки – відвідування закладів освіти здобувачами загальної середньої освіти заборонено, а отже, освітній процес забезпечується з використанням технологій дистанційного навчання.

Рішення щодо особливостей організації освітнього процесу у закладах освіти в умовах «зеленого», «жовтого» або «помаранчевого» рівнів епідемічної небезпеки приймає педагогічна рада закладу освіти з урахуванням Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів у закладах освіти в період карантину в зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19), затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.07.2020 № 42.

Щодо особливостей організації освітнього процесу

Відповідно до рекомендацій МОЗ, ВООЗ, медичних організацій інших країн пріоритетом організації освітнього процесу в закладах освіти є *дотримання принципів соціального дистанціювання, правил гігієни, використання засобів індивідуального захисту та уникнення масових скупчень осіб.*

Тому організація освітнього процесу в закладі освіти забезпечується з урахуванням: вимог соціального дистанціювання; регулярного моніторингу та аналізу відвідування занять учнями з метою раннього виявлення збільшення захворюваності та інформування служби громадського здоров'я у випадку різкого збільшення; дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.

Рекомендуємо:

- запровадити гнучку структуру навчального року, передбачивши можливість внесення змін до термінів проведення канікул, початку та завершення навчальних семестрів, з урахуванням епідеміологічної ситуації;
- запропонувати батькам учнів, які належать до категорій, яким не рекомендовано перебування в закладах освіти (особам із хронічними легеневиими хворобами; особам, які мають розлади імунної системи; особам із захворюванням на цукровий діабет тощо), продовжити навчання за формами здобуття освіти, що максимально відповідають потребам їхнього захисту та безпеки (наприклад, педагогічний патронаж, екстернатна, сімейна (домашня) або дистанційна форми здобуття освіти);
- з метою забезпечення соціальної дистанції під час навчання використовувати великі приміщення (зокрема, актові зали, рекреації, коридори, адаптовані для потреб навчання), за сприятливих погодних умов забезпечувати проведення занять з окремих предметів на відкритому повітрі; проводити навчальні

заняття з окремих предметів або в окремі навчальні дні у підгрупах, використовуючи технології змішаного навчання.

Колеги, ВАЖЛИВО! На початку нового навчального року рекомендуємо виявити рівень опанування учнями навчального матеріалу, яким учні оволодівали під час карантинних обмежень самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання, визначити необхідність організації повторення цього матеріалу, спланувати та організувати систематизацію та узагальнення навчального матеріалу, актуалізацію окремих тем, передбачити визначення диференційованих навчальних завдань з урахуванням рівня засвоєння попереднього матеріалу учнями тощо.

Варто уникати організації видів діяльності, які вимагають безпосереднього фізичного контакту між учнями: рекомендуємо зменшити кількість комунікаційних вправ, уникати групових ігор, що передбачають тактильний контакт, проводити ранкові зустрічі із дотриманням соціальної дистанції, за можливості, на свіжому повітрі тощо.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідними Державними стандартами результатів навчання, є освітня програма. (стаття 33 Закону України «Про освіту», стаття 11 Закону України «Про загальну середню освіту»). Освітні програми розробляються закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються відповідно до законів України «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Заклади загальної середньої освіти області можуть використовувати типові або інші освітні програми.

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новим Державним стандартом у 2020/2021 н.р. освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі: для 1-2 класів – Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН України від 08.10.2019 № 1272); для 3 класів – Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм (наказ МОН України від 08.10.2019 № 1273); для 4 класів – Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), типових освітніх програм (наказ МОН України від 20.04.2018 № 407).

Навчальні плани зорієнтовані на роботу початкової школи за 5-денним навчальними тижнем.

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується варіативний складник. **Використання годин варіативного складника навчальних планів може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження курсів за вибором, проведення індивідуальних консультацій та групових занять.** Вибір між упровадженням курсів за вибором і проведенням індивідуальних консультацій та групових занять, заклад освіти здійснює з урахуванням індивідуальних навчальних можливостей та пізнавальних інтересів

здобувачів освіти і спрямовує на забезпечення умов диференціації та індивідуалізації освітнього процесу.

У разі використання варіативної години на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми додається програма цього курсу.

Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН України для використання у початкових класах закладів загальної середньої освіти (<https://bitly.su/Cb9ln2YP>)

При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати, що гранично допустиме навантаження вираховується на одного учня, а уроки фізичної культури не враховуються при визначенні цього показника.

Відповідно до Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у закладах загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128) під час **вивчення української та іноземної мов, інформатики клас може ділитися на групи за умови відповідної кількості учнів у класі (більше 27)**. Можливість поділу класів на групи при вивченні окремих предметів має бути зафіксована в освітній програмі закладу освіти.

Наголошуємо на необхідності врахування у діяльності початкової освіти нормативно-правової бази Нової української школи (у 1-3 класах) та Державного стандарту загальної початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №462 від 20.04.2011 (у 4-х класах):

- Закон України “Про освіту”
- Закон України “Про загальну середню освіту”
- Постанова Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 року №462 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти»
- Постанова від 21 лютого 2018 р. №87 “Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»
- РОЗПОРЯДЖЕННЯ Кабінету Міністрів від 14 грудня 2016 р. № 988-р “Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року”
- Положення про сертифікацію педагогічних працівників (зі змінами від 24.12.2019 р.)
- Щодо тривалості уроку в початковій школі. Лист МОН України від 02.04.2018 №1/9-190 “Щодо скороченої тривалості уроку для учнів початкової школи”
- Професійний стандарт „Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти”

- Наказ МОН України № 21 від 09.01.2020 року « Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року № 1362»;
- Наказ від 07.12.2018р. №1362 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу»;
- Наказ МОН України від 08.04.2015 №412 «Про затвердження Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» зареєстрований в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за №472/26917;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.08.2016 №1009 «Про орієнтовні вимоги до контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкової школи»;
- Концепція Нової української школи від 14.12.2016 №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року»;
- Наказ МОН України від 13.07.2017 №1021 «Про організаційні питання запровадження Концепції Нової української школи у ЗНЗ I ступеня»;
- Наказ МОН України від 13.07.2017 №1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів»;
- Постанова Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти»;
- Наказ МОН України від 05.03.2018 № 223 «Щодо упровадження ігрових та діяльнісних методів навчання в освітній процес перших класів закладів загальної середньої освіти»;
- Наказ МОН №283 від 23.03.2018 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації освітнього простору Нової української школи»;
- Наказ МОН №268 від 21.03.2018 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2-х класів закладів загальної середньої освіти»
- Наказ МОН від 22.03.2018 №271 «Про затвердження Примірного переліку корекційних засобів навчання та реабілітаційного обладнання для спеціальних закладів освіти»;
- Лист МОН України від 27.03.2018 №1/9-181 «Роз'яснення щодо освітніх програм, що не є типовими»;
- Лист МОН України від 02.04.2018 №1/9-190 «Щодо скороченої тривалості уроку для учнів початкової школи»;
- Наказ МОН №367 від 17.04.2018 «Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти»;
- Лист МОН України від 19.04.2018 №1/9-249 «Щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти»;
- Наказ МОН №407 від 20.04.2018 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти I ступеня»;

- Лист МОН від 18.05.2018 №1/9-322 «Щодо порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах в умовах повної або часткової інтеграції різних освітніх галузей, можливість якої передбачена Державним стандартом початкової освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України №87 від 21.02.2018»;
- Лист МОН від 03.07.2018 №1/9-415 «Інструктивно – методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та організація освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році»;
- Наказ МОН №816 від 26.07.2018 «Про затвердження типової освітньої програми початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1 класів з інтелектуальними порушеннями»;
- Наказ МОН №1143 від 10.08.2018 «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»;
- Наказ МОН №924 від 20.08.2018 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі»;
- Наказ МОН №925 від 20.08.2018 «Методичні рекомендації щодо адаптаційного періоду для учнів першого класу».

Залишаються актуальними методичні рекомендації Міністерства щодо організації навчально-виховного процесу і вивчення базових дисциплін попередніх років:

- для 1 класів - особливості організації освітнього процесу в 1 класах за Типовими освітніми програмами, розробленими під керівництвом Савченко О. Я., Шияна Р. Б. висвітлено у листі МОН № 1/9-415 від 03.07.18 року «Щодо вивчення у закладах загальної середньої освіти навчальних предметів у 2018/2019 навчальному році»;
- для 2-х класів «Особливості організації освітнього процесу у 2 класах» Лист МОН України № 1/11-5966 від 01.07.2019;
- для 3-х класів - додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Методичні рекомендації про викладання у початковій школі у 2020/2021 навчальному році»;
- для 4 класів – додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 09.08.2017 р. № 1/9-436 «Методичні рекомендації щодо викладання у початковій школі у 2017/2018 навчальному році»
- . Наказ МОН № 240 від 23 червня 2000 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I – III ступенів», відновлена наказом МОН від 29.11.2013р. №1655.
- Наказ МОНМСУ №423 від 10 травня 2011 «Про затвердження єдиних зразків ведення обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах I-III ст. усіх форм власності».

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти у межах часу, передбаченого освітньою програмою.

У зв'язку із епідеміологічною ситуацією та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширення вірусних хвороб під час календарно-тематичного планування важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину.

Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (упорядник І. Коберник), розробленими за підтримки МОН України (<https://cutt.ly/MynTayc>)

Колеги! Ураховуючи завершення 2019/2020 н.р. в умовах дистанційного навчання, під час календарно-тематичного планування опрацювання програмового матеріалу на 2020/2021 н.р. **рекомендуємо збільшити тривалість проведення повторення, узагальнення і систематизації вивченого за попередній рік.** Протягом першого-другого тижнів очного навчання провести діагностувальні роботи з метою виявлення рівня навченості здобувачів освіти та їх готовності до подальшого усвідомленого опанування програмового матеріалу. За результатами діагностики спланувати матеріал для повторення, узагальнення і систематизації, водночас забезпечивши диференціацію й індивідуалізацію цієї роботи.

Режим роботи закладу загальної середньої освіти визначається закладом освіти на основі відповідних нормативно-правових актів. Задля дотримання безпечних умов перебування учасників освітнього процесу у закладі освіти рекомендуємо керуватись нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України, місцевих органів влади щодо здійснення протиепідемічних заходів.

Тривалість уроків у закладах освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других – четвертих класах – 40 хвилин. Заклад освіти може обрати інші, крім уроку, форми організації освітнього процесу. Вибір має зумовлюватись дидактичною доцільністю, матеріально-технічною базою закладу, підготовкою вчителя та враховувати індивідуальні особливості учнів. З метою розширення можливостей закладу освіти щодо впровадження інноваційних, науково обґрунтованих організаційних форм навчання рекомендуємо скористатися пропозиціями науковців Інституту педагогіки НАПН України щодо дидактичних моделей організаційних форм компетентісно орієнтованого навчання (<https://cutt.ly/eynEePM>)

Задля забезпечення повноцінного освітнього процесу викладання онлайн, рекомендуємо застосовувати онлайн інструменти, використовуючи сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams тощо. Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме засвоєнню знань учнів/учениць різних рівнів. Важливо, щоб в учнів/ учениць були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати **лише навчальну літературу, що має гриф** Міністерства освіти і науки України або висновок «Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах» відповідною комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на офіційному вебсайті Міністерства (<https://mon.gov.ua/>) та на вебсайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Процес навчання буде легким, якщо це стане для дітей яскравим, захоплюючим, наповненим живими образами, звуками, мелодією те, що дитина повинна запам'ятати перш за все
В.Сухомлинський

ІНТЕГРАЦІЯ та інтегроване навчання.

Особливістю початкової школи є те, що діти приходять до школи з різним рівнем готовності до навчання, неоднаковим соціальним досвідом, відмінностями в психофізіологічному розвитку. Початкова загальна освіта покликана допомогти реалізувати здібності кожного і створити умови для індивідуального розвитку дитини.

За час реформування здійснено радикальне оновлення змісту шкільної освіти, значна робота проведена з методичного забезпечення навчального процесу, удосконалення форм і методів навчання, приведення їх у відповідність з вимогами життя. Триває розвантаження програм від другорядного матеріалу, надмірно ускладненого, робиться наголос на зв'язку одержуваних у школі знань з життям. Все це підпорядковано головному завданню школи – формуванню всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Особливої уваги заслуговує питання інтеграційного навчання молодших школярів. Інтеграційне навчання – це не нові технології, це – класика.

Підвищення ефективності навчання передбачає скорочення витрат часу і праці учнів та вчителів, необхідних для свідомого, глибокого і міцного засвоєння учнями програмового матеріалу. Інтеграція має у цьому плані дійсно невичерпні можливості. Використання знань із суміжних предметів, опора на розумові та практичні вміння, сформовані під час вивчення різних предметів, значно полегшує засвоєння навчального матеріалу.

У Великому тлумачному словнику інтеграція – це “доцільне об’єднання та координація дій різних частин цілісної системи”.

Наукові дослідження показують, що інтеграція змісту освіти багато в чому вирішує проблему зміцнення та збереження психічного і фізичного здоров’я школярів, сприяє підвищенню мотивації навчальної діяльності. Для нашої сучасності характерна інтеграція наук, прагнення отримати найточніше уявлення про загальну будову світу. Ці ідеї знаходять своє відображення як в концепції сучасної шкільної освіти, так і в концепції професійної підготовки спеціалістів. Інтеграція – важлива умова сучасної науки і розвитку цивілізації в цілому. Адже нинішня стадія наукового мислення дедалі більше характеризується прагненням розглядати не окремі, ізольовані об’єкти, явища життя, а їх більш чи менш широкі єдності.

На сучасному етапі окремі елементи інтегрованого підходу до організації освітнього процесу у початковій школі втілені в практичну діяльність. Доведено, що інтегрований підхід у навчанні сприяє розширенню соціально-пізнавального досвіду учнів у руслі поставлених учителем конкретних навчально-виховних завдань, інтенсивному розвитку молодших школярів в аспекті вибраної тематики; формуванню інтересу до подій і явищ дійсності, вихованню особистості, розвиває загальнонавчальні навички дітей.

Ефективність навчання молодших школярів значно підвищиться, якщо використовувати такі способи інтеграції змісту початкового навчання: - інтегровані курси; - інтегровані підручники; - інтегровані завдання; - інтегровані уроки. **Інтеграція є однією з найперспективніших інновацій,** яка здатна вирішити чисельні проблеми системи сучасної початкової освіти. Вже сьогодні є очевидним, що інтегроване навчання як ніяке інше закладає нові умови діяльності вчителів та учнів, є діючою моделлю активізації інтелектуальної діяльності та розвиваючих прийомів навчання. Інтеграція зобов’язує до використання різноманітних форм викладання, що має вплив на ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу. Вона стає для всіх її учасників – і вчителів, і учнів, і батьків – школою співпраці та взаємодії, що допомагає разом просуватися до спільної мети.

Переваги інтегрованих уроків полягають в тому, що вони: сприяють підвищенню мотивації навчання, формування пізнавального інтересу учнів; сприяють розвитку мовлення, формування вміння учнів порівнювати, узагальнювати, робити висновки, знімають перенапруження; дозволяють врахувати досвід школяра, урізноманітнити методи і прийоми роботи, уникнути повторів одних і тих же знань в різних навчальних предметах, і тим самим зменшити витрати дитини на освоєння знань які не тільки поглиблюють уявлення про предмет, розширюють кругозір, а й сприяють формуванню різнобічно розвиненої, гармонійно і інтелектуально розвиненої особистості. Інтеграція є джерелом знаходження нових зв’язків між фактами, які підтверджують або поглиблюють певні висновки, спостереження учнів в різних предметах.

За допомогою інтегрованих уроків з'являються великі можливості розвивати в дитини інтелект, які в традиційному навчанні використовуються недостатньо.

Не рекомендовано інтегровані курси в початковій школі розділяти на окремі предмети.

Класний журнал.

Фактичне виконання навчальної програми у 4-х класах фіксується у Класному журналі відповідно до Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 08.04.2015 № 412, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 27.04.2015 за № 472/26917, та з урахуванням методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів закладів загальної середньої освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 21.09.2015 № 2/2-14-1907-15).

Виконання навчальної програми у 1-3 класах НУШ фіксується у Класному журналі з урахуванням вимог наказу МОН України № 21 від 09.01.2020 року « Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 07 грудня 2018 року № 1362» та Методичних рекомендацій щодо заповнення класного журналу в НУШ.

Заповнювати Класний журнал мають право класний керівник та вчителі, які викладають окремі предмети. На них покладена особиста відповідальність за своєчасність, стан та достовірність записів. Записи в журналі слід робити виключно державною мовою. На тих сторінках, що відведені для навчальних предметів з іноземних мов, можна записувати теми уроків, екскурсій, проектів мовою навчального предмета.

Робити записи на всіх сторінках журналу необхідно чітко й розбірливо, пастою або чорнилом одного кольору. Якщо для вивчення окремих предметів клас ділиться на групи, то для кожної з них у журналі відводять окремі сторінки і після назви предмета у дужках записують номер групи (І група; ІІ група).

Предметна інтеграція змісту початкової освіти має бути відображена в робочому плані закладу загальної середньої освіти. **Назви предметів у розкладі занять учнів і класному журналі мають співпадати з їх назвами у робочому навчальному плані.**

Типовими освітніми програмами визначається реалізація змісту дев'яти освітніх галузей у навчальних предметах «Українська мова», «Іноземна мова», «Математика», «Фізична культура» та двох інтегрованих курсах «Я досліджую світ», «Мистецтво». Типова освітня програма, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко, передбачає ще і навчальний предмет «Технології і дизайн».

Освітня галузь «Мовно-літературна» за типовою освітньою програмою під керівництвом О. Я. Савченко реалізується у навчальних предметах

«Українська мова» та «Іноземна мова». Запис у журналі «Українська мова» в цьому випадку фіксується як окремий предмет (7 годин на тиждень).

Освітня галузь «Мовно-літературна» за типовою освітньою програмою під керівництвом Р. Б. Шияна реалізується у навчальних предметах «Українська мова», «Іноземна мова» та інтегрованому курсі «Я досліджую світ». Вивчення української мови передбачає часовий розподіл програмового матеріалу між предметом «Українська мова» та інтегрованим курсом «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь), відповідно до якого 5 годин на тиждень використовується на вивчення української мови як окремого предмета, 2 години української мови на тиждень включені до інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (мовно-літературна галузь). Відповідно до зазначеного українська мова фіксується як окремий предмет (5 годин на тиждень). В інтегрованому курсі «Я досліджую світ» зміст мовно-літературної галузі розгортається лінійно разом із змістом решти галузей, що інтегруються, і записується на сторінках, виділених для курсу «Я досліджую світ».

Для обох програм запис навчального предмета «Іноземна мова» зверху у лівій частині сторінки журналу уточнюється назвою мови, яка вивчається. Якщо клас ділиться на групи, у дужках записується номер групи. Для кожної групи відводяться окремі сторінки для запису уроків.

Освітня галузь «Математична» реалізується через вивчення окремого *навчального предмета «Математика»* (за типовою освітньою програмою О. Я. Савченко у 1-2 класах - 4 години, у 3-4 класах - 5 годин на тиждень; за типовою освітньою програмою Р. Б. Шияна у 1-2 класах - 3 години, у 3-4 класах – 4 години на тиждень) та включенням програмового змісту з математики, розрахованого на 1 навчальну годину, в інтегрований курс «Я досліджую світ» (за типовою освітньою програмою Р. Б. Шияна). При заповненні журналу навчальний предмет «Математика» фіксується на одній сторінці, зміст записується відповідно до календарно-тематичного планування.

Зміст освітніх галузей «Природнича», «Соціальна і здоров'язбережувальна», «Громадянська та історична», «Технологічна» представлений *в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»*. Запис змісту уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для обох програм фіксується відповідно до календарно-тематичного планування. Виокремлювати освітні галузі не потрібно.

Усюди цінність школи дорівнює цінності її вчителя
А.Дістервег

Ще раз наголошуємо на тому, що першочергове право викладання усіх дисциплін у початковій школі належить сертифікованому учителю початкових класів (сертифікат НУШ, EdEra). Відповідно до [угоди з ЦК Профспілки педагогічних працівників МОН](#), можна “передавати уроки з окремих предметів у початкових класах лише спеціалістам за наявності

об'єктивних причин та обов'язкової письмової згоди учителів початкових класів, забезпечуючи при цьому оплату праці відповідно до положень п. 74 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проектів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, самостійно переносити теми уроків відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Календарне, поурочне планування та модельна програма складається вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти, міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

У 1 класі домашнє завдання не задається та відповідно не фіксується у Класному журналі. У 2 класі домашнє завдання є необов'язковим, проте на непарній сторінці розвороту журналу в графі «Завдання додому» можуть зазначатися пошуково-дослідницькі та творчі завдання.

У 3-4 класах домашні завдання, у разі їх надання, обов'язково фіксуються у Класному журналі. У відповідній графі стисло записуються зміст (сторінки підручника, номери задач тощо) та/або спосіб виконання завдання (вивчити напам'ять, повторити, розв'язати тощо). Допускається запис домашнього завдання (назва тексту тощо) мовою навчального предмета (іноземною, національної меншини).

Новий Державний стандарт початкової освіти, регламентуючи свободу педагогічних спільнот у виборі шляхів навчання, виховання і розвитку школярів, відкриває можливість вибору та створення власного навчального забезпечення освітнього процесу. Чинні вимоги до його якості доповнюються показниками, що відповідають пріоритетам нового Державного стандарту і передбачають: реалізацію ідеї інтеграції; дослідницький підхід до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організацію пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.

У 1- 4 класах закладів загальної середньої освіти пропонується працювати за підручниками, що за результатами конкурсного відбору

отримали гриф «Рекомендовано для використання в закладах загальної середньої освіти» і надруковані за кошти державного бюджету. **Використання навчальних посібників, зошитів з друкованою основою, що доповнюють зміст підручників, утворюють разом з ними навчальні комплекти, є не обов'язковим і може мати місце в освітньому процесі лише за умови дидактичної доцільності навчальних видань** для реалізації нових підходів у роботі з учнями, дотримання вимог щодо уникнення перевантаження учнів та добровільної згоди усіх батьків учнів класу на фінансове забезпечення.

Звертаємо також увагу, що відповідальність за реалізацію державної політики у сфері освіти та забезпечення якості освіти на відповідній території покладена на органи місцевого самоврядування (стаття 66 Закону України «Про освіту»).

Важливими для організації належної освітньої діяльності у 2020-21 навчальному році залишаються документи:

Особливості організації освітнього процесу в 1 класах Лист Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415

Наказ МОН України № 1362 від 07 грудня 2018 року Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу учнів першого класу Нової української школи

Наказ №924 від 20.08.2018 р. «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу НУШ»

Особливості організації освітнього процесу у 2 класах Лист МОН України № 1/11-5966 від 01.07.2019

Наказ МОН України №1154 від 27.08.2019 року «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу»

Є ще одна особливість цього навчального року.

Вперше 3-ті класи НУШ розпочинають основний цикл навчання у початковій школі. Тож слід врахувати ряд особливостей організації освітнього процесу у 3 класах.

Та перш ніж говорити про організацію навчання у 3-му класі, рекомендуємо ознайомитися з результатами моніторингового дослідження рівня сформованості наскрізних умінь учнів початкової школи. У ньому взяли участь 3-ті класи, серед яких і пілотні НУШ. <https://nus.org.ua/articles/nush-chy-ni-shho-pokazalo-doslidzhennya-tretoklasnykiv/>

Отже, у 3-му класі НУШ пріоритетними залишаються завдання створення освітнього середовища для реалізації інтегративного підходу до компетентісно орієнтованого навчання, забезпечення умов для взаємодії учасників освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства та в умовах психологічної комфортності.

Водночас необхідно враховувати, що учні 3 класу розпочинають освітній процес зі зменшенням у ньому частки ігрових методів відносно проблемно-пошукових, дослідницьких та інших методів навчання.

Ця особливість зумовлює певні організаційні зміни та вибір таких методик, які створюють для учня ситуацію самостійного вибору, вияву відповідальності й ініціативності, критичної оцінки й сміливості у прийнятті рішень, здатності в команді вирішувати проблеми.

Відповідно основними видами діяльності учнів мають бути дослідницька, пошукова, творча тощо. Ігрову діяльність пропонується організовувати для проведення дидактичних, ділових ігор, ігор-стратегій тощо.

Задля збереження наступності з попереднім адаптаційно-ігровим циклом навчання рекомендовано навчальний день учнів 3 класів розпочинати ранковою зустріччю з дотриманням методики її проведення. Окрім психологічного налаштування учнів на роботу протягом дня доцільно ранкові зустрічі присвячувати введенню теми дня, тижня, окресленню певної навчальної проблеми, компетентнісно орієнтованого завдання, які необхідно виконати у процесі подальшої навчальної діяльності.

Варіативність організації освітнього процесу в 3 класі забезпечується двома типовими освітніми програмами (НУШ 1 та НУШ 2), що відрізняються моделями інтеграції змісту освітніх галузей. Спільним для обох освітніх програм є підходи до організації освітнього процесу та оцінювання результатів навчання здобувачів освіти.

Оцінювання — (фр. *evaluation* від *value* ціна, вартість) оцінка, визначення ціни, вартості, визначення кількості, якості продукції, якості ресурсів, придатності тощо; аналіз даних, обстановки.

Вікіпедія- вільна енциклопедія

Оцінювання навчальних досягнень учнів в НУШ

Оцінювання навчальних досягнень учнів Нової української школи здійснюється вербально. Облік результатів завершального (підсумкового) оцінювання, що здійснюється з урахуванням динаміки зростання рівня навчальних досягнень учня/учениці, фіксується в свідоцтві досягнень.

Міністерство освіти і науки винесло на громадське обговорення зміни до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів, які навчаються за новим стандартом.

Як зазначають у міністерстві, пропонуються такі зміни:

- у першому та другому класах застосовується вербальна характеристика особистих досягнень та результатів навчання учнів;
- у третьому та четвертому класах, першому семестрі п'ятого класу Нової української школи (далі – НУШ) підсумкове оцінювання здійснюється за рівневою шкалою.

Підсумкове оцінювання учнів 3-4 класів пропонують проводити за чотирма рівнями:

початковий; середній; достатній; високий.

Рівні результатів навчання учнів пропонують визначати за:

- *рівнем сформованості умінь як складових ключових та предметних компетентностей;*
- рівнем володіння розумовими операціями: вміння аналізувати, синтезувати, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки тощо;*
- *мірою самостійності у виконанні навчальних завдань;*
- *рівнем сформованості вміння виявляти проблеми та розв'язувати їх, висувати і формулювати гіпотези;*
- *рівнем пізнавальної діяльності.*

Документ містить також окремі положення щодо оцінювання результатів навчання учнів з особливими освітніми потребами:

“Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до індивідуальної програми розвитку (ІПР), що розробляється на основі висновку фахівців інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), де зазначено труднощі функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, що можуть впливати на ефективність застосування певних форм оцінювання.

Добір форм поточного та підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами здійснюється індивідуально з обов'язковим урахуванням їх можливостей функціонування, життєдіяльності та здоров'я.

Це проєкт. Чекаємо його схвалення і оприлюднення.

На сьогодні, керуючись усіма нормативними та рекомендаційними документами маємо таку картину щодо оцінювання учнів в 3-х класах НУШ:

Оцінювання результатів навчання учнів 3 класу здійснюється вербально та не передбачає виставлення балів та інших позначок у Класному журналі. Словесні судження (характеристики) з рекомендаціями (за потреби) щодо результатів виконаних робіт можуть бути зафіксовані у робочих зошитах/ на аркушах з виконаними завданнями.

Вербальні оцінки особистісних досягнень фіксуються двічі на рік у свідоцтві досягнень, зокрема у грудні та травні.

Прогрес учня протягом року відслідковується за щоденниками педагогічних спостережень та учнівським портфоліо, результатами діагностичних робіт, що мають містити компетентісно орієнтовані завдання. Діагностувальні роботи можуть бути усними чи письмовими, у формі тестових завдань чи комбіновані, можуть передбачати практичну роботу тощо. Форму роботи, зміст завдань, спосіб зворотного зв'язку учитель обирає самостійно з урахуванням особливостей учнів класу.

Обсяг діагностувальних робіт визначають з розрахунку прогнозованого часу на виконання окремих завдань учнями, з урахуванням їхньої готовності

до виконання того чи іншого завдання. У 3 класі тривалість виконання діагностувальної роботи не повинна перевищувати 35 хв (із 40 хв уроку 5 хв інструктаж, 35 хв – виконання роботи).

Протягом навчального дня рекомендовано проводити не більше 1 діагностувальної роботи. З метою уникнення збігів часу проведення діагностувальних робіт терміни необхідно враховувати і узгоджувати під час календарно-тематичного планування. Ураховуючи можливість коригування термінів виконання календарно-тематичного плану і 20 % резервного часу програми, дата проведення діагностувальної роботи може бути змінена на підставі аналізу результатів спостережень у процесі формувального оцінювання. Результати діагностувальних робіт зберігаються у портфоліо учня і не фіксуються у класному журналі.

Оцінювання навчальних досягнень відбувається вербально за рівнями: високий, достатній, середній, початковий. Звертаємо увагу, що оцінюються вміння, які є обов'язковими результатами навчання, визначеними за кожною освітньою галуззю. Оцінювання результатів навчання здійснюється наприкінці вивчення теми, кількох тем або логічно завершеної частини змісту навчальної програми предмета вивчення.

У 3 класі до журналу записуються лише результати завершального (підсумкового) оцінювання за кожен семестр.

Річне оцінювання здійснюється на підставі результатів оцінювання за останній семестр.

Результати навчання зазначаються на відповідних сторінках навчальних предметів, використовуючи такі позначення: П – початковий рівень; С – середній рівень; Д – достатній рівень; В – високий рівень.

У свідоцтві досягнень рівні сформованості вмінь, які є обов'язковими результатами навчання, визначеними за кожною освітньою галуззю, фіксуються в кінці навчального року.

Свідоцтво досягнень вкладається в особову справу учня.

При цьому необхідно дотримуватись до 2020/2021 навчального року вимог статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіти» щодо права учнів на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання. У початковій школі перевірці підлягає кожна виконана учнем робота.

Колеги! З метою інформування повідомляю:

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в 1-му класі, підготовлені науковцями НАПН України - авторами підручників і типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О.Я. Савченко, можна завантажити з електронної бібліотеки Інституту педагогіки:

http://undip.org.ua/news/library/metod_rekom_detail.php?ID=8832

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в 2-му класі, підготовлені науковцями НАПН України - авторами підручників і

типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О.Я. Савченко, можна завантажити з електронної бібліотеки Інституту педагогіки:
http://undip.org.ua/news/library/metod_rekom_detail.php?ID=9259

На допомогу вчителям у відділі початкової освіти НАПНУ розроблено **технологію вхідного діагностування навченості учнів**. Наразі відбувається редагування й художнє оформлення практичних матеріалів - завдань для вхідної діагностики в 2, 3, 4 і 5 класах з української мови і читання (літератури), математики, "Я досліджую світ" (природознавства). Ці матеріали будуть презентовані вчительській спільноті.

Хочу повідомити, що вийшов друком збірник "Організація освітнього процесу в початковій школі", в якому подані **методичні рекомендації та коментарі щодо особливостей навчання у 3 класі, орієнтири для планування уроків** української мови і читання, математики, "Я досліджую світ" від авторів підручників і типової освітньої програми - О. Савченко і К. Пономарьової, М. Вашуленка і О. Вашуленко, О. Петрук, О. Онопрієнко і С. Скворцової, Н. Листопад, Н. Бібік, І. Андрусенко та ін.

Є ще одна цікава інформація. Нас запрошують долучитися до інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня «Я – дослідник 2.0: початкова школа», який реалізується у 2020-2024 роках. Проект стартує з 2020/2021 навчального року у 1 та 2 класах «Сінгапурська математика» і «Я досліджую світ».

Ініціатором Проекту виступає Видавничий дім «Освіта» за сприяння ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Інституту педагогіки НАПН України, закладів післядипломної педагогічної освіти, громадських організацій. Наукове керівництво здійснюватиме Васильєва Дарина Володимирівна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти Інституту педагогіки НАПН України. Деталі на сайті <https://ja-doslidnik.com/> Долучайтесь до команди новаторів.

27 серпня 2020 року відбудеться традиційна веб-конференція «Учені НАПН України – українським вчителям». Науковці НАПН України зосередяться на особливостях організації освітнього процесу в новому навчальному році, питаннях розвитку національної системи освіти та ознайомлять учителів із новітніми досягненнями педагогіки і методики шкільного навчання.

Онлайн трансляцію можна переглянути 27 серпня на YouTube каналі:
<https://youtu.be/Lnq26LtbNaw>.

Офлайн перегляд усіх виступів згідно програми можна здійснити за посиланням: <http://yakistosviti.com.ua/uk/Konferentsiia-IP-NAPN>

Крилевець Марина Петрівна, методист відділу дошкільної, початкової та спеціальної освіти ПОІППО

Методичні рекомендації щодо актуальних питань організації освітнього процесу на уроках української мови та літератури у ЗЗСО у 2020/2021 навчальному році

При підготовці до нового 2020/2021 навчального року необхідно опрацювати :

1. Лист МОН України від 22.07.20 №1/9-394 “Про перелік навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 н.р.” <https://goo.gl/93BNko>
2. Лист ІМЗО від 18.06.2020 №22.1/12-Г 372 “Про перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в 5-11 класах закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою” <https://goo.gl/93BNko>
3. Лист МОН України від 05.08. 2020 р. № 1/9-420. “Щодо організації роботи закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році” <https://osvita.ua/doc/files/news/753/75395/5f2402c174135147155911.pdf>
4. Лист МОН України від 11.08.2020 № 1/9-430 Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році
5. Типову освітню програму закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджену наказом МОН від 20.04.2018 № 405;
6. Типову освітню програму закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджену наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464)
7. Навчальними програми, які розміщені на офіційному сайті МОН України за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>

Рекомендуємо звернути увагу на актуальні питання мовно-літературної освіти та їх методичне забезпечення.

I. ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Мовна компетентність - це практичне володіння українською мовою, її словниковим запасом і граматичним ладом, знання норм і правил сучасної української літературної мови та дотримання їх в усних і писемних висловленнях, уміле їх використанні в процесі мовлення.

Шляхи, які сприяють формуванню мовної компетентності:

1. Засобами художнього слова. При цьому розвиток мовлення учнів здійснюється в трьох напрямках: збагачення словникового запасу, оволодіння нормами мови, формування навичок виражати свої думки в усній

та писемній формі.

2.Завданнями, що мають на меті поєднувати роботу мислення і пам'яті, – тобто коли в операційній пам'яті потрібно утримувати певні факти, що непомітно веде до запам'ятовування слів, виразів, винятків з правил тощо.

3.Проблемно-ситуативними завданнями.

4. Використанням технології лінгвістичного аналізу тексту.

5.Ефективним використанням на уроках різних видів текстів: одиничних, множинних, цілісних, перерваних, змішаних, текстів нової природи, креолізованих та медіатекстів, текстових матеріалів, які використовувались при проведенні міжнародного дослідження PISA.

6. Навчання учнів умінню отримувати доступ до інформації й знаходити її в тексті, шукати й відбирати тексти, осмислювати та оцінювати, виявляти й долати суперечності.

II. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ

Бути компетентним читачем сьогодні – це швидко адаптуватися в змінному контексті, ефективно комунікувати, самонавчатися, грамотно оцінюючи інформацію на різних типах носіїв (паперових/цифрових) та з різних джерел і вправно оперувати нею.

Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018, підготовлений національним центром PISA в Україні, засвідчив, що результати 15-річних українських учнів виявилися гіршими порівняно із середніми значеннями досягнень їхніх однолітків країн ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку)

Середній бал українських учнів із читання – 466 балів (у країні-лідера – 555, у середньому в країнах-учасниках – 487).

Базового рівня читацької грамотності не досягли 25,9 % підлітків.

Менше 4 % учасників проекту досягли найвищого рівня.

PISA-2018 продемонструвала, що вчительська підтримка поліпшує результати учнів у середньому на 4 бали. Особливо, якщо це діти із сімей із низьким соціально-економічним статусом. На 10 балів поліпшує результати українських учнів батьківська підтримка.

Методичні поради щодо формування читацької грамотності, як результати дослідження PISA, можна знайти за покликанням:

<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/03/pisa.pdf>

Згідно з опитуванням компанії Research & Branding Group, близько 57% жителів України не читають книжок. Регулярно читають книжки 43% українців. Серед них 14% – майже щодня, 27% – кілька разів на тиждень, 21% – кілька разів на рік, 4% – рідше, ніж раз на рік. Жінки читають книжки помітно частіше, ніж чоловіки.

Проблема читання є національною. Але важлива місія у цьому

вчителів — зацікавити школярів процесом читання.

1. Вагоме місце у роботі вчителів-філологів посідає співпраця з бібліотеками. На цьому наголошувала професор Н. Волошина. Вона вважала, що відсутність системи у читанні школярів та пошуки літератури навмання – це «наслідок низької бібліографічної грамотності учнів». Ніла Йосипівна розглядала співпрацю словесника та бібліотекаря за такими напрямками:

вивчення читацьких інтересів школярів, формування культури читання учнів,

підготовка та проведення уроків позакласного читання, розвиток мовлення, організація позакласної роботи з літератури.

Лише спільними зусиллями батьків, вчителів літератури та бібліотекарів можна вирішити проблему дитячого читання та відповісти на виклики сучасного інформаційного суспільства.

2. Залучення школярів до участі у всеукраїнських проектах:

Проект UA: Казки. Можна послухати українські народні казки голосами відомих людей. Серед них музиканти Андрій Хливнюк та Марко Галаневич з гурту DakhaBrakha, письменник Сергій Жадан, реперка Alyona Alyona та інші.

Проект KidStory. Пропонує прослухати та подивитися анімовані історії з книжок. В архіві вже є такі книжки, як «Я не хочу бути принцесою» Іжегож Касдепке, «Скік-поскік» Наталі Забіли, «Людина-Восьминіжка» Жака Жаб'є.

Проект “Всеукраїнський конкурс дитячого читання “Книгоманія”

<http://knygomania.com/>

Проект “Фестиваль дитячого читання “Книгоманія”

<http://childrenfestival.org.ua/>

Проект “Читацький марафон”

<http://childrenfestival.org.ua/>

Акція #ЖивіПисьменники

<https://www.chytomo.com/startuvav-interaktyvnyj-proekt-dlia-shkoliariv-zhyvipysmennyky/>

3. Вивчення досвіду зарубіжних країн щодо залучення дітей до читання

Національний тиждень “Читання дітям” (Польща)

<http://www.allofpolandreadstokids.org/>

Олімпіада з читання (Вірменія)

Слідами слів та образів (Німеччина)

<http://www.deutscher-lesepreis.de/aktuelles/>

Проект «Прийди. Візьми. Відпочинь» (Польща)

<http://www.biblioteka.wroc.pl/mlodziez/projekty/kampania-www-wstap-wypożycz-wyluzuj>

Літературний автобус для дітей (Швейцарія)

<http://www.spendenfondslesen.ch/index.php?id=18&L=1>

3. Практика швидкочитання. (У Полтавській області працює творча група учителів-філологів «Швидкочитання – крок до якісної освіти»)

4. Опрацювання актуальних тематичних матеріалів, зокрема матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції Інституту педагогіки НАПН України “Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві”.

В обговоренні питання мовці наголошували на:

- важливості формування духовного світу учня в епоху цифрових технологій (О. Топузов);
- зміщенні акцентів у навчанні: формувати учня-ЧИТАЧА, а не літературознавця (Н. Голуб);
- формуванні ключової компетенції – читання з розумінням – ще на рівні початкової школи (О. Савченко);
- оновленні змістових і науково-методичних підходів до вивчення української літератури, але не інтегруванні предмета з іншими дисциплінами. (Г. Токмань);
- позиціонуванні цифрового суспільства як дружнього, а не ворожого середовища щодо читання; формуванні культури читання в родині; розвантаженні шкільних програм і підвищенні вимог до якості художніх текстів, що включаються до програм; підготовці висококваліфікованих учителів літератури (Т. Яценко);
- підсиленні патріотичного виховання на уроках української мови і літератури (Л. Ніцой);
- пошукові альтернативних шляхів вимірювання знань/умінь/компетенцій учнів під час ЗНО, оскільки література, як мистецтво слова, потребує особливого підходу і звичайні тести не розкривають специфіку її засвоєння. (О. Ісаєва);
- включенні до шкільних програм з української літератури новітніх творів/жанрів (фентезі, детективу зокрема; (Т. Бабійчук);
- використанні нестандартних прийомів у роботі з художнім твором з метою зацікавлення учнів (О. Криворотенко);
- заохоченні інтерпретаційної активності учнів під час аналізу тексту, не нав’язуванні їм наукової чи вчительської думки (В. Коваленко).

III. КУРСИ ТА ФАКУЛЬТАТИВИ З УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ

Години варіативної складової навчальних планів можна використати і як додатковий час для вивчення української мови і української літератури, або ж для запровадження курсів за вибором та факультативів, які є одним з основних компонентів профільної (10–11 класи) освіти і сприяють формуванню у старшокласників чітких уявлень про свою майбутню професію, що так чи інакше ймовірно бути пов’язана з філологією.

Мінімальна наповнюваність груп при проведенні факультативних занять у ЗЗСО міської місцевості становить 8 учнів, сільської місцевості – 4 учні (за умови меншої кількості учнів, можна запровадити для учнів

міжкласні та міжшкільні факультативи, курси за вибором).

Факультативи розраховані на 9 – 17 годин опрацювання, мають «статус» обов'язковості, коли учень хоче перевірити власні нахили, здібності й уподобання;

Програма *курсу за вибором* розрахована на 35 годин на рік (одна година на тиждень), ці заняття є обов'язковими для відвідування учнями, які його обрали, від початку навчального року до завершення (робота учнів у кінці навчального року має бути оцінена).

Курси за вибором можуть сприяти вивченню непрофільних предметів і бути зорієнтовані на певний вид діяльності поза профілем навчання.

Організаційний аспект використання програм курсів за вибором або факультативів з урахуванням об'єктивних і суб'єктивних причин передбачає узгодження обраної програми з реальною ситуацією. Так, обравши курс за вибором на 35 годин на рік, учитель має право *скоригувати* кількість годин і ущільнити матеріал, якщо згідно з реальними обставинами може викладати лише факультативний курс на 17 годин на рік. Можливим є й зворотній процес, коли програма факультативного курсу може бути використана як програма курсу за вибором. Кількість годин на вивчення кожної теми, збільшення навчального матеріалу необхідно скоригувати у календарно-тематичному плануванні.

За такої умови *програму погоджують на засіданні методичного об'єднання закладу освіти і затверджує його керівник*. У пояснювальній записці до програми обов'язково необхідно зазначити, на основі якої програми курсу за вибором або факультативу (за чий авторством), відповідно до якого посібника, схваленого Міністерством, розроблено скоригований варіант.

Назви програм курсів за вибором і факультативів з української мови і літератури, схвалених МОН України, подано у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в основній і старшій школі у ЗЗСО. Деякі програми можна знайти за покликаннями:

1. Основи культури мовлення та журналістики. Програма для факультативного курсу для 10-11 класів.

[//drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SNVB3RzdmVTc3YzQ/view?usp=sharing](https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SNVB3RzdmVTc3YzQ/view?usp=sharing)

2. Робота з навчальними текстами. Факультатив для старшокласників. <https://docs.google.com/document/d/1C0xgK7hLJq29EBDnN6qgDZN3YmginvPPer4mPNUT6Aw/edit>

3. Програма факультативного курсу "Українська фразеологія" для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SQ282Yk9JMnflW8/view?usp=sharing>

4. Програма факультативного курсу "Фразеологія української літературної мови" для учнів 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів.

<https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SU3Z5eXBIbXd4ZTg/view?usp=sharing>

5. Лексика української мови. Програма факультативного курсу для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SMF9Yb09qRzk0QVU/view?usp=sharing>

6. Практикум з правопису української мови для 8 класу. Календарно-тематичне планування факультативного курсу https://docs.google.com/document/d/1c_kN8Im71VNnD8X5X-N94nHj9JZ9YuMLs2Iy2mNvrCI/edit

7. Стилїстика сучасної української літературної мови. Факультатив. (10-11 класи) <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SamhWYTdUU0pCd00/view?usp=sharing>

8. Дїлова українська мова. Програма факультативного курсу для 10(11) класу <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7SdFFyT3U5WWw0Q0E/view?usp=sharing>

9. Український мовленнєвий етикет <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7ScXpaN3J1YWVtajg/view?usp=sharing>

10. Українська лексикографія. Програма факультативного курсу для учнів 9 класу <https://drive.google.com/file/d/0B95Bu0xSAQ7ScDFVeURaWld0RFE/view?usp=sharing>

IV. В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

На допомогу прийде методичний посібник “Організація дистанційного навчання в школі”, автори А.Лотоцька, А.Пасічник https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/06/GRYF_Metodychni_rekomendatsii-dystantsiyna-osvita-razvoroty.pdf

При потребі, опрацювати матеріали щодо особливостей роботи за дистанційною формою навчання, подані за покликаннями:

1. Як технічно організувати дистанційне навчання — покрокова інструкція.

<https://nus.org.ua/articles/yak-tehnicno-organizuvatydystantsijne-navchannya-pokroкова-instruktsiya/>

2. Практики та підходи до дистанційного навчання — рекомендації для вчителів.

<https://nus.org.ua/articles/praktyky-ta-pidhody-dodystantsijnogo-navchannya-rekomendatsiyi-dlyavchyteliv/>

3. Чотири сервіси, які допоможуть організувати дистанційне навчання. <https://nus.org.ua/articles/chotyry-servisy-yakidopomozhut-organizuvaty->

[dystantsijne-navchannya/](#)

4. Як працювати в Google-клас: покрокова інструкція.
<https://nus.org.ua/articles/yak-pratsyuvaty-v-google-klaspokrokovaya-instruktsiya/>

5. Усе в одному місці: як програма Discord допоможе організувати дистанційне навчання.

<https://nus.org.ua/articles/use-v-odnomu-mistsi-yakprogramma-discord-dopoozhe-organizuvaty-dystantsijnenavchannya/>

6. Як використовувати YouTube у дистанційному навчанні.
<https://nus.org.ua/articles/yak-vykorystovuvaty-youtube-udystantsijnijnomu-navchanni/>

7. Дистанційне навчання: як зацікавити учнів — поради від учительки
<https://nus.org.ua/articles/dystantsijne-navchannya-yakzatsikavyty-uchniv-porady-vid-uchytelky/>

8. Освіта після пандемії. Тренди майбутнього шкільної освіти
<https://nus.org.ua/view/osvita-pislya-pandemiyi-chastyna2-trendy-majbutnogo-shkilnoyi-osvity/>

9. При організації дистанційного навчання опрацювати лист МОН України від 28.05.2020 року № 1/9-291 “Щодо можливостей використання сервісів для дистанційного навчання”.

У листі розміщено інформацію про додаткові інструменти організації дистанційного навчання для закладів освіти.

Компанія Google пропонує закладам освіти безкоштовно отримати доступ до GSuite для набору безкоштовних інтерактивних інструментів та сервісів Google, розроблених спеціально для дистанційного навчання.

Зареєструватися можна за покликанням: <https://gsuite.google.com/signup/edu>.

Для реєстрації в GSuite закладам освіти необхідно мати власний домен, який завдяки досягнутим компанією Google домовленостям із українською компанією-реєстратором доменів HOSTIQ, заклади мають можливість безкоштовно зареєструвати за покликанням:

<https://hostiq.ua/ukr/g-suite-for-education/>.

Коваленко Ольга Павлівна, методист відділу гуманітарних та мистецьких дисциплін ПОППО

Методичні рекомендації щодо актуальних питань організації освітнього процесу на іноземних мовах у ЗЗСО у 2020/2021 навчальному році

Вивчення іноземних мов у 2020-2021 навчальному році буде здійснюватися за декількома Державними стандартами та типовими освітніми програмами, а саме:

- Для учнів 1-3 класів за новим Державним стандартом початкової освіти затвердженого Постановою КМУ від 21 лютого 2018 року

№87 та «Типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом О. Я. Савченко» і «Типовою освітньою програмою розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна;

- Для учнів 4 класів за Державним стандартом початкової загальної освіти затвердженого Постановою КМУ від 20 квітня 2011 року № 462 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти I ступеня (початкова освіта) затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

- Для учнів 5-9 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня (базова середня освіта) яка розроблена на виконання Закону України «Про освіту» затвердженою наказом МОН від 20.04.2018 № 408;

- Для учнів 10-11 класів за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти затвердженого Постановою КМУ від 23 листопада 2011 року № 1392 та Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта), яка розроблена на виконання Закону України «Про освіту» і затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 407.

Відповідно до нового Закону України про освіту Типова освітня програма визначає: загальний обсяг навчального навантаження, орієнтовну тривалість і можливі взаємозв'язки окремих предметів, факультативів, курсів за вибором тощо, зокрема їх інтеграції, а також логічної послідовності їх вивчення які натеper подані в рамках **навчальних планів**.

Навчальний план для класів закладів середньої освіти розроблено відповідно до Державного стандарту, з метою його впровадження у частині повної загальної середньої освіти з 1 вересня 2018 року. Він містить загальний обсяг навчального навантаження та тижневі години на вивчення базових предметів, вибірково-обов'язкових предметів, профільних предметів і спеціальних курсів, а також передбачає години на факультативи, індивідуальні заняття тощо.

Як і в минулі роки інваріанта складова навчального плану основної школи (1-11 класи) забезпечує реалізацію змісту іншомовної освіти на рівні Державного стандарту.

Предмети та курси за вибором визначаються закладами освіти у межах гранично допустимого навчального навантаження з урахуванням інтересів та потреб учнів, а також рівня навчально-методичного та кадрового забезпечення закладу.

Звертаємо увагу на те, що як і у попередні роки заклад освіти має право вибору щодо вивчення другої іноземної мови. Рішення про запровадження вивчення другої іноземної мови приймається, залежно від умов для такого вивчення, закладом освіти **самостійно**.

Залишається чинним наказ Міністерства від 07.08.15 № 855 «Про внесення змін до навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів» згідно якого збільшено години на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової. Рішення про збільшення годин на вивчення іноземної мови за рахунок варіативної складової, на всіх ступенях освіти, приймається залежно від наявності умов для такого вивчення, закладом освіти **самостійно**.

Типові освітні програми з іноземних мов містять низку тем і питань, що безпосередньо пов'язані з проблематикою інтегрованих змістових ліній. Програми не обмежують смислове та лінгвістичне наповнення інтегрованих змістових ліній, а лише пропонують орієнтовні шляхи їх реалізації. Вчителі можуть наповнити новим міжпредметним змістом й інші теми, створювати альтернативні можливості для поєднання різних знань та умінь, а також навчальних методів з метою формування ключових життєвих компетентностей та досягнення цілісності навчальної програми й навчального процесу відповідно до потреб певного класу.

Дозволяється використовувати підручники, що видані у поточному році та в попередні роки, враховуючи при цьому зміни в програмах. Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчитель вільний у її виборі й може застосовувати таку, що найкраще реалізує його методику навчання та компетентнісний потенціал предмету «Іноземні мови». Програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителя, передбачаючи гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу відповідно до потреб учнів та обраних засобів навчання.

У загальноосвітніх навчальних закладах може використовуватися лише те навчально-методичне забезпечення, що має відповідний гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік рекомендованої літератури затверджується наказом Міністерства освіти і науки України та оприлюднюється через «Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України». Із зазначеним переліком можна буде ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України www.mon.gov.ua та на сайті Інституту модернізації змісту освіти www.imzo.gov.ua.

Навчально-методичне забезпечення навчального процесу учнів 3-го класу «Нової української школи»

Національний стандарт початкової школи та нові програми з іншомовної галузі націлюють на удосконалення рівня володіння іноземної мови базуючись на вже досягнутому у 2 класі рівні pre-A1 у напрямку наступного рівня A1, дескриптори якого чітко визначені програмою відповідно до кожного виду мовленнєвої діяльності й досягнення котрих передбачається по завершенню початкової школи.

У 3-му класі продовжується імпліцитне вивчення граматичних явищ у контексті дитячих комунікацій, широке використання ритміко-пісенного та

ігрового матеріалу, який допомагає не тільки закріплювати мовленнєвий матеріал, але й створювати позитивний настрій на уроках.

Комунікативно-ігрова методика вивчення ІМ, створення траєкторії особистого успіху учня, формування навичок позитивної взаємодії в групі / класі є ключовими компонентами побудови навчального процесу у 3 класі. Основна ідея навчального процесу на цьому етапі полягає у *створенні ефективної програми мотивації молодшого школяра до вивчення ІМ та забезпечення оптимального розвитку кожного учня на основі педагогічної підтримки його особистості в умовах спеціально організованої іншомовної навчальної діяльності*.

У 3 класі дитина звикає до перебування в школі, а тому цей чинник втрачає безпосередню емоційну привабливість. Саме тому мотив до іншомовної діяльності варто підкріпити *інтересом до змісту навчання, нових форм роботи*. **Формування навичок позитивної взаємодії** — важливий елемент навчання, котрий знаходить втілення в серії завдань НМК, що націлюють молодшого школяра на співпрацю з однокласниками під час виконання їх у парах і групах. Технологія *співробітництва* впливає на розвиток мотиваційної складової у структурі іншомовної навчальної діяльності і спонукає учнів до пошуків конструктивної моделі взаємодії в процесі спільного розв'язання завдань.

Спілкування учнів відбувається відповідно до сфер, визначених програмою. Система вправ і завдань для засвоєння навчального матеріалу є представленою у підручниках та робочих зошитах, які за змістом і структурно пов'язані між собою, передбачають інтегровану навчальну діяльність, включаючи аудіосупровід та інтерактивні електронні додатки.

Відповідно до методичних засад комунікативно орієнтованого навчання, лексичні одиниці і граматичні структури вивчаються і відпрацьовуються не відокремлено, а в контексті комунікативних ситуацій. Новий мовний і мовленнєвий матеріал у 3 класі вводиться за принципом «снігової грудки», відображаючи так званий *building-up approach* – підхід, що дає змогу будувати нове на вже засвоєному учнями матеріалі. Навчально-методичне забезпечення націлює на подальший розвиток первинних мовних знань та мовленнєвих умінь, навчаючи комбінувати засвоєний раніше матеріал з новим.

У мовному плані в НМК для 3 класу запропоновано більший обсяг матеріалу для усвідомлення учнями звукового складу слів англійської мови.

Мовленнєвий матеріал представлений мовленнєвими зразками від речення до текстів діалогічного і монологічного характеру, які є водночас зразком для відтворення та схемою для побудови власного діалогу і складання власної розповіді.

Важливу роль в НМК для 3-го класу продовжують відігравати розігрування сценки, які допомагають учню націлитися на відтворення емоційно забарвлених діалогів та полілогів. Драматизації дають можливість

залучити до активної діяльності найсором'язливіших, «тихих» учнів. Використання мотиву гри в актора не тільки стимулює школяра до вивчення мови, а й допомагає йому долати психологічний бар'єр, виробляти уміння спілкуватися у колективі ровесників.

У підручнику для 3 класу в сфері особливої уваги залишається завдання навчання учнів читання іноземною мовою, в зв'язку з чим збільшено обсяг завдань для читання. Оскільки саме читаючи, учні ознайомлюються з матеріалом, що стає базовим для розвитку подальшого усного мовлення, то другим за важливістю після розвитку первинних писемних навичок у 3-му класі є етап закладання міцних основ уміння читати вголос і про себе. Для розвитку уміння читати вголос пропонуються вправи, що удосконалюють навички й уміння:

- швидко і точно встановлювати графемно-фонемні відповідності;
- правильно озвучувати графічний образ слова і зіставляти його зі значенням;
- читати по синтагмах, об'єднуючи слова у смислові групи.

Під час розвитку вміння читати про себе метою є навчити розуміти зміст нескладних текстів, використовуючи у тому числі і мовну здогадку. При цьому учням пропонуються завдання відреагувати на зміст тексту невербально (наприклад, вибрати з кількох речень ті, що відповідають змісту тексту) або вербально (наприклад, відповісти на загальні та спеціальні запитання).

Щодо письма, то в 3 класі учні продовжують вчитися правильно писати слова, словосполучення, а також нескладні речення. Цьому сприятиме виконання вправ і завдань із робочого зошита, в тому числі кросвордів, шарад і інших завдань навчально-ігрового характеру. Комплект для 3 класу одночасно ознайомлює учнів із комунікативно-функціональним блоком письмової діяльності, а саме з написанням елементарного запрошення, поздоровлення, листа, записки, повідомлення.

Послідовний системний розвиток усіх складових комунікативної компетентності неможливий без формування в учнів мотивації до спілкування іноземною мовою. Створення психологічних і дидактичних умов для розвитку в школярів бажання вивчати англійську мову є особливо важливим на етапі молодшого шкільного віку. Тому слід сприяти виникненню в молодших школярів потреби мати друзів у різних куточках світу й ознайомлювати з їхнім життям.

Водночас важливим, з точки зору соціокультурного розвитку учнів, є їхнє вивчення соціокультурного портрета країни – носія мови, розвиток уміння описувати іноземною мовою реалії життя своєї країни, формування уявлень про загальнолюдські цінності. Тому на сторінках підручника пропонується порівняти звичаї, за якими відзначають свята у Великій Британії, із тими, які побутують в Україні. Наявність матеріалу для

екстралігвістичної діяльності сприяє розвитку у дітей уявлення про навколишній світ і допомагає ознайомити їх з елементами культури міжнародного спілкування.

Мікродіалог культур у підручнику для 3 класу відбувається через особисті стосунки персонажів підручника, через їхній обмін повідомленнями та інші види спілкування. Ознайомлюючись із подіями в житті один одного, почуттями і враженнями, а також ставленням до різних явищ, учні дізнаються про елементи реалій життя в різних країнах.

Крім навчальних текстів і тренувальних вправ, у навчальному комплекті вміщено достатню кількість творчих та прикладних розвивальних завдань для використання у навчально-ігровій діяльності третьокласників, для долучення їх до свого мовного портфеля.

Технологія учнівського мовного портфеля дозволяє заохочувати третьокласників обирати найкращі свої роботи і презентувати свої успіхи іншим. Поступово заповнюючи його сторінки, третьокласник вчиться усвідомлювати багатокультурність і багатомовність оточуючого світу, розмаїття іноземних мов, усвідомлювати себе громадянином своєї країни, а також роздумувати над важливістю вивчення іноземних мов для задоволення особистих інтересів і потреб, у т.ч. для здійснення комунікації з ровесниками з інших країн. За допомогою мовного портфеля відбувається первинне усвідомлення процесу навчання іноземної мови та самоусвідомлення у ньому. З допомогою вчителя третьокласник вчиться проектувати власні майбутні цілі, спостерігати за власними діями та успіхами, презентувати свої роботи та формувати первинні демонстраційні уміння. Так відбувається становлення метакогнітивної діяльності, від подальшого розвитку якої залежить формування умінь самостійної роботи в іншомовному навчанні, впевненість у своїх діях, уміння ставити і досягати власні цілі на наступних етапах. Самоусвідомлення і самоспостереження є першим кроком до формування первинних умінь самооцінювання в подальших класах, відправним пунктом траєкторії, націленої на розвиток учнівської автономії на старшому етапі середньої школи, що є необхідним умінням та умовою для успішного навчання її випускників у майбутньому.

Організація дистанційного навчання іноземних мов у закладах загальної середньої освіти.

За останні роки онлайн уроки стають дедалі популярними у царині вивчення іноземних мов. З закриттям шкіл, пов'язаним з пандемією корона вірусу, мільйони вчителів були вимушені стрімко перейти на нові рейки онлайн навчання.

Для вчителів, які опинилися у цій ситуації, це спричинило певні складнощі. Гарна новина у тому, що методика викладання предмету не змінилася, і питання лише в адаптації методики з урахуванням сучасних онлайн інструментів.

Вибір платформи для проведення уроків

Якщо вчитель вже відвідував вебінар, тоді він /вона вже мають уяву про те, як проходить урок, навіть якщо його ще не довелося проводити самому.

Для уроків в онлайн режимі характерні такі риси:

- можливість і вчителю, і учням використовувати аудіо та відео інструменти, щоб бачити і чути один одного
- функція -*підняти руку* для звернення до вчителя/учня
- функція – *включити* або *виключити* мікрофон вчителя /учня
- функція *чат*, де можна писати запитання або зауваження
- функція *інтерактивна біла дошка*
- функція *поділитися* екраном (слайдами, документами, тощо) вчителя
- функція створення виділених зон для парної або групової роботи.

Наводимо перелік популярних платформ. [Skype](#) – дуже популярний безкоштовний інструмент, знайомий багатьом учням та студентам, хоча він і не має функцій інтерактивної білої дошки та виділених зон. [Zoom](#) – надзвичайно популярна платформа серед вчителів з повним комплектом рис, наведених вище. Вона безкоштовна для уроків 1:1 та для групових занять (до 40 хвилин). [Adobe Connect](#) та [WizIQ](#) мають це більше характеристик. Вони потребують підписки, але є опції безкоштовного тестування.

Обираючи будь-яку платформу, необхідно подивитися інструкції, приєднатися до групи користувачів, уважно передивитися навчальні відео. Потім можна самостійно випробувати функції у якості вчителя, щоб засвоїти необхідні дії. Можна поступово розширювати освоєння усього функціоналу.

Підтримка контакту з учнями.

Вчителі, які працюють з окремими учнями, або з невеликими групами, підтримують зв'язок за допомогою електронних мейлів, WhatsApp або Slack. Але якщо вчителю потрібно видати домашнє завдання, надіслати документ, запропонувати тест, краще вибрати навчальну систему. Можливо такою вже користується школа, але, ймовірно, це будуть [Edmodo](#) або [Google Classroom](#).

Попитом користуються добре відомі інструменти комунікації та зворотного зв'язку, які полегшують незалежне учіння. Ось перелік безкоштовних програм.

- [Padlet](#) – інтерактивна дошка, на яку можна додавати фото, тексти, документи, аудіо записи
- [Flipgrid](#) – відео–зона, де можна розміщувати відео з завданнями для учнів, які в свою чергу можуть створити свої відео-матеріали
- [Actively Learn](#) – можливість додавати запитання або нотатки до статті, або ділитися посиланнями на веб-сайт і читати коментарі учнів
- [Quizlet](#) – створення електронних карток для вивчення нової лексики

- [Storybird](#) – можливість створення з учнями цікавих навчальних книг з ілюстраціями, які можна анонімно поширити в інтернеті.

Дистанційне навчання іноземній мові сьогодні має ряд викликів.

Перше питання яке виникає це, яким способом синхронним чи асинхронним вчителі планують скористатися. Або іншими словами, чи буде вчитель використовувати онлайн-викладання, щоб одночасно зібрати клас у віртуальній аудиторії (синхронно) або буде відправляти учням роботу, та просити їх звітувати про її виконання (асинхронний).

Відтак поради щодо роботи за цими двома способами будуть різними. Розпочнемо з порад щодо початку роботи синхронно.

Вибір платформи для спілкування зі своїми учнями.

Перше питання - це, мабуть, яке програмне забезпечення вчитель збирається використовувати. Є багато платформ на вибір, кожна з яких має свої переваги та недоліки, і перехід на кожну з них може зайняти дуже багато часу. Зважаючи на те, що вчителям, ймовірно, потрібно багато часу на спілкування з учнями у рамках свого навантаження (декілька паралелей та декілька класів на паралелі), то звісно що краще орієнтуватися на щось відносно просте. Вчителі можуть, наприклад, використовувати [Skype](#); це дозволяє використовувати відео, текстовий чат, обмін екраном та запис. Додаткові функції, такі як "зустрітися зараз", дозволять вчителю об'єднати всіх учнів у одну групу. Мінусом є те, що не всі користуються Skype .

Якщо у школі використовується платформа [Google Classroom](#), то вчителі можуть використовувати Google Hangouts, які є частиною цієї платформи.

ZOOM платформа, з якою працюють наразі багато шкіл, є безкоштовною для використання протягом 40 хвилин, але для організації навчання у великих класах школі потрібно буде оплачувати користування цією платформою. Однією з її переваг є те, що учні просто натискають на посилання, щоб приєднатися, і у неї є функція, яку можна використовувати для парної та групової роботи. Основною перевагою цих платформ, є те що вони безкоштовні.

Додаткова технологія котра вам знадобиться.

Що ще вам потрібно окрім інтернет-платформи навчання? Насамперед це підключення до Інтернету. У наші дні ми всі звикли до Wi-Fi, але якщо є змога підключити комп'ютер до кабельної мережі, це забезпечить набагато кращу стабільність у роботі.

На комп'ютері або смартфоні, ймовірно, вже є вбудована камера, і вам це знадобиться, оскільки учні захочуть вас бачити. Ви хочете їх побачити? Якщо так, то і їм знадобляться камери. Однак, майте на увазі, що саме камера займає велику пропускну здатність підключення, тому занадто багато камер може призвести до проблем. Окрім того, як побачити вас, студентам потрібно буде почути вас і ви їх почуєте. Хоча на комп'ютерах є вбудовані мікрофони, проте краще використовувати гарнітуру.

Починаємо. Організація першого уроку.

Що стосується планування першого уроку, то потрібно пам'ятати, «менше - більше». Оскільки це, ймовірно, буде першим онлайн-уроком для вас та ваших учнів, все, можливо, займе більше часу, ніж ви думаєте. На початку кожного заняття часто виникають невеликі проблеми, але не панікуйте, оскільки це цілком нормально. Наприклад, деякі не можуть легко підключитися або учні не можуть вас почути тощо. Якщо це найперший урок, то присвятіть його більшій частині, щоб впоратися з платформою. На майбутніх уроках завжди плануйте діяльність 2-3 хвилини на початку уроку, що не має вирішального значення для уроку в цілому - ця діяльність може «придбати» час, необхідний для того, щоб переконатися, що всі підключились, а проблеми зі звуком тощо відсутні.

Онлайн-навчання

Оскільки ваші учні, зазвичай, працюють з підручниками то, не бійтеся користуватися ними. Очевидно, що деякі речі потребують невеликої адаптації до онлайн-середовища. Наприклад, можливо, не варто просити учнів в Інтернеті просто читати підручник. Натомість варто попросити їх зробити це перед уроком або використати цю вправу для домашнього завдання. Слухання повинно працювати так само. Більшість платформ дозволяють ділитися звуком, тому замість того, щоб натискати включати прослуховування на пристрої в аудиторії, краще це зробити учням в індивідуальному порядку у себе на комп'ютері.

Викладання граматики чи опрацювання словникового запасу можна проводити за допомогою підручників, дошки або PowerPoint. Багато вчителів в Інтернеті, також діляться документами Google або файлами Microsoft OneNote, завдяки яким учні працюють спільно. Надаючи їм посилання, а потім використовуючи спільний доступ до екрану, учні можуть бачити роботу один одного. Можна зробити так, щоб учень писав у зошиті який максимально сфокусований до екрану, така діяльність є дуже ефективною. Пам'ятайте, якщо камера ввімкнена, вони можуть бачити вас, тому це дозволяє вам використовувати типові засоби навчання, такі як картки, просто необхідно тримати її ближче до камери, щоб усі бачили.

Управління зворотним зв'язком учнів

Однією із складніших речей є перевірка відповідей або здійснення зворотного зв'язку. Тут допомагає функція "Руки вгору". Щоб заповнити прогалини, змусьте їх написати на дошці або анотувати слайд або ввести свої відповіді у чат. Постарайтеся уникати ситуацій, коли один учень розмовляє упродовж тривалого часу.

Якщо ви збираєтеся організувати парну роботу або групову роботу, тоді розподіліть учнів по групах. Функції платформи парної та групової роботи дозволять вам контролювати виконання завдання кожною окремою парою або групою.

Як мотивувати учнів до онлайн навчання

Після того, як було вибрано програмне забезпечення, виникає питання, як мотивувати та заохотити учнів до спільної роботи в Інтернеті. Ось кілька порад щодо організації онлайн-викладання.

Розпочинаючи онлайн-навчання, не залучайте учнів у цифровий проект одразу. Перш за все потрібно переконатися, що учні можуть використовувати програмне забезпечення, перш ніж виконувати будь-які навчальні завдання. Спроектуйте декілька мовних завдань, які мають на меті познайомитись із роботою платформи. Наприклад,

- *Використовуйте дошку оголошень для спілкування.* Скористайтесь завданням читання "замовити вказівки", як опублікувати його, а потім попросіть їх розмістити свої відповіді на дошці повідомлень.
- *Використовуйте функцію "поділитись на групи".* Попросіть учнів швидко зайти у свою групу та відповісти на короткий опитувальник "знайомства з вами" чи "привітання" з партнером.
- *Використовуйте електронну пошту для спілкування.* Почніть із швидкого ознайомлення або обговорення того, що ви робили, коли ви востаннє бачились, і переконайтесь, що учні можуть надати відповідь на ваші запитання.
- *Використовуйте функцію руки.* Пограйте в різні ігри на початку заняття. Наприклад, "Підніміть руку, якщо ..." ("Підніміть руку, якщо вам подобається кава" "Підніміть руку, якщо ви встали до 7 ранку").

Ці завдання мають чіткі мовні цілі, тому учні все ще вмотивовані виконувати їх. Справжня мета, однак, це призвичаїти учнів до іншої системи роботи. Якщо ви не переконаєтесь в тому, що вони вміють користуватися програмою чи платформою то пізніше це перешкоджатиме навчанню, коли ви перейдете до більш складних занять.

Побудуйте їхню впевненість в Інтернеті.

Однією з особливостей онлайн-викладання є те, що багато людей почувають себе впевненіше, коли вони спілкуються з іншими, проте для інших стояти перед групою і розмовляти - це їхній найгірший кошмар. Страх, що хтось може викласти у соцмережі їхні виступи, може бути перешкодою до якісного навчання. Без взаємодії віч-на-віч критика може бути різкою, і немає заохочуючих посмішок. Будьте поблажливі із критикою та чіткі з пропозиціями щодо покращення.

- Використовуйте поєднання загальних та особистих похвал; коротке миттєве повідомлення "Молодці з ..." може допомогти підвищенню впевненості.
- Уникайте виправлень публічно на початкових етапах курсу (виправлення на місці можуть бути надіслані як приватне повідомлення).

- Заохочуйте взаємодію на дошці повідомлень, ставлячи завдання, які вимагають від учнів коментарів до публікацій: знайдіть когось, хто вжив слово, яке ви не знаєте, і запитайте їх, що це означає, або скажіть двом учням, чому вам сподобалась їхня публікація.
- Переконайтеся, що ви запровадили відповідний етикет для своїх учнів, які працюють разом в Інтернеті. Прості речі, як-от використання смайлика після корекції або надання пропозицій, можуть пом'якшити тон критики.

Надайте чіткі вказівки.

Надання чітких інструкцій може здатися очевидним, але оскільки набагато складніше контролювати своїх учнів під час онлайн-уроків, чіткі інструкції стають ще більш важливими під час проведення онлайн-уроку. Приділіть час налаштуванню заходів, щоб уникнути втрати мотивації, що виникає від того, що учні відчувають, що вони витратили час, роблячи щось не так.

- Розкажіть учням мету їхньої діяльності. Нехай це буде коротким та прямим реченням: "давайте обведемо п'ять невідомих слів"; "Давайте розглянемо ідеї для нашого плаката".
- Продемонструйте завдання. Якщо можливо, покажіть учням приклад завдання яке потрібно виконати і «подумайте вголос», як ви це робите: «Ось слово, яке я не знаю, це перед іменником, так що це прикметник...»
- Показуйте та вимовляйте інструкції покроково. Перевірте, чи розуміють вони суть завдання перед початком виконання. Ви можете задавати питання всій групі, щоб швидко переконатися, що вони знають, що робити.

Декілька порад щодо початку роботи асинхронно.

Існує три основні перешкоди для використання цифрової технології у вивченні іноземних мов. По-перше, це наявність технології та підключення до Інтернету в класі. Друге - це технофобія вчителя і насамкінець, мабуть, найбільшою проблемою є співвіднесення технологій з цілями вивчення мови.

WhatsApp або подібні сервіси обміну повідомленнями можуть допомогти подолати ці перешкоди. Якщо аудиторії недостатньо обладнані, ми можемо скористатися технологією, яку зазвичай мають учні на своїх телефонах, навіть якщо в класі немає Інтернету. Багато вправ може бути запущено вчителем і відкрито за межами території, де є доступ до Wi-Fi. Багато викладачів з техно-фобією, регулярно користуються WhatsApp у своєму приватному житті, і уже звикли до цієї програми. Однак виклик полягає в тому, щоб налаштувати діяльність, яка змусить учнів виконувати всю роботу, не вимагаючи від вчителя обміну контактними даними. Кожен учень повинен мати у класі однокласника у WhatsApp, з яким він спілкується через WhatsApp для парної та групової роботи.

Ось 25 ідей, як можна використовувати WhatsApp для вивчення мови. WhatsApp став відправною точкою для цих ідей, але вчителі побачать, що і інші програми та сервіси обміну повідомленнями працюватимуть так само добре. Для цього виду діяльності використовуються такі п'ять функцій: **текст, фото, відео, аудіо та смайлики.**

	<p>Заповнення пропусків Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Він пише речення, але залишає одне слово, використовуючи підкреслення ( ) на цьому місці. Потім надсилає це своєму другу у WhatsApp. Цьому учню потрібно надіслати назад пропущене слово.</p>
	<p>Некоректні речення Учень/учениця переглядає підручник і вибирає речення. Він пише речення, але робить граматичну, орфографічну чи лексичну помилку. Надсилає це своєму другу для виправлення помилок. Цьому учню потрібно правильно виправлене речення надіслати назад.</p>
	<p>Викресли зайве Один учень /учениця пише чотири слова. Одне зі слів повинно відрізнитися від інших трьох. Учень/ учениця надсилає ці чотири слова своєму другу. Цей учень/ учениця має визначити "дивне" слово і написати причину вибору.</p>
 <p>or</p> 	<p>Назви по літерах Учень/ учениця надсилає записане аудіо повідомлення, запитуючи "Як ти прописуєш _____?" (з обраним словом у пропущеному місці). Інший учень/ учениця надсилає аудіо відповідь або текст з правильним правописом.</p>
	<p>Дистанційне інтерв'ю Учень/ учениця робить аудіо запис запитань, які він хоче запитати свого друга. Він надсилає їх по черзі. Інший учень/ робить аудіо запис і надсилає відповіді назад.</p>
	<p>Аудіо щоденник Учні/ учениця роблять аудіо записи того, що вони роблять в різний період дня. Вони можуть порівняти та побачити, наскільки схожі чи різні їх дні.</p>
	<p>Англійська у моїй громаді Учні/ фотографують приклади з використання англійської мови, з якими вони зустрічаються у своєму середовищі.</p>
	<p>30-ти секундна презентація Учні/ учениця готують і записують 30-секундну презентацію на обрану тему.</p>

	<p>Путівник Учні роблять коротке відео про місце, яке вони добре знають. Це може бути їхній будинок, околиці, школа, тощо. Вони можуть або коментувати під час зйомок, або один із них може бути ведучим, а інший - знімати.</p>
 	<p>Що у твоєму портфелі Учні/ виймають речі, які вони мають у сумці чи кишені, та фотографують усі предмети. Потім вони записують назви всіх об'єктів як підпис до фотографії.</p>
 	<p>Створи словник у малюнках Учні фотографують предмети свого будинку/ класної кімнати та підписують кожен предмет до кожної фотографії.</p>
 	<p>Денне меню Протягом одного дня учні фотографують все, що вони їдять, і підписують продукти до кожної фотографії. Потім вони можуть порівняти, хто має найкращу/ найгіршу дієту.</p>
 	<p>Опиши процес Учні обирають процес добре знайомого їм заняття (наприклад: приготування бутерброду, завантаження відео тощо). Вони роблять фото кожного етапу і пишуть опис до кожної фотографії.</p>
 	<p>Історія у фотографіях Учні роблять серію з п'яти-шести фотографій, які описують коротку історію, і до кожної фотографії готують опис.</p>
 	<p>Фото-щоденник Протягом одного дня кожен учень/ учениця робить фотографії/селфі, які будуть щоденником цього дня. Вони пишуть опис того, що вони роблять, як підпис до кожної фотографії. Учні/можуть порівняти та побачити, хто мав найцікавіший день.</p>
 	<p>Опиши емоцію Учень/ учениця пише і надсилає назву емоції (приклад: щасливий, сердитий, закоханий, тощо) своєму другу. Інший учень/ учениця повинен проілюструвати емоцію за допомогою селфі.</p>
 	<p>Підбери емоджи Один учень/ учениця добирає смайлик, записує та надсилає його назву другові. Другий учень/ учениця повинен знайти і відправити назад правильні емоджи.</p>
 	<p>Роби те що я кажу Учень/ учениця записує та надсилає інструкції щодо набору дій своєму другові. Інший учень/ учениця повинен показати розуміння інструкцій та записати відео дій, описаних в</p>

	інструкціях.
 ☐ or ☐ 	Зміни 3 слова Один учень/ учениця обирає короткий текст із підручника. Він знімає текст на відео і читає його одночасно, але замість того, щоб прочитати текст саме так, як він написаний, учень/ змінює три слова. Іншому учневі/ учениця потрібно спостерігати і слухати, що сказав перший учень/учениця, щоб визначити, які три слова було змінено. Він надсилає аудіо відповідь чи текст з трьома словами, які були змінені.
 ☐ 	Вивчення дієслів При вивченні дієслів учні/учениці записують коротке відео кожного дієслова і роблять підпис до відео.
 ☐ 	Покажи це Учень/учениця пише дієслово і надсилає його своєму другу. Другий учень/учениця повинен показати розуміння дієслова, записавши дію у короткому відео.
 ☐ 	Диктант Один учень/учениця обирає речення з підручника. Він робить аудіо запис речення і надсилає його своєму другу. Другому учню/ учениця потрібно вписати речення та відправити його назад, щоб його перевірів перший.
 ☐ 	Вимова Учень/ учениця вибирає слово з підручника і надсилає його своєму приятелю, написавши «Чи можеш вимовити _____?» (з обраним словом у пропущеному місці). Другий учень/ учениця повинен зробити аудіо запис вимови цього слова.
 ☐ 	Перегони Робота в парах, обидва учні/ надсилають назву емоджи своєму другу. Кожному учневі/ учениця потрібно знайти та надіслати відповідні смайлики. Це проводиться як перегони.
 ☐ 	Історія у смайликах Один учень/ учениця вибирає чотири емоджи і надсилає їх своєму другові. Другому учневі/ учениця потрібно написати дуже коротку розповідь (або речення), яка містить усі чотири слова/ поняття, які відповідають цим емоджи.

Особливості організації дистанційного навчання для дітей молодшого шкільного віку.

Сучасні діти набагато більш спритні в техніці, і це має неабиякий вплив на спосіб вивчення мов! Недарма зростає інтерес до технологій домашнього навчання, які підтримують вивчення мови в школі та вдома.

Діти - це учні, які вивчають природну мову. Вони люблять шукати і вбирати нові враження, і ми не можемо заперечити, що вони сильніше стимулюються та мотивуються під час взаємодії з технічними засобами. Навчальні програми підсилюють цікавість, заохочують їх до навчання, оскільки вони роблять навчання анімованим, цікавим та привабливішим для дітей. Навчальні програми залучають їх до можливостей покращити навички аудіювання, читання, письма, говоріння та пізнавальних навичок природним способом. Програми можуть створювати приємну атмосферу навчання, коли вони ефективно використовуються.

Додаткові програми для домашнього навчання, розроблені спеціально для дітей раннього шкільного віку, можуть включати прослуховування та вказівки, ігри, спів пісень та прослуховування розповідей. Програми розроблені для того, щоб спонукати дітей до виконання завдань, підтримуючи їх інтерес та концентрацію, поступово збільшуючи рівень складності. Використовуючи вказівки та дії, які відображають те, чому діти навчаються в класі, діти можуть легко орієнтуватися в додатках самостійно. Навчальну цінність програм для домашнього навчання можна підвищити, просто переглянувши, керуючи ними та поділившись захопленням дітей під час навігації у програмі. Батьківська зайнятість перетворює час екрану на час сім'ї та переорієнтовує увагу дитини на завдання, одночасно підсилюючи вивчення мови.

Є безліч програм для вивчення мови, для учнів початкових класів і всі вони роблять все по-різному. Тож ми узагальнимо наші поради на прикладі додатку для вивчення мови [Lingokids](#).

Lingokids це навчальний додаток доступний безкоштовно через [Apple](#) та [Google Play](#), в якому представлені навчальні матеріали для вивчення англійської мови підходи задекларовані у додатку можна використовувати для вивчення всіх іноземних мов. Додаток використовує розповіді, пісні, анімацію, ігри, відстеження букв та інтерактивні відеоролики вчителів рідної англійської мови, що представляють різноманітні теми. Адаптивна система навчання також регулює рівень складності відповідно до результатів діяльності дитини, надаючи кожній дитині унікальний досвід навчання. Існує також система винагород для заохочення.

Ось десять заходів, якими ви можете поділитися з батьками, використовуючи Lingokids, щоб розширити вивчення іноземної мови своїх дітей поза класом.

Створіть міні-книжку: Після перегляду оповідань батьки та їхні діти можуть спільно працювати над створенням міні-оповідань, заохочуючи дітей переказувати розповіді іншим членам сім'ї. Якщо батьки вміють писати іноземною мовою, вони можуть писати речення або слова, які їх діти сказали, переказуючи розповіді. Міні-книжками-сюжетами можна також ділитися з вчителями в школі.

Драматизуйте оповідання: Діти люблять дивитися відео знову і знову. Батьки можуть використовувати свій інтерес до персонажів, роблячи ляльок, які їхні діти можуть використовувати для драматизації оповідань. Батьки також можуть взяти участь у цій рольовій грі.

Вимкнення звуку: Після занять із програмою батьки можуть вимкнути звук та переглянути теми, які вони знову відтворили. Вони можуть попросити своїх дітей назвати те, що вони бачать під час відтворення програми.

Що вони пам'ятають: користуючись програмою, батьки можуть попросити своїх дітей згадати те, що вони пам'ятають, із того, що вони щойно практикували. Діти можуть описати та намалювати речі, які вони запам'ятали. Малюнки можуть бути показані в будинку, щоб їх направити в будь-який час, коли батьки хотіли б практикувати іноземну мову зі своїми дітьми.

Створіть словник з малюнками: Після занять із програмою діти та батьки можуть малювати та розфарбовувати слова разом у своїх словниках із зображеннями. Якщо батьки вміють писати іноземною мовою, вони навіть можуть писати слова поруч із малюнками.

Картки з малюнками: Після занять зі словами в додатку батьки можуть створити картинки для цільової лексики. Діти можуть допомогти, намалювавши картинки на картках. Тоді вони можуть разом грати у флеш-карти. Вони можуть грати в гру пам'яті, або вони можуть покласти картки з картинками в мішок, перш ніж виймати їх по черзі та називати їх. Вони можуть покласти картинки на підлогу. Під час гри у програмі діти можуть вказати на картинки карти, які вони бачать та чують у додатку.

Співайте пісні. У додатку багато пісень, які можуть співати батьки та діти. Спів разом та виконання дій, про які йдеться у пісні, - це чудовий спосіб втілення мови унікальним та захоплюючим способом.

Запис: Батьки можуть записувати своїх дітей, коли вони драматизують історії, граючи з картками, переказуючи історії через свої міні-книжки з розповідями або співаючи разом із додатком. Слухаючи, як вони говорять, вони можуть стати впевненішими та вільніше володіти новою мовою.

Додаткові матеріали: Кожна тема має робочі таблиці, які батьки можуть завантажувати, роздрукувати та робити зі своїми дітьми. До робочих аркушів входять тексти пісень, а також корисні фрази, які батьки можуть інтегрувати у повсякденне життя своїх дітей.

Вчіться з ними: вивчення іноземної мови з дітьми допомагає формувати в них позитивне ставлення до іноземної мови. Якщо батьки із захопленням використовують додаток, діти будуть наслідувати, заохочуючи та мотивуючи їх вивчати іноземну мову. Батьки повинні займатися зі своїми дітьми, навіть якщо вони самі не володіють іноземною мовою, оскільки це допоможе дітям продовжувати працювати.

Вищезазначені заходи повинні не лише допомогти дітям вивчати іноземну мову, а й дозволять батькам якісно проводити час із дітьми, разом навчаючись та розважаючись. Це безпрограшна ситуація!

Онлайн навчання в деяких аспектах відмінно від традиційного, але у підсумку, дуже багато з того, що вчитель робить на уроці, можна перевести в онлайн. Все буде залежати від розуміння функціоналу платформи і підходів до навчання, які ці інструменти забезпечать.

Порівняльна таблиця особливостей методики викладання предмету іноземна мова під час традиційного уроку та на навчальній спеціалізованій платформі

Традиційний урок у класі (групі)	Онлайн урок на навчальній спеціалізованій платформі	Особливості та відмінності етапів уроку
<p>Розминка та перевірка вивченого матеріалу (домашнього завдання) Вчитель –активний, учень –частково активний</p>	<p>Заохочення і зацікавлення Специфіка виконання домашнього завдання дозволяє мати самостійний режим засвоєння матеріалу з підказками та інформацією для учня про свій навчальний поступ. Тому вчитель може приділити увагу тим, хто її потребує. Учень-активний, вчитель- частково активний</p>	<p>Сукупність засобів взаємодії учитель-учень спеціалізованої платформи дає можливість керувати навчальною діяльністю учнів та мати повну картину навчального поступу класу (групи), або окремих учнів (яка оцінюється балами, оцінками, або відсотками). Тому вчителю можна спрямувати зекономлений на перевірці час на комунікацію з класом або на відповіді на окремі питання.</p>
<p>Презентація нового матеріалу та його закріплення Вчитель –активний, учень –частково активний</p>	<p>Навчання і засвоєння Новий матеріал представлено у вигляді прикладів та зразків, які відпрацьовуються (контрольована практика) Учень-активний, вчитель- частково активний</p>	<p>Вчитель має можливість використовувати розроблені презентації нового матеріалу (або навчальні відео), які мотивують учнів і роблять складний матеріал більш цікавим. Якщо на традиційному уроці вчитель використовує дошку, на онлайн уроці вчитель використовує</p>

		екран та управління включенням мікрофону/відео учнів.
Продукування або демонстрація знань, умінь або компетентностей Вчитель –активний, Учень-частково активний	Активация отриманих знань, умінь та компетентностей у новому контексті та ситуаціях, у парах, групах та письмово або усно. Учень-активний, учень-учень –активні, вчитель- частково активний	І під час традиційного, і під час онлайн уроку вчитель виступає у якості управляючого навчальною діяльністю, і експерта, що оцінює навчальний поступ учнів.
Домашнє завдання Учень-активний, вчитель –частково активний (управління змістом та вибір форм оцінювання)	Самостійна навчальна діяльність учня та повторення пройденого матеріалу Учень- активний, вчитель – частково активний	Інформація, яка фіксується на платформі, дає можливість вчителю мати об'єктивні дані про досягнення окремих учнів, що вивчають окремі навчальні теми, у розрізі порівняльних результатів як класу, так і необхідного обсягу або рівня певних вимог. У традиційному класі таку інформацію вчителю необхідно збирати та реєструвати самостійно.

Особливості навчання та організації навчальної діяльності учнів

Формат навчальної діяльності	Особливості, ефективність, рівень мотивації учнів
Видача матеріалу та завдань через месенджери, електронну пошту, соціальні медіа або шкільні сайти	В основному, використовується для повторення вже вивченого матеріалу, є недостатньо ефективним без організації надійного зворотнього зв'язку і мотивації учня
Розміщення записаних відео-уроків на ТВ- або Youtube каналах	Учні є пасивними учасниками перегляду, тому такий формат є недостатньо ефективним та мотивуючим для організації учіння, окрім випадків використання з

	іншими видами навчальної діяльності
Самостійне опрацювання учнями матеріалу вдома (друковані підручники з бібліотек) та спілкування з вчителем через відеоконференції	Доволі ефективний формат, особливо якщо вчитель має можливість закріплювати матеріал та опитувати учнів під час відеовключень
Самостійне опрацювання вдома (з електронними матеріалами та підручниками), і можливість отримання зворотнього зв'язку від вчителя	Досить ефективний формат, особливо з залученням широкого набору інструментів платформи
Самостійне опрацювання вдома (з залученням і друкованих, і електронних матеріалів) на спеціалізованій платформі з можливістю виконання інтерактивних завдань і отриманням зворотнього зв'язку	Достатньо ефективний формат за умови надання індивідуального коду доступу до навчального кабінету учня. Дозволяє працювати у режимі, запланованому вчителем, при підтримці системи (інтерактивний індивідуальний режим). Цей формат є мотивуючим для учня і сприятливим для взаємодії учитель-учень.

Особливості оцінювання навчальної діяльності учнів

- використання опитувальників та їх адаптація
- підготовка розгорнутих запитань на перевірку засвоєння матеріалу
- забезпечення послідовності у чергуванні викладання матеріалу та інтерактивного опитування
- додаткова увага на аспект само-оцінювання учнями свої навчальної діяльності
- достатній час на відповіді учнів
- анонімне опитування учнів (за потреби)
- використання оцінювання у якості інструменту кращого розуміння процесу учіння
- заохочення конструктивної критики (що працює, що не працює) з боку учнів

Безкоштовні онлайн-ресурси для організації дистанційного навчання з

Англійської мови

Сайт освітніх новин «Пірсон» Україна

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/homepage/>

Онлайн освіта для вчителів англійської

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/english-language-teaching/distance-teaching-learning/>

Вебінари та тренінги для вчителів англійської мови

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/english-language-teaching/teacher-training/>

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/english-language-teaching/teacher-training/webinars/>

Вебінари для вчителів на платформі www.expressdigibooks.com у розділі Webinars

Навчальні ресурси для вчителів та учнів

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/english-language-teaching/teacher-resources/>

<https://www.pearson.eu/cee/ukraine/english-language-teaching/students-resources/>

[LearnatHomesite](#): вебінари, блоги, корисні поради, ідеї, завдання та інше

[Resourcesforteachers](#): вчительські співтовариства, вебінари, підписка на професійні розсилки, домашнє читання і таке інше

[**Assessment activities that help students show what they know | ELTOC 2020**](#)

[**Adaptive testing in ELT with Colin Finnerty | ELTOC 2020**](#)

[**How can we assess global skills? | ELTOC 2020**](#)

[**Writing ELT tests for teenagers | ELTOC 2020**](#)

[**Серія вебінарів по оцінюванню для вчителів англійської мови**](#)

Study English- уроки з консультантом видавництва Express Publishing у 6-8 класах.

Ресурси для аудіювання. На сайті www.foliobooks.com.ua у розділі Teacher's Room матеріали для аудіювання рівнів A2 та B1.

Ресурси для аудіювання. На сайті www.expresspublishing.co.uk аудіозапис до матеріалів Presentation Skills відповідних підручників.

Festivities worksheets(<https://www.teachers-corner.co.uk/free-resources/>) – інформація/тексти та розробки завдань рівнів A1, A2, B1, B2 до теми «Свята».

Англомовний освітній проект <https://www.pearson.com/english/live-classes.html>

Методичні рекомендації та розробки онлайн уроків. 1-4 класи

<https://bit.ly/2xGdCeV> <https://bit.ly/3eH0HtB> <https://bit.ly/2Y2gDRv>

<https://bit.ly/2RXm93H>; для учнів 5-9 класів <https://bit.ly/2zmAS1R>

<https://bit.ly/3brzFVe> <https://bit.ly/2wXqdK4> <https://bit.ly/2RVJ1AA>

<https://bit.ly/2Vs2QBN> <https://bit.ly/2Y2gDRv>

Ресурси для завантаження для учнів 1-4 класів. Розмальовка з алфавітом https://www.cambridge.org/elt/blog/campaign_page/supporting-every-teacher/

Буклет із практичними завданнями FunSkills та аудіоматеріали до нього 1-2 клас <https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/03/supporting-every-teacher-fun-skills-home-booklet-level-2/>

Буклет із практичними завданнями FunSkills та аудіоматеріали до нього
3-4 клас <https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/02/supporting-every-teacher-fun-skills-home-fun-booklet-level-4/>

Буклет із практичними завданнями FunSkills та аудіоматеріали до нього 4-5 клас <https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/01/supporting-every-teacher-fun-skills-home-booklet-level-6/>

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/14/how-to-draw-monty-mouse/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher

Безкоштовний інтерактивний додаток, аудіо, додаткові ресурси, підручники, книги для вчителя та ін. до курсу QuickMindsforUkraine

https://publishing.linguist.ua/publishing_book/quick-minds/

Методичні поради, посилання на платформи для організації дистанційного навчання та інше:

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/03/30/quizlet/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher;

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/03/25/supporting-every-teacher-distance-learning-with-kahoot/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher;

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/09/supporting-every-teacher-the-week-in-teaching-online-resources-4/?utm_source=facebook&utm_medium=organic&utm_content=fblink&utm_campaign=supportingeveryteacher&fbclid=IwAR2j9M5_wLrNgIJlrs5782TIQAdXaA1aIPbGH58VxF_bd5wA7hqqefNHBd0;

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/06/using-blackboard-collaborate-ultra-to-teach-online/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher;

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/03/using-visual-elements-in-online-teaching/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher;

https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/01/action-interaction-teaching-primary-children-online/?utm_source=wobl&utm_medium=blog&utm_content=woblcontent&utm_campaign=supportingeveryteacher

<https://www.cambridge.org/elt/blog/2020/04/17/developing-learner-autonomy-distance-learning-write-improve/>

Відеоуроки Smart Junior for Ukraine для учнів 1-3 класів:
http://www.youtube.com/playlist?list=PL00aRws0iIVtO_jmC9OBCzbQW3TA3lu_kx&fbclid=IwAR2zhc3AkHGzkvSRhCALRSv1-gnPsgc5XJnJ-ChX_W-F3uQ-

[FJRWibzK1d0](#);

http://www.youtube.com/playlist?list=PL00aRws0iIVsZmR0GoD8WxFyv8RDmC6y&fbclid=IwAR2v_G5zZYyOF-r-nZ4KUI Ресурси для вчителів та вихователів дитячих садочків: <https://www.mmpublications.com/Teacher/Pre-Primary-and-Primary-ResourcessJyTiGuBERNo1-ySL1s5TTcmzunjPkNYAWIBw>;

https://publishing.linguist.ua/publishing_book/smart-junior/

Ресурси для вчителів середньої та старшої школи:

<https://www.mmpublications.com/Teacher/Secondary-adult>;

<https://www.mmpublications.com/StudentsArea>

Французької мови

Основні інтернет-ресурси

3

французької мови для різних категорій користувачів,

зосереджені на одній платформі :<https://kit-francais.glideapp.io/>

Базовий інтернет-ресурс з французької мови для батьків:

<http://francophonie.com.ua/вивчати-французьку/#французькаонлайн>

Базовий інтернет-ресурс для вчителів французької мови:

<https://fr.ifprofs.org/groupe/coronavirus-fle-partageons-solutions-idees>

Базовий інтернет-ресурс для учнів :

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.tv5monde.apprendre>

Вивчення французької мови

<https://www.azurlingua.com/test/>

<https://apprendre.tv5monde.com/en/tcf/simulation-du-test-de-connaissance-du-francais>

http://www.cned.fr/SecrtaireMedicale/testez_vous/vos_aptitudes/francais.htm

Безкоштовні онлайн тести для перевірки рівня володіння французькою мовою.

<https://apprendre.tv5monde.com/en/article/mobile-app-learn-tv5monde>

Додаток для вивчення французької мови.

<https://www.lingozing.com/fr/>

Додаток для вивчення французької мови за допомогою графічної літератури.

<https://babadum.com/>

Гра для вивчення французьких слів.

<https://apprendre.tv5monde.com/en>

<http://parlons-francais.tv5monde.com/Webdocs-to-learn-French/p-1-lg1-Accueil.htm>

<https://savoirs.rfi.fr/en/apprendre-enseigner> або

російською <https://savoirs.rfi.fr/ru/apprendre-enseigner>

Сайти для безкоштовного вивчення французької мови: для учнів усіх рівнів.

<https://www.bonjourdefrance.com/>

Безкоштовний навчальний *кібержурнал* для вивчення французької мови в режимі онлайн.

<https://www.editionsdidier.com/fr/nos-site-compagnons>

<https://www.cle-international.com/actualites/decouvrez-l-espace-digital-les-nouveaux-sites-ressources-de-cle-international.html>

<https://www.hachettefle.com/numerique/parcours-digital>

<https://espacevirtuel.emdl.fr/>

Викладання французької мови

<https://ua.ifprofs.org/> IFprofsUkraine – соціальна мережа професійного типу, яка об'єднує франкомовних освітян України.

https://liseo.ciep.fr/index.php?lvl=cmepage&pageid=6&id_rubrique=175

Портал CIEP для викладання французької мови дітям.

<https://enseigner.tv5monde.com/> Навчальні матеріали для вчителів французької мови, з використанням актуальних подій у Франції та світі. Можуть використовуватися як вчителями, так і учнями. Педагогічні матеріали, ігри... з великим вибором тем для всіх рівнів навчання.

<https://www.editionsdidier.com/fr/nos-site-compagnons>

<https://www.cle-international.com/actualites/decouvrez-l-espace-digital-les-nouveaux-sites-ressources-de-cle-international.html>

<https://www.hachettefle.com/numerique/parcours-digital>

<https://espacevirtuel.emdl.fr/>

Допоміжні сайти з електронними варіантами підручників з вивчення французької мови. <https://www.zerodeconduite.net/>

Навчання для подальшого викладання французької мови

<https://www.ciep.fr/formation/profle-plus>

<http://www.cned.fr/inscription/8PFLEDIX>

PROFLE+ є навчальною онлайн-платформою для вчителів французької мови. Безкоштовний ознайомчий модуль для самостійного навчання. Можливість продовження роботи під керівництвом тьютора (за інформацією звертатися до Інституту післядипломної педагогічної освіти у своєму обласному центрі).

<https://mooc.cavilam.com/> Відкриті курси (MOOC) для викладання французької мови.

<https://ifos.institutfrançais.com/> IFOS навчальна платформа для викладання професійної французької мови.

Німецької мови.

Для учнів.

Безкоштовна комп'ютерна гра для учнів віком від 8 до 12 років, яка мотивує їх до вивчення іноземних мов. В той же час вона допомагає вчителю оцінити навчальні досягнення учнів, враховуючи їхні мовні та ІТ-навички. <https://teacher.thelanguagemagician.net/login?ukr>

Дитячий Університет. Діти віком від 8 до 12 років мають можливість навчитись у дитячому університеті за трьома напрямками: людина, природа,

техніка. Після безкоштовної реєстрації вони мають змогу працювати на інтерактивній онлайн-платформі та паралельно вивчати німецьку мову.

<https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/eng/kin/kin.html>

Онлайн-університет JuniorUni. Німецький цифровий ЮніорУні – це безкоштовний освітній проєкт Goethe-Institut для учнів від 12 до 14 років.

<https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/eng/jun.html>

Місто слів. Навчальний додаток проводить для оволодіння словниковим запасом рівня А1 / А2. Додаток безкоштовний для завантаження.

https://www.goethe.de/de/spr/ueb/led.html?wt_sc=lerndeutsch

10 навчальних розділів для тренування лексики та граматичних структур на повсякденні теми. <https://www.goethe.de/de/spr/ueb/dt1.html>

Казки з усього світу

<http://www.goethe.de/lrn/prj/mlg/mai/mem/deindex.htm>

Для вчителів

Безкоштовні вебінари для вчителів німецької мови Goethe-Institut розроблені для вчителів німецької мови як іноземної. У центрі уваги одноденних вебінарів знаходиться актуальна методико-дидактична або країнознавчо-культурна тема, яка надає конкретні ідеї для повсякденної викладацької діяльності.

<https://www.goethe.de/ins/ua/de/spr/unt/for/gia/web.html>

<https://www.goethe.de/de/spr/unt/for/kur/kos.html?fbclid=IwAR2OnrydiCwQ8GeKOjFt6FzRivi2A4bI71rdR7T2PagCH1Fixa3nk90IQvk>

матеріали для викладання і навчання, цікаві ідеї для занять, актуальні теми з методики та дидактики німецької як іноземної мови та німецької як другої іноземної мови. <https://www.goethe.de/ins/ua/uk/spr/unt/kum.html>

Онлайн-платформа Goethe-Institut «Німецька в початковій школі» пропонує збірку матеріалів, які можна використовувати, щоб зробити уроки веселими та різноманітними.

<https://www.goethe.de/ins/ua/de/spr/unt/kum/dfk/dgr.html>

Навчання з музикою приносить задоволення. Проєкт „Lautstark“ презентує різноманітні дидактичні матеріали до теми «Популярна музика із Німеччини» <https://www.goethe.de/de/spr/unt/ver/lst.html>

Фільми. Художні фільми або відеоролики підвищують мотивацію учнів. Тут знаходяться матеріали для використання фільмів у процесі навчання. <https://www.goethe.de/ins/ua/de/spr/unt/kum/dfj/fil.html>

Література. За посиланням знаходяться дидактичні матеріали з літератури

<https://www.goethe.de/ins/ua/uk/kul/sup/nah.html>

Оцінювання навчальних досягнень учнів

Здійснення контролю забезпечує своєчасне корегування навчального процесу з метою приведення його до рівня, заданого програмою й

стандартом, що окреслюють очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Зміст навчання іноземної мови охоплює такі види мовленнєвої діяльності: рецептивні, продуктивні та інтеракційні. Для участі в них необхідні такі уміння: сприймання на слух, говоріння, читання та письмо. Для виявлення рівня володіння кожним умінням розроблені відповідні критерії.

Мовленнєві уміння є основою для реалізації системи контролю над ходом і якістю засвоєння учнями змісту навчання іноземної мови.

Учні з самого початку навчання повинні знати, яких результатів від них очікують. У цьому полягає й певний стимул до підвищення якості своїх знань і умінь.

Основними видами оцінювання з іноземної мови є поточне (не поурочне), тематичне, семестрове, річне оцінювання та підсумкова державна атестація.

Основною ланкою в системі контролю у загальноосвітніх навчальних закладах є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення правильності розуміння навчального матеріалу й рівнів оволодіння ним та здійснення корегування щодо застосовуваних технологій навчання.

Основна функція поточного контролю – навчальна. Питання, завдання, тести спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою групи.

Тематичне оцінювання проводиться на основі поточного оцінювання. Окремого оцінювання для виставлення тематичних оцінок не передбачено. Під час виставлення тематичного балу результати перевірки робочих зошитів не враховуються.

Наступною ланкою в системі контролю є семестровий контроль, що проводиться періодично з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів семестру й підтвердження результатів поточних балів, отриманих учнями раніше. Семестровий контроль проводиться двічі на рік.

Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються викладачем з урахуванням рівня навченості, що дозволяє реалізувати диференційований підхід до навчання.

Семестровий контроль проводиться за чотирма уміннями (аудіювання, говоріння, читання, письмо). У журналі робиться, наприклад, такий запис:

5.12. Контроль аудіювання	18.12. Контроль говоріння	22.12. Контроль читання	25.12. Контроль письма
---------------------------------	---------------------------------	-------------------------------	------------------------------

Звертаємо увагу, що «Контроль» не є контрольною роботою і може бути комплексним та проводитись у формі тестування.

Оцінка за семестр ставиться на основі поточного оцінювання (тематичного) та оцінок контролю з чотирьох умінь.

Ведення шкільної документації

У початковій школі (1-4 класи) зошити перевіряються після кожного уроку у всіх учнів.

В 5-9 класах зошити перевіряються один раз на тиждень.

В 10-11 класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи але з таким розрахунком щоб один раз на місяць перевірялись роботи всіх учнів.

До виправлення помилок у письмових роботах вчителі можуть підходити диференційовано, враховуючи вікові особливості учнів та рівень сформованості відповідного уміння у конкретного учня/учениці: виправляти помилки власноруч; підкреслювати слово/вираз тощо з помилкою; підкреслювати саму помилку з метою самостійного виправлення її учнем/ученицею; позначати рядок, в якому є помилка, на полях з метою самостійного пошуку та виправлення помилки учнями.

Відповідно до загальних вимог до ведення класного журналу «Записи в журналі ведуться державною мовою. З іноземних мов частково допускається запис змісту уроку та завдання додому мовою вивчення предмета». Зошити підписуються виучуваною мовою.

Організаційні питання

Поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, затверджених наказом Міносвіти і науки України від 20.02.02 р. № 128. При поглибленому вивченні іноземної мови клас ділиться на групи з 8-10 учнів у кожній (не більше 3 груп); при вивченні іноземної що не є мовою навчання, а вивчається як предмет – клас чисельністю понад 27 учнів ділиться на 2 групи.

З огляду на те, що майже всі стратегічні документи щодо вивчення іноземних мов, зорієнтовані на Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти, більш детально ознайомитись із основними положеннями цього документу можна на сайтах: <http://www.coe.int>

*Макусінський Євгеній Анатолійович, методист
відділу гуманітарних та мистецьких дисциплін*

Методичні рекомендації щодо особливостей викладання зарубіжної літератури, російської мови та літератури, інтегрованого курсу «Література» у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році

Основою метою викладання зарубіжної літератури та російської мови у закладах загальної середньої освіти спрямована на формування компетентнісної особистості, гуманістичного світогляду учнів, розширення їх культурно-пізнавальних інтересів, навичок успішної комунікації, на

забезпечення духовного розвитку Людини, успішно інтегрованої в сучасному соціумі.

Розвиток компетентності школяра передбачає мобільність знань, нестандартність, гнучкість, різноманітність методів і критичність мислення, тобто здатність використовувати наявні знання та вміння на вищому рівні, переносити їх у різні ситуації, застосовувати у процесі життєдіяльності. Саме тому перед учителем словесності дедалі наполегливіше постають проблеми залучення учнів до книги, до духовних цінностей світу літератури.

Сучасне підростаюче покоління спілкується, переважно, у віртуальному світі, реальне спілкування стає мистецтвом, яким потрібно опановувати у процесі очного, дистанційного та змішаного навчання.

Під час навчання, зокрема дистанційного, рекомендуємо використовувати графічні зображення, текст, відеозображення, анімацію, мультимедійні презентації, електронні довідники, підручники, окремі типи файлів, конструктори уроків, посилання на цікаві сайти вчителів, веб-сторінки, блоги, веб сайти, кластери, фабрики кросвордів, ігрові технології тощо.

Інформуємо, що в новому навчальному році в школі онлайн передбачено уроки із зарубіжної літератури для 9 -11 класів.

Модель дистанційного уроку може включати мотиваційний, інструктивний, інформаційний, контрольний, комунікативний, консультативний блоки.

Учителям зарубіжної літератури та російської мови слід опрацювати Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році”. Взяти до уваги, що у 2020/2021 навчальному році вивчення зарубіжної літератури **в 5 – 9** класах здійснюватиметься за навчальною програмою: Програма для закладів загальної середньої освіти – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013 зі змінами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804; **у 10-11 класах** – за навчальними програмами (рівень стандарту та профільний рівень), що затверджені наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинні навчальні програми.

Учитель має право *самостійно розподіляти години* на текстуальне вивчення творів, розвиток мовлення, позакласне читання, урахуваючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Він має змогу вільно і творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов викладання, читацьких інтересів учнів.

Викладання зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у

курсі зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійською, німецькою, французькою тощо). За наявності необхідних умов бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів.

Інструктивно-методичними рекомендаціями МОН України визначено обов'язкову кількість видів контролю в процесі вивчення зарубіжної літератури, оцінювання за ведення зошита тощо.

У 2020/2021 навчальному році вчителі-словесники закладів загальної середньої освіти, *де функціонують класи з навчанням (вивченням) мов національних меншин, зокрема російської*, навчаються за навчальними програмами попередніх років, а саме: у 5-9 класах – за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 07.06.2017 № 804; у 10-11 – класах за навчальними програмами, затвердженими наказом МОН від 23.10.2017 № 1407.

Мови і літератури корінних народів та національних меншин, зокрема російської, у закладах загальної середньої освіти вивчаються за навчальними програмами, які є складовою типових освітніх програм, розкривають роль мов та літератур національних меншин у формуванні ключових компетентностей та відображають компетентнісний підхід до їх вивчення. Цей підхід акцентує увагу на результатах освіти, при цьому в якості результату розглядаються уміння людини справлятися з реальними проблемами, здатність самостійно оцінювати ситуацію, використовувати та застосовувати набуті знання в практичній діяльності.

У пояснювальних записках до чинних програм зазначено, що кількість годин на вивчення розділів і тем є орієнтовною, тому вчитель, виходячи з конкретних умов навчання, має право самостійно здійснювати перерозподіл годин протягом всього навчального року та реалізувати зміст навчання за рахунок резервного часу або, за необхідності, інтенсифікації освітнього процесу.

Відповідно до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про освіту» визначено, що особи, які належать до корінних народів, національних меншин України і розпочали здобуття загальної середньої освіти до 1 вересня 2018 року, продовжують здобувати таку освіту до 1 вересня 2020 року відповідно до правил, які існували до набрання чинності цим Законом. Починаючи з вересня 2020 року, в класах з навчанням (вивченням) російської мови здійснюватиметься розширення вивчення навчальних предметів державною мовою.

У 10-11 класах навчальні предмети «Російська мова» та інтегрований курс «Література» (російська та зарубіжна) в закладах загальної середньої освіти, де функціонують класи з навчанням російською мовою за новим типовим навчальним планом на рівні стандарту (наказ МОН від 20.04.2018 № 408), трансформовано в інтегрований курс «Російська мова та

література»).

«Зарубіжна література» при цьому вивчається як окремий курс за типовою навчальною програмою та підручником для закладів загальної середньої освіти з навчанням українською мовою.

Заповнення сторінки журналу з російської мови здійснюється державною мовою. Усі записи щодо оцінювання різних видів діяльності контролю роблять у формі називного відмінка.

Обов'язковому оцінюванню підлягають навчальні досягнення учнів з предметів інваріантної та варіативної складових робочого навчального плану закладу. Не підлягають обов'язковому оцінюванню навчальні досягнення учнів з факультативних, групових та індивідуальних занять, які фіксуються в окремому журналі.

Оцінювання в 5-9 класах здійснюється відповідно до Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з мов національних меншин (лист МОН від 30.08.2013 № 1/9–592); у 10-11 класах – відповідно до рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів з інтегрованого курсу «Мова та література корінного народу, національної меншини» (лист МОН від 22.08.2018 № 2.2-2189).

Усі навчальні програми з названих предметів розміщені на офіційному сайті МОН України за покликанням: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>.

Повний перелік навчальної літератури для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання та класів з навчання мовами корінних народів або національних меншин, зокрема, російською, надається в Переліку навчальних програм, підручників та навчальних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, якій постійно оновлюються та доступний на офіційному сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти».

При організації навчального процесу на уроках словесності рекомендуємо використовувати інтерактивні методи, технології комунікативного, укрупненого структурування навчального матеріалу, ІКТ, зустрічних зусиль, проектного, асоціативного, інтегрованого, продуктивного, розвивального навчання, критичного мислення тощо.

Корисними для роботи вчителів-словесників буде використання електронних ресурсів, персональних сайтів, блогів, методичних лоцій відомих педагогів, методистів Полтавщини: Ірини Горобченко (м. Горішні Плавні), Євдокії Кашуби (Котелевський район), Володимира Глібовця (м.Гребінка), Ольги Сутули (Карлівський район), Олени Войтенко (м.Кременчук), Ольги Захарової (Зіньківський район), методичного об'єднання учителів Лохвиччини; колег з інших регіонів. У їх доробках яскраво представлені різноманітні ефективні методи і прийоми осягнення художнього тексту, календарно-тематичне планування, моделювання сучасних уроків літератури й мови. Ви з'ясуєте, як розвивати емоційний інтелект та що високий емоційний коефіцієнт забезпечується

двома основними якостями: самоконтролем і здатністю “читати” почуття інших людей, емпатією. Ви дізнаєтесь, як використання сучасного науково-методичного інструментарію допомагає “розширити діапазон читацьких можливостей”, пробудити інтерес до дослідницької роботи, спонукати до самостійності та творчості, формувати уміння обстоювати свої погляди, аргументуючи їх. Як Теорія розв’язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) допомагає з’ясувати проблему батьків і дітей. Рекомендуємо ознайомитись із матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасний урок зарубіжної літератури : компетентнісний підхід” за посиланням: <http://poippo.pl.ua/novyny-poippo-blohom/item/5516-vseukrainska-naukovo-praktychna-onlain-konferentsiia-suchasnyi-urok-zarubizhnoi-literatury-kompetentnisnyi-pidkhd>

*Чирка Валентина Василівна, Гелеверя Рита
Олександрівна, методисти відділу гуманітарних та
мистецьких дисциплін ПОІППО*

Методичні рекомендації щодо особливостей викладання історії, правознавства, громадянської освіти у 2020-2021 навчальному році

На засіданнях районних (міських) методичних об’єднань учителів історії, правознавства, громадянської освіти просимо опрацювати інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-metodichnih-rekomendacij-pro-vikladannya-navchalnih-predmetiv-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>).

У сфері освітньої галузі «Суспільствознавство», зокрема, представлені такі розділи:

- Історія (с.85-96);
- Правознавство (с. 96-101);
- Громадянська освіта (с. 101-107);
- Зауваги, що стосуються усіх предметів освітньої галузі «Суспільствознавство» (с.108 (починаючи з другого абзацу знизу) – с.109).

ІСТОРІЯ

У 2020/2021 навчальному році чинними є такі навчальні програми:

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Історія України. 5–9 та 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 № 236).

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс). 6 клас» (наказ Міністерства

освіти і науки України від 21.02.2019 № 236).

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. 7–9 класи» (наказ МОН від 07.06.2017 № 804).

Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Всесвітня історія. 10–11 класи» (рівень стандарту, профільний рівень) (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.11.2017 № 1407).

Навчальні програми для 5-9 класів розміщено на сайті МОН за покликаннями (<https://goo.gl/GDh9gC>), для 10-11 класів – за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>)

Звертаємо увагу, що учні 10-11 класів можуть вивчати як єдиний інтегрований курс „Історія: Україна і світ”, так і два окремих курси „Історія України” і „Всесвітня історія”.

У 2020-2021 навчальному році актуальним залишається усвідомлення педагогічними працівниками сутності компетентнісного підходу до навчання загалом та, зокрема, процесів, пов'язаних із розвитком в учнів/учениць ключових умінь. Основою для формування ключових та предметних компетентностей є розвиток в учнів/учениць **ключових умінь XXI століття**: громадянськості; критичного мислення та вміння розв'язувати проблеми; спілкування та співпраці; лідерства та розвитку особистості; креативності та уяви; цифрової грамотності.

Проектуючи компетентнісний урок учитель має чітко сформулювати результати навчальної діяльності учнів на уроці, що відповідатимуть елементам історичної предметної компетентності (хронологічної, просторової, інформаційної, логічної, аксіологічної). Ці навчальні цілі мають вмотивовувати усі етапи уроку та бути співставленні з реальними результатами на завершальному етапі уроку. Це означає, що коли в меті уроку зазначено, що учні мають навчитися *показувати...*, *визначати...*, *характеризувати...*, *називати...*, *висловлювати...*, *порівнювати...*, то маємо добирати такі завдання і запитання, які спрямовані на перевірку цих умінь. Також на завершальному етапі уроку важливою є рефлексія (від *лат. reflexio* — «повертаюся назад») – **метод** самоаналізу знань, вмінь, навичок, вчинків, їх значень та меж.

Історична освіта в закладах загальної середньої освіти реалізується за допомогою предметів і курсів інваріантної та варіативної частини навчального плану освітньої програми закладу, а в старших класах – подальшого вивчення предметів і курсів за вибором відповідно до одного із визначених рівнів: рівень стандарту – обов'язковий мінімум змісту навчального предмета, рівень профільної підготовки – поглиблений зміст. Варіативну частину навчального плану можна використовувати як на збільшення годин передбачених на вивчення навчальних предметів інваріантної частини («Вступ до історії», 5 клас; «Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс)», 6 клас; «Всесвітня історія», «Історія України»,

7-11 класи; інтегрований курс «Історія: Україна і світ», 10-11 класи), так і на впровадження курсів за вибором, рекомендованих МОН України (<https://cutt.ly/oyP5J3V>).

На початку 2020-2021 навчального року рекомендуємо у 6-11 класах спланувати уроки вступного повторення з метою визначення рівня засвоєння навчального матеріалу за минулий навчальний рік. Кількість таких уроків учитель планує самостійно з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання у березні-травні 2020 року.

Під час календарно-тематичного планування важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в умовах карантину. Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MyuTayc>), а також методичними рекомендаціями ПОІППО «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання» ([лист ПОІППО від 02.04.2020 № 01-22/418](#)).

Особливу увагу необхідно звернути на викладання історії у 7 класі, так як у 2020-2021 навчальному році учні/учениці будуть навчатись за новими підручниками «Всесвітня історія» та «Історія України». Наголошуємо на необхідності поєднання здобутків та вимог історичної та педагогічної наук, наукового підходу до вивчення історії Середньовіччя як епохи, що заклала основи сучасної цивілізації.

Важливим у шкільній історичній освіті є поєднання класних та позакласних заходів з метою осмислення та формування історичної пам'яті про найбільш трагічні сторінки українського народу, вшанування та відзначення пам'ятних ювілейних дат.

Звертаємо увагу, що для належної організації навчання історії та відзначення вікових подій можливо скористатися офіційними Інтернет-сторінками державних установ, громадських організацій та інституцій. Це зокрема: Український інститут національної пам'яті <https://uinp.gov.ua>; Інститут історії України НАН України <http://history.org.ua>; Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт» <http://likbez.org.ua>; Історична правда <https://istpravda.com.ua>; Україна Incognita <http://incognita.day.kyiv.ua>; Електронний архів українського визвольного руху <http://avr.org.ua>

ПРАВОЗНАВСТВО

У 2020/2021 навчальному році чинними є навчальні програми:

«Основи правознавства. 9 клас» (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804). Програму розміщено на офіційному вебсайті МОН України за покликанням (<https://goo.gl/GDh9gC>)

«Правознавство (профільний рівень).10-11 класи» (наказ Міністерства

освіти і науки України від 14.07.2016 № 826 і наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407). Програму розміщено на офіційному вебсайті Міністерства за покликанням (<https://goo.gl/fwh2BR>)

Вивчення правознавства має бути спрямоване на оволодіння учнями знаннями, навичками, ставленнями і ціннісними орієнтаціями, необхідними людині для життя в умовах демократичного суспільства.

Під час вивчення правознавства особливу увагу варто приділити:

- формуванню правової предметної компетентності учнів/учениць, складниками якої є: інформаційна компетентність, логічна компетентність, діяльнісно-процесуальна компетентність, аксіологічна компетентність;

- правам дитини та правам людини як наскрізному компоненту усіх навчальних дисциплін;

- моніторингу стану сучасного законодавства, відслідковування його поточних змін і трансформацій;

- формувальному оцінюванню (оцінюванню для навчання), метою якого є відстеження особистісного розвитку учнів.

Формування правових компетентностей, основи яких закладені в початковій школі, варто продовжувати здійснювати і в середній та старшій школі за рахунок запровадження у варіативну частину навчального плану курсів правового спрямування.

Такими курсами є: курс за вибором «Права дитини» (5 клас), «Права людини у вільній країні» (6 клас) (Схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, лист Інституту модернізації змісту освіти Міністерства освіти і науки України від 02.07.2018 р. № 22.1/12-Г-473), «Живи за правилами» (7 клас), «Вчимося бути громадянами» (8 клас), «Ми – громадяни України» (9 клас), «Конституційне право України» (10 клас), «Основи демократії» (11 клас) та інші курси (Схвалені для використання у загальноосвітніх навчальних закладах, Лист Міністерства освіти і науки України від 29.08.2016 № 1/11-11414).

Для учнів 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти рекомендуємо курс за вибором «Міжнародне гуманітарне право», вивчення якого є вкрай актуальним в умовах війни. Програма зазначеного курсу рекомендована Міністерством освіти і науки України (лист від 02.07.2018 № 22.1/12-Г-470). Вивчення курсу сприятиме виробленню в учнів стійкої зацікавленості проблемами міжнародного гуманітарного права, формування вміння використовувати гуманістичні цінності як базові в повсякденному житті, так і в подальшій професійній діяльності; вести діалог, спілкуватися з носіями різних культур і цінностей; культуру ненасильницьких відносин, здатність аналізувати свої погляди тощо.

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА

У 2020/2021 навчальному році в закладах загальної середньої освіти у 10 класах продовжується вивчення інтегрованого курсу «Громадянська

освіта». Програма зазначеного курсу розміщена на сайті МОН України за покликанням <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>

Метою громадянської освіти є формування громадянської компетентності учнів/учениць, усвідомлення ними цінності і важливості у житті людини таких дефініцій як *людина, особа, громадянин, права людини, верховенство права, інклюзія, громадянське суспільство, громада, громадянська участь, демократія, держава, відповідальність*.

Основними особливостями курсу громадянської освіти є те, що: це інтегрований курс, який охоплює філософські, аксіологічні, політичні, правові, економічні, культурологічні, соціально-психологічні знання; він спрямований на формування світогляду учнів/учениць старшої школи; його завдання полягають як у наданні школярам певної суми знань, так і сприяння формуванню їхніх особистісних якостей та ціннісних орієнтацій, притаманних громадянину демократичного суспільства, формування вмінь громадянської участі та громадянської відповідальності; важливим є не стільки підсумкове оцінювання, а насамперед постійне оцінювання (формувальне, що дозволяє відслідковувати розвиток компетентностей учня/учениці у процесі навчання), яке сприяє покращенню якості освітнього процесу і дозволяє спланувати траєкторію досягнення навчальних цілей відповідно до потреб та поступу кожного учня/учениці. Важливою умовою викладання курсу є високий рівень професійної етики вчителя громадянської освіти.

З метою якісного викладання громадянської освіти рекомендуємо скористатись унікальними онлайн-ресурсами, що надають широкі можливості як для вчителів громадянської освіти, так і для учнів:

- Всеукраїнської Асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» <https://citizen.in.ua/about.php> ;
- Міжнародної освітньої онлайн-платформи «Живемо в демократії» <https://www.living-democracy.com.ua/> ;
- *порталу* «*Медіаосвіта та медіаграмотність*» <http://www.medialiteracy.org.ua> ;
- *Тулбоксу для вчителів* (збірки інтерактивних вправ для розвитку громадянських компетентностей на різних предметах у рамках програми «Демократична школа» <https://www.schools-for-democracy.org/pro-programu>). Посилання на Тулбокс: <https://www.schools-for-democracy.org/onlain-resursy/toolbox>

Мищенко Ірина Олександрівна, методист відділу гуманітарних та мистецьких дисциплін ПОППО

Методичні рекомендації щодо викладання навчального предмету «Математика» у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році

В умовах сучасного суспільства метою навчання математики є формування в учнів математичної компетентності на рівні, достатньому для забезпечення життєдіяльності в сучасному світі, успішного оволодіння знаннями з інших освітніх галузей у процесі шкільного навчання, забезпечення інтелектуального розвитку учнів, розвитку їх уваги, пам'яті, логіки, культури мислення та інтуїції.

Звертаємо увагу, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» 10 класи перейшли на навчання за новими програмами рівня стандарту та профільного рівня (для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти), затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти».

Наголошуємо, що навчальні програми розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua), Інтернет-ресурсі «Освіта.іа» (<http://osvita.ua/school/program/list/20/>). До програм додано таблиці з переліком ключових компетентностей, та завданнями покладеними на математику для їх розвитку.

Також значна увага приділяється **вивченню наскрізних ліній**. Усього виділено 4 наскрізні змістові лінії (однакові для всіх навчальних предметів):

- Екологічна безпека та сталий розвиток
- Громадянська відповідальність
- Здоров'я і безпека
- Підприємливість та фінансова грамотність

Наскрізні лінії є засобом інтеграції ключових і загальнопредметних компетентностей, навчальних предметів та предметних циклів; їх необхідно враховувати при формуванні шкільного середовища.

Наскрізні лінії є соціально значимими надпредметними темами, які допомагають формуванню в учнів уявлень про суспільство в цілому, розвивають здатність застосовувати отримані знання у різних ситуаціях.

Основним засобом імплементації наскрізних ліній у математику є вибір задач. Також це можливо за рахунок виконання навчальних проєктів, під час виконання яких учні повинні працювати групами, розділяти ролі, вчитись взаємодіяти в колективі, шукати та аналізувати інформацію, презентувати власні нароби на загаль. *Наводимо приклади тем проєктів*, що можна запропонувати для учнів:

- 5 клас: «Природні ресурси рідного краю, України, світу»; «Геометричні об'єкти в архітектурі», «Художня математика».
- 6 клас: «Паралельні та перпендикулярні прямі в нашому житті»; «Організація правильного харчування».
- 7 клас, алгебра: «Функціональні та нефункціональні залежності в реальному житті» (наприклад «Залежність тривалості життя

- від паління», «Залежність гальмівного шляху машини від її швидкості»).
- 8 клас, алгебра: «Використання графіків функцій при моделюванні одягу», «Графіки в мистецтві».-
  - 9 клас, алгебра: «Розрахунок кількості бактерій протягом певного часу», «Дослідження рівня захворюваності під час епідемії грипу».
  - 7 клас, геометрія: «Трикутник в українському орнаменті», «Трикутні форми в архітектурі та побуті», «Трикутник в геодезії».
  - 8 клас, геометрія: «Школа Піфагора», «Цікаві узагальнення теореми Піфагора», «Подібні трикутники в архітектурі та побуті».
  - 9 клас, геометрія: «Многокутники в архітектурі та будівництві», «Геометричні об'єкти в архітектурі», «Геометрія паркетів, орнаментів, орігамі», «Розрахунок вартості матеріалів для ремонту кімнати».

На початку 2020-2021 навчального року, задля забезпечення якісного виконання освітніх програм в умовах очного та/або дистанційного навчання, **пропонуємо приділити більше уваги традиційному повторенню вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити «корисуюче навчання».**

Для цього може бути проведено діагностичні роботи (усні співбесіди) опитування в 5-11-х класах з математики з метою визначення рівня засвоєння матеріалу учнями за попередній рік (здебільшого, за період карантину). Слід зазначити, що **оцінки за такі діагностичні роботи не бажано виставляти до класного журналу**, адже вони є орієнтиром для визначення рівня залишкових знань і вмінь. Відповідно до результатів, спланувати роботу (колективну або індивідуальну) щодо актуалізації окремих тем, систематизації знань та вмінь, практичного їх закріплення тощо.

Тривалість періоду такого навчання кожен вчитель визначає самостійно: попередньо планує з урахуванням досвіду організації дистанційного навчання в минулому році, вносить певні корективи до плану після проведення діагностичних робіт.

Розподіл годин на вивчення математики здійснюється відповідно до:

- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» (5-9 класи);
- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (10-11 класи);

науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (10 клас);

- Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 406 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (11 клас).

У навчальному плані освітньої програми закладу освіти конкретизується розподіл годин інваріантного та варіативного складників. Звертаємо увагу, що під час складання освітніх програм закладів освіти та відповідних навчальних планів заклад освіти має повноваження здійснювати перерозподіл навчальних годин навчального плану в межах 15% від загального обсягу навчального навантаження.

Використання годин варіативного складника навчальних планів може йти на збільшення годин на вивчення окремих предметів інваріантного складника, упровадження курсів за вибором, проведенням індивідуальних консультацій та групових занять. Вибір між упровадженням курсів за вибором і проведенням індивідуальних консультацій та групових занять заклад освіти здійснює з урахуванням індивідуальних навчальних можливостей та пізнавальних інтересів здобувачів освіти і спрямовує на забезпечення умов диференціації та індивідуалізації освітнього процесу. Умовою для їх упровадження має бути запит батьків, наявність груп дітей з певними пізнавальними інтересами, готовність педагогів до проведення курсів за вибором. Найбільш раціональним вважаємо використання годин варіативної складової у старшій школі на посилення вивчення предметів, які винесено для складання ЗНО, оскільки, як і в минулі роки, ЗНО засвідчило, що значна частина випускників не має певних базових знань і вмінь з багатьох предметів.

У разі використання варіативної складової на вивчення курсу за вибором до переліку навчальних програм, який є складником освітньої програми, додається програма цього курсу. Звертаємо увагу, що програма курсу за вибором повинна мати відповідний гриф і входити до переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих МОН для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/oyP5J3V>). При розподілі варіативного складника навчального плану слід враховувати гранично допустиме навантаження.

*Наводимо нижче **рекомендований тижневий розподіл кількості годин на вивчення математики у ЗЗСО, який є мінімальним.***

	5 кл ас	6 кл ас	7 кл ас	8 кл ас	9 кл ас	10- 11 клас	8 кл ас	9 кл ас	10-11 клас
Математика	4	4	-	-	-	3	-	-	-
Алгебра	-	-	2	2	2	-	5	5	6
Геометрія	-	-	2	2	2	-	4	4	3
	Рівень стандарту						Поглиблене вивчення	Профільний рівень	

*Звертаємо особливу увагу, що, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 02.08.2012 № 882 «Про використання навчально-методичної літератури у загальноосвітніх навчальних закладах», заклади загальної середньої освіти мають право використовувати лише **навчальні програми, підручники та навчально-методичні посібники, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України**, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.*

Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників з математики, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у 2020-2021 н.р. розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua). Наголошуємо, що підручники з відповідним грифом Міністерства освіти і науки України, видані в попередні роки, дозволяється використовувати, ураховуючи зміни в програмах.

1. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області є неприпустимим.

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик

і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання.

Вчитель має право на вільний вибір освітніх програм, форм навчання, закладів освіти, установ і організацій, інших суб'єктів освітньої діяльності, що здійснюють підвищення кваліфікації та перепідготовку педагогічних працівників.

Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудувувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручнику. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Зміни у підходах до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти спонукають переглянути вимоги до виконання письмових робіт та перевірки зошитів.

2. Види письмових робіт.

Основними видами класних і домашніх письмових робіт з природничо-математичних дисциплін є:

- Розв'язування задач і вправ;
- складання таблиць, схем, тощо;
- виконання проєктів;
- самостійні та контрольні роботи.

3. Кількість і призначення учнівських зошитів

В залежності від видів письмових робіт виділяються зошити які зберігаються в класі та зошити, що зберігаються в учнів. Кількість і призначення учнівських зошитів **визначається вчителем**. Для контрольного тематичного оцінювання передбачаються окремі зошити чи аркуші, які зберігаються протягом навчального року в закладі загальної середньої освіти.

4. Оцінювання

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з математики в 2020-2021 н.р. здійснюється відповідно до додатка 2 наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень учнів 11 класів у 2020-2021 н.р. здійснюється відповідно до критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329) та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з математики, затверджених наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 30.08.2011 № 996 «Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти з предметів інваріантної складової навчального плану» (додаток 11 наказу).

4.1. *Обов'язковому оцінюванню підлягають* навчальні досягнення учнів з предметів інваріантної та варіативної складових (курси за вибором, спеціальні курси) робочого навчального плану закладу. **Не підлягають обов'язковому оцінюванню** навчальні досягнення учнів з факультативних, групових та індивідуальних занять, які фіксуються в окремому (спеціальному) журналі.

4.2. При виставленні **тематичної** оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. При цьому проведення окремої тематичної атестації при здійсненні відповідного оцінювання не передбачається.

4.3. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня/учениці з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

4.4. Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають враховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом року; важливість тем, які вивчались у I та II семестрах, тривалість їх вивчення та складність змісту; рівень узагальнення й уміння застосовувати набуті протягом навчального року знання тощо.

Наголошуємо, що відповідно до чинних нормативних актів і семестрова і річна оцінки можуть підлягати коригуванню.

5. Порядок перевірки письмових робіт з математики.

5.1 При перевірці зошитів оцінюється лише правильність записів. Почерк, охайність та форма запису не є предметом оцінювання.

5.2. Зошити з математики, в яких виконуються навчальні класні і домашні роботи, перевіряються:

у 5—6-х класах — не рідше ніж один раз на два тижні (з розрахунком, щоб стояла оцінка як мінімум за одну класну і одну домашню роботу, за інші роботи можна ставити позначку «Див.»);

у 7—11-х класах — не рідше один раз на місяць (перевіряються найбільш суттєві роботи);

5.3. Оцінка за ведення зошитів виставляється у класний журнал, але на враховується при виведенні тематичної.

6. Ведення класного журналу.

Вимоги до ведення класного журналу регламентуються наказами Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496 «Інструкція з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів ЗНЗ», від 10.05.2011 № 423 «Про затвердження єдиних зразків обов'язкової ділової документації у загальноосвітніх навчальних закладах усіх типів і форм власності» (Класний журнал для V-XI класів (додаток 2, на 29 арк.).

Нагадуємо, що відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 30.09.2016 № 1/9-514 «Про особливості викладання математики (рівень стандарту) в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів», з метою упередження щодо ведення некоректних записів на сторінках класного журналу, рекомендовано виконувати програму двома способами:

1. Викладання одного предмета – «Математика» – 3 години тижневого навантаження;
2. Викладання двох предметів:
  - 1) «Математика. Алгебра і початки аналізу» – 1 год. тижневого навантаження у I семестрі, а 2 год. – у II семестрі;
  - 2) «Математика. Геометрія» – 2 год. тижневого навантаження у I семестрі, а 1 год. – у II семестрі.

При цьому:

1) якщо викладання здійснюється як **один предмет**, то ведуться записи на сторінках журналу (поточне, тематичне, семестрове, річне оцінювання тощо) з одного предмета «Математика»;

2) якщо викладання здійснюється **як два предмети**, то такі ж записи ведуться на різних сторінках журналу з двох предметів, однак на сторінці «Математика. Алгебра і початки аналізу» має бути ще один стовпчик без дати з надписом: «**I семестр. Математика**» чи «**II семестр. Математика**» (після стовпчика «I семестр.»/ «II семестр.» – оцінки, виведеної з алгебри та початків аналізу на основі тематичних).

7. У 2021 році випускники закладів освіти, які здобуватимуть повну загальну середню освіту, **обов'язково складатимуть державну підсумкову атестацію у формі ЗНО з математики**. Зміст сертифікаційної роботи з математики визначатиметься Програмою зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання з математики, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, що затверджена наказом МОН від 04.12.2019 № 1513.

Для проведення ДПА з математики у 2021 році буде розроблено два варіанти сертифікаційних робіт:

- **рівня стандарту**. Тестовий зошит складатиме 28 завдань різних форм, на виконання яких відведено 150 хвилин;

- **рівня стандарту та профільного рівня**. Тестовий зошит із 34 завданнями, на виконання яких відведено 210 хвилин.

Випускники, які вивчали математику на рівні стандарту і не планують використовувати результати з математики для вступу до закладів вищої освіти, отримають тільки оцінку за шкалою 1–12 балів за виконання завдань сертифікаційної роботи рівня стандарту. Випускники, які вивчали математику на рівні стандарту і планують використовувати результати ЗНО з математики під час вступу до закладів вищої освіти, виконуватимуть усі завдання сертифікаційної роботи з математики рівня стандарту та профільного рівня, а як оцінка ДПА буде зараховано результат за виконання

завдань 1-26, 30, 31. Такі учасники отримають результати за шкалою 1–12 балів (ДПА рівня стандарту) і 100-200 балів за рейтинговою шкалою зовнішнього незалежного оцінювання.

Випускники, які вивчали математику на профільному рівні, за виконання усіх завдань сертифікаційної роботи з математики рівня стандарту та профільного рівня отримають оцінку за шкалою 1–12 балів і 100-200 балів за рейтинговою шкалою зовнішнього незалежного оцінювання.

Демонстраційні варіанти сертифікаційної роботи з математики на сайті Українського центру оцінювання якості освіти у розділі «ЗНО-2021» розміщено за покликанням <http://testportal.gov.ua/zno-2021/>

8. Ураховуючи «Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» (<https://cutt.ly/OyFqD0w>), пропонуємо, працюючи з учнями 5-9 класів, приділити більше уваги прикладній спрямованості математики, використовувати завдання, спрямовані на розвиток умінь бачити математику в реальному світі, застосовувати вивчені формули та способи розв'язування математичних задач для досягнення особистих (повсякденних, життєвих) цілей і потреб.

Для того, щоби ефективно підготувати учнів до PISA-2021 із математики *рекомендуємо* ознайомитись із статтею Д. Васильєвої за посиланням:

<https://oksanakovalenko.blogspot.com/2020/07/pisa-2021.html?m=1>, де висвітлені теми, на які варто звернути більше уваги при навчанні математики.

9. Під час підготовки вчителів до уроків *радимо* використовувати періодичні фахові видання: «Математика в рідній школі», «Математика», «Математика в школах України», та різноманітні онлайн-джерела інформації (спільноти, блоги та інше). Багато корисних посилань та файлів, для підготовки до уроків математики, можна знайти:

1. Спільнота «Математика в школі онлайн» за посиланням: <https://www.facebook.com/groups/math.at.school/?ref=share>

2. Розробки уроків, планування, презентації, тести та інше:

<https://www.matnova.com.ua/>

<http://mteacher.at.ua/>

<http://metodportal.net/>

<http://metodportal.com/taxonomy/term/29>

https://matematichka.at.ua/load/matematichniy_bank/6

3. Корисні матеріали в блозі вчителя математики Дем'янук Ганни: <https://gannamath.blogspot.com/>

4. Сайт «Вчитель вчителю, учням та батькам» <https://teacher.at.ua/>

5. Комп'ютерні програми з математики: <https://bashvlass.ucoz.ru/>

6. Інтерактивні вправи: https://svitmathem.blogspot.com/p/blog-page_31.html

Для формування та розвитку ключових та предметних компетентностей у процесі навчання математики *рекомендуємо* педагогічно виправдано й обґрунтовано використовувати засоби інформаційно-комунікаційних технологій:

- педагогічні програмні засоби GRAN (GRAN 1, GRAN 2 D, GRAN 3 D), AGrapher (для побудови та аналізу графіків), EUREKA (для розв'язування систем рівнянь);
- програми динамічної математики GeoGebra, GeoGebra 5.0 (<http://www.geogebra.org>);
- інтерактивні комп'ютерні моделі (<https://sites.google.com/site/iblkompmod>);
- ресурси Web 2.0;
- Інтернет-сервіси Pear Deck та Nearpod.

Наголошуємо, що їх використання забезпечує:

- комп'ютерну підтримку пошуково-дослідницької діяльності учнів;
- унаочнення складного, абстрактного математичного матеріалу;
- створення учнями комп'ютерних моделей математичних об'єктів та проведення експериментів з ними;
- розв'язування творчих, нестандартних задач, задач прикладної спрямованості;
- дослідження на основі сучасних інформаційних технологій різноманітних математичних проблем.

Застосування засобів навчання необхідно здійснювати на основі використання діяльнісного, компетентнісного, особистісно-орієнтованого, системного підходів до навчання; упровадження інноваційних технологій навчання (інтерактивні, ігрові, проектні, ІКТ); використання методів навчання (наочні, практичні, проектні, дослідницькі, пошукові, інтерактивні, евристичні).

10.3 метою розвитку творчих математичних здібностей учнів у процесі навчання математики *рекомендуємо* залучати учнів до інтелектуальних змагань **обласного, Всеукраїнського та Міжнародного рівнів, серед яких **Обласні математичні змагання ім. М.В. Остроградського, змагання „Математичний Занзібар” для учнів закладів загальної середньої освіти, спрямованих на розв'язання математичних задач із пошуком нестандартних підходів**, Всеукраїнська учнівська олімпіада з математики, Інтернет-олімпіада з математики, Міжнародний математичний конкурс «Кенгуру», змагання з усного рахунку «Прангліміне» (Міжнародний українсько-естонський проект «Міксіке в Україні»), заочна математична школа «Мудра макітра»; до проблемно-пошукової (дослідницької) діяльності, до роботи Малої академії наук.**

Звертаємо увагу на доцільність використання платформи Прангліміне (<http://lviv.miksike.net/#pranglimine>) для тренування й відпрацювання в учнів (незалежно від віку) навичок усного рахунку.

11. У зв'язку із світовим викликом щодо епідеміологічної ситуації, що має місце і в Україні, та необхідністю введення карантинних заходів задля запобігання поширенню вірусних хвороб, під час планування організаційних

заходів, що забезпечують освітній процес, у тому числі і під час календарно-тематичного планування з математики важливо врахувати можливість організації освітнього процесу в межах навчального року в умовах карантину.

Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTayc>)

При організації освітнього процесу в карантинних умовах має забезпечуватись:

- соціальне дистанціювання;
- мінімізація переміщення здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти;
- дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту.

Можна організувати дистанційне навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google, Hangouts; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із подальшою перевіркою; використання безкоштовних вебсерверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams та інші.

Пам'ятайте, що домашні завдання мають бути посильними для самостійного виконання дітьми (мати чіткі поради та інструкції).

Актуальною формою навчання є також розміщення записів відеоуроків з різних навчальних предметів, презентацій, відеоконференцій, інформування учнів та батьків про освітні ресурси, що сприятиме кращому засвоєнню знань учнів із різними рівнями підготовки. Важливо, щоб в учнів були чіткі інструкції до завдань, які необхідно виконати, та був вільний доступ до навчальних матеріалів.

Інші корисні посилання:

5 клас. Математика

<https://www.youtube.com/watch?v=0Of-k9iJd70&list=PLeb-UxVXmUb6jJkCqDDWLbx4Yc-JPnp4y>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/5-klas/8-matematika-5-klas/>

6 клас. Математика

https://www.youtube.com/watch?v=Q2f3tx8eEbA&list=PLeb-UxVXmUb6ES86R_9NO6LSkaNyHBYD9

Навчальна інтерактивна онлайн програма з математики для малюків, дошкільнят, учнів 1 - 11 класів Learning.ua <https://learning.ua/matematyka/>

Khan Academy українська <https://uk.khanacademy.org/>

Matafisc. Математика 1-й – 6й класи <https://www.matific.com/ua/>

Онлайн платформа з математики <https://vchy.com.ua/>

Онлайн курси з математики <https://naurok.ua/course/math>

Онлайн платформа з математики <http://uklasi.com.ua/>

Формула. Навчальний сайт з математики <http://formula.co.ua/uk>

7 клас. Алгебра

<https://www.youtube.com/watch?v=z87M5pTMCQ4&list=PLeb-UxVXmUb7vO5x6DK6-Kq6SqEnl20LO>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/algebra-7-klas/>

7 клас.

Геометрія https://www.youtube.com/watch?v=AB6Pzku5rgo&list=PLeb-UxVXmUb7NiEaAtyUO_z2qn-YC7yqN

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/konkursniy-vdbr-pdruchnikv-dlya-7-klasu/geometriya-7-klas/>

8 клас. Алгебра

<https://www.youtube.com/watch?v=jzgH24WUg3Y&list=PLeb-UxVXmUb7W5Zn7jwHetIXmsJ5Ilh7m>

8 клас.

Геометрія <https://www.youtube.com/watch?v=HZz9m0bEfos&list=PLeb-UxVXmUb6TG6XoIsgGmAMbi4ptOn0C>

9 клас. Алгебра

<https://www.youtube.com/watch?v=LdyLaeGNS8M&list=PLeb-UxVXmUb5LsqnLgHXDa0cQV9bUekkN>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/9-klas/5-algebra-9-klas/>

9 клас.

Геометрія https://www.youtube.com/watch?v=5_EtocPson8&list=PLeb-UxVXmUb7Vm7GYsezBIfynPUX0TNd0

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/9-klas/6-geometriya-9-klas/>

10 клас. Математика

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/14-matematika-10-klas/>

10 клас. Алгебра

<https://www.youtube.com/watch?v=-YuUIyG1XPU&list=PLeb-UxVXmUb45IEJai1cD6NavofzSibVB>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/15-algebra-10-klas/>

10 клас. Геометрія

<https://www.youtube.com/watch?v=2fO4H3J-F6U&list=PLeb-UxVXmUb7qRI0R1yK13FqTOydGzJ7M>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/10-klas/16-geometrya-10-klas/>

10 клас. Математика

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/11-klas/13-matematika-11-klas/>

11 клас. Алгебра

<https://www.youtube.com/watch?v=9asKLjchFCs&list=PLeb-UxVXmUb6ni0pDFwaMpULzPXdTARQp>

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/11-klas/14-algebra-11-klas/>

11 клас.

Геометрія https://www.youtube.com/watch?v=BwTp_2CNq0E&list=PLeb-UxVXmUb7kuOBwJcKs4oPaLQoTfl_a

<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/11-klas/15-geometrya-11-klas/>

Лозинська Ольга Михайлівна, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОІППО

Методичні рекомендації щодо вивчення фізики та астрономії у 2020-2021 навчальному році

Фізика і астрономія

Навчання фізики (в основній школі) та фізики і астрономії (у старших класах) у закладах загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

7-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Фізика. 7-9 класи» (програма затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804, розміщена на офіційному сайті МОН України (<https://goo.gl/GDh9gC>);

10-11 класи - відповідно до Типової освітньої програми загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом МОН 20.04.2018 № 408 (в редакції наказу МОН від 28.11.2019 № 1493) вивчається базовий предмет «Фізика і астрономія».

Вивчення цього предмету «Фізика і астрономія» у 10-11 класах може здійснюватися у двох варіантах:

I варіант - два окремі предмети - «Фізика» (за програмою авторського колективу під керівництвом Локтева В. М.), «Астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Яцківа Я. Я.); у такому разі у навчальному плані (класному журналі) зазначаються два предмети (**окремо фізика і окремо астрономія**); у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляються оцінки з двох предметів;

II варіант - один предмет «Фізика і астрономія» (за програмою авторського колективу під керівництвом Ляшенка О. І.); у такому разі можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного і астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до

навчальної програми; у навчальному плані зазначається **один предмет (фізика і астрономія)**; у додаток до свідоцтва про здобуття повної загальної середньої освіти виставляється одна оцінка; у класному журналі облік здійснюється окремо для фізичного і астрономічного складників, семестрова/річна оцінка виставляється на сторінці фізики з урахуванням тематичних оцінок з астрономії. Програми для 10-11 класів розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).

Вибір навчальних програми з фізики та астрономії з двох запропонованих варіантів здійснюється вчителем та затверджується рішенням педагогічної ради навчального закладу і відображається в освітній програмі закладу освіти і робочому навчальному плані.

Навчальні програми не містять фіксованого розподілу годин між розділами і темами курсу. У програмах наведена лише тижнева і загальна кількість годин на вивчення предмета. Розподіл кількості годин, що відводиться на вивчення окремих розділів, тем, визначається учителем. Також учитель самостійно визначає порядок вивчення тем та місце проведення лабораторних робіт, лабораторних практикумів, практикумів з розв'язування задач тощо.

Навчальними програмами з фізики визначено перелік демонстраційних експериментів та лабораторних робіт, необхідних для забезпечення реалізації Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Водночас учитель, зважаючи на матеріальну базу фізичного кабінету закладу освіти, може замінювати окремі роботи рівноцінними, використовувати різні варіанти проведення їх (у тому числі віртуальну демонстрацію фізичного досліду), доповнювати цей перелік іншими дослідженнями або короткочасними експериментальними завданнями, об'єднувати кілька робіт в одну залежно від обраного плану вивчення певної теми. Окремі лабораторні роботи можуть виконуватись учнями або як домашні завдання або як учнівські навчальні проекти, а також виконуватись з використанням цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), комп'ютерних моделей, віртуальних симуляцій і віртуальної фізичної лабораторії. Разом з тим, в освітньому процесі модельний віртуальний експеримент не може в повній мірі замінити лабораторні роботи, які виконуються з використанням реального обладнання.

Важливим засобом формування предметної та ключових компетентностей під час вивчення фізики є навчальний фізичний експеримент, який реалізується у формі демонстраційного й фронтального експерименту, робіт лабораторного практикуму, домашніх дослідів і спостережень. Завдяки навчальному експерименту учні оволодівають досвідом практичної діяльності людства в галузі здобуття фактів та їхнього попереднього узагальнення на рівні емпіричних уявлень, понять і законів. Експеримент виконує функцію методу навчального пізнання, завдяки якому

у свідомості учнів утворюються нові зв'язки та відношення, формуються суб'єктивно нові особистісні знання, а також дидактично забезпечує процесуальну складову навчання фізики й формує в учнів експериментальні вміння й дослідницькі навички.

Організуючи освітній процес, учителю варто пам'ятати, що компетентісно зорієнтоване навчання передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, на формування умінь і навичок, на вироблення й розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, наявні неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причино-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів формування компетентності, здатності діяти в конкретних умовах і досягти результату.

Оцінювання рівня оволодіння учнем узагальненими експериментальними вміннями та навичками здійснюється не лише за результатами виконання фронтальних лабораторних робіт, а й за іншими видами експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проекти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити. Отже, якщо учень/учениця був/ла відсутній/я на уроці, на якому виконувалась фронтальна лабораторна робота, відпрацьовувати її в позаурочний час не обов'язково. Головне, щоб упродовж вивчення розділу учень/учениця показали свої експериментальні вміння й навички в інших видах роботи.

У процесі навчання фізики ефективним засобом формування компетентностей є також і навчальні проекти. Під час виконання яких вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: розвиваються пізнавальні навички учнів, формується вміння самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, висловлювати власні судження, виявляти компетентність. У проєктній діяльності важливо зацікавити учнів здобуттям знань і навичок, які знадобляться в житті. Для цього необхідно зважати на проблеми реального життя, для розв'язання яких учням потрібно застосовувати здобутті знання.

Упродовж року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). За бажанням учні можуть брати участь і виконувати кілька проєктів. Захист навчальних проєктів, обговорення, узагальнення та оцінювання отриманих результатів відбувається на спеціально відведених заняттях. Окрім оцінювання продукту проєктної діяльності, необхідно відстежувати і його психолого-педагогічний ефект: формування особистісних якостей, самооцінки, вміння робити усвідомлений вибір й осмислювати його наслідки. Оцінки за навчальні проєкти виконують стимулюючу функцію, можуть фіксуватися в портфоліо і враховуються в тематичному оцінюванні.

Важливою ділянкою роботи в системі навчання фізики в школі є розв'язування задач. Задачі різних типів можна ефективно використовувати для розвитку інтересу, творчих здібностей і мотивації учнів до навчання фізики, під час постановки проблеми, що потребує розв'язання, у процесі формування нових знань, вироблення практичних умінь учнів, з метою повторення, закріплення, систематизації та узагальнення засвоєного матеріалу, для контролю якості засвоєння навчального матеріалу чи діагностування навчальних досягнень учнів тощо. Оскільки кількість задач, які учні можуть розв'язати в процесі навчання, є обмеженою, учитель має ретельно добирати ці задачі. Слід віддавати перевагу задачам, які не просто потребують вибору формули та підстановки числових значень. Найефективнішими з точки зору формування всіх компетентностей є задачі, що потребують певного (нехай і нескладного) аналізу фізичних явищ. Дуже корисними є задачі, які ґрунтуються на знайомих учням життєвих ситуаціях. Бажано частину завдань давати у форматі тестів ЗНО і пропонувати учням самостійно складати відповідні завдання.

Необхідними складниками освітнього процесу з фізики є навчальні екскурсії. Кількість екскурсій та час проведення їх визначаються вчителем за погодженням з адміністрацією закладу освіти. Оцінювання навчальних досягнень учнів за результатами таких екскурсій здійснюється на розсуд учителя.

У зв'язку із дистанційною формою освітнього процесу у березні – червні 2019/2020 навчального року (під час карантину, встановленого з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) **рекомендуємо навчальний рік розпочати із ґрунтового повторення матеріалу попереднього класу навчання.** Для цього доцільно використати резервні години і запланувати навчальні години на вивчення теми «Повторення». **Плануючи повторення слід врахувати, що частину лабораторних, практичних робіт тощо, передбачених навчальними програмами, учні виконували під час карантину на дистанційному навчанні. Тому під час повторення доцільно виділити навчальний час для проведення таких робіт, з метою формування відповідних практичних навичок.**

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України. Перелік цієї навчальної літератури розміщено за посиланням [<https://goo.gl/93BNko>].

Під час вивчення, опанування і закріплення матеріалу бажано не просто коротко розповісти про важливі експерименти, а й показати відеофрагменти про відповідні досліди, у тому числі й найсучасніші (в мережі Інтернет можна знайти дуже цікаві та якісні матеріали відповідної

тематики). Можна пропонувати учням самим знімати невеликі ролики нескладних експериментів або демонструвати ці експерименти безпосередньо під час уроку. Особливо важливим є розв'язання експериментальних задач, які до того ж викликають велику зацікавленість учнів.

Кількість письмових робіт для поточного оцінювання визначається вчителем самостійно.

Організовуючи освітній процес, учителю варто пам'ятати, що компетентісно зорієнтоване навчання передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення й розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, наявні неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причинно-наслідкові зв'язки, коли не спрацьовують типові варіанти рішення тощо). Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності — здатності діяти в конкретних умовах і досягти результату.

Матеріали для підготовки уроків і занять висвітлено на сторінках педагогічної методичної преси: у журналах «Фізика та астрономія в рідній школі» (видавництво «Педагогічна преса»), «Фізика в школах України» (видавнича група «Основа»), у науково-популярних журналах для школярів – «Колосок», «Фізика для допитливих», «Школа юного вченого», «Світ фізики», «Країна знань» тощо. (http://osvita.ua/school/lessons_summary/physics/).

Під час проведення занять в кабінеті фізики особливої уваги потребує дотримання правил безпеки життєдіяльності. Вимоги безпеки наведено в інструктивно-методичних матеріалах «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (лист МОНмолодьспорту України № 1/9-72 від 01.02.2012: (http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/27214/), «Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів» (наказ МОНмолодьспорту України від 14.12.2012 № 1423: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0044-13>), «Про використання інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку» (лист МОН України №1/9-498 від 17.07.2013: <http://iitzo.gov.ua/dokumenty/lysty-monmolodsportu/>), «Про затвердження правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів» (наказ МНС України від 16.07.2012 №992: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1332-12>), «Про використання Методичних матеріалів щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності» (лист МОН України № 1/9-319 від 16.06.14: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/41707/).

У зазначених матеріалах перелічено нормативно-правові документи з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в навчальних закладах системи загальної середньої освіти; вказано загальні положення щодо забезпечення безпечних і нешкідливих умов навчання, особливості безпеки під час проведення занять в кабінетах (лабораторіях) фізики, порядок проведення, тематика та організація проведення інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів. Також в інструктивно-методичних матеріалах наведено зразок Журналу реєстрації первинного, позапланового, цільового інструктажів з безпеки життєдіяльності учнів та орієнтовні «Паспорт кабінету» і «Акт дозволу на проведення занять у кабінеті».

У процесі навчання слід звертати увагу учнів на прізвища видатних українських фізиків України та Полтавської області, на їх внесок у розвиток фізичної освіти. Широкі можливості щодо виховання почуття патріотизму створюються під час проведення тематичних позакласних заходів. на таких заходах можна розповісти учням про життя, діяльність та здобутки видатних вчених України та наших видатних вчених Полтавщини. Суттєву допомогу вчителю нададуть відповідні матеріали розміщені за посиланнями: http://fizyka-poltava.at.ua/index/navchalno_metodichne_zabezpechennja/0-23 ; <http://www.chl.kiev.ua/bibliograf/fizika/04.htm>.

Вимоги щодо оформлення класного журналу на сторінці «Фізика» залишаються не змінними. З даними вимогами можна ознайомитися за посиланням: [http://fizyka-poltava.at.ua/2018/fizuka_gyurnal_storinka.doc].

Слід звернути увагу на викладання предмету «Фізика» і «Астрономія» у разі запровадження дистанційного навчання.

В умовах дистанційного навчання доцільно організувати освітній процес з фізики за моделлю навчання «Перевернутий клас» (Flipped Class). Головною особливістю цієї моделі навчання є те, що домашнім завданням для учнів є робота в онлайн-середовищі: перегляд навчальних відеоматеріалів або інформаційних ресурсів для опрацювання нового навчального матеріалу, або закріплення вже вивченого. Натомість у класі після завершення карантину діти під керівництвом і за допомогою вчителя виконуватимуть практичні завдання до тієї теми, яку засвоїли вдома. Різновид такого навчання – модель «віртуальний перевернутий клас».

Учителі фізики можуть самостійно розробити відеоуроки з відповідних тем навчальної програми та викласти їх для перегляду на сайті закладу освіти. Якщо така можливість у вчителя відсутня, то рекомендуємо вчителям пропонувати учням для ознайомлення з новим навчальним матеріалом відеоуроки Віктора П.А., які можна переглянути на каналі You Tube.

За умов, якщо навчальний матеріал уроку сфокусований на демонстрації, проведенні наочних дослідів, то учитель може демонструвати необхідну діяльність та записувати відеоролик, а учні – переглядати його, аналізувати, а потім виконувати певні дії у власному темпі з підручних матеріалів. Перелік цих матеріалів учитель може надавати вкінці

відеоролика. Також, укінці відеоуроку вчитель може пропонувати дітям переглянути розв'язання типових задач з теми та озвучити задачі для самостійного розв'язування.

Важливим аспектом роботи вчителя фізики в умовах дистанційної освіти є проведення онлайн консультацій, використовуючи Skype, та тестування. Учителі фізики можуть створювати тести самостійно, використовуючи Google форми на сайті закладу освіти.

Для організації дистанційного навчання слід звернути на наступні інтернет-ресурси з фізики і астрономії:

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З ФІЗИКИ

Сайт «ФІЗИКА НОВА»

Створений для підтримки вивчення уроків з фізики за новою програмою та містить розробки уроків (конспекти, презентації, контрольні роботи, самостійні роботи, лабораторні роботи, демонстрації, відео), фізичні диктанти, тренажери формул, таблиці з пропусками.

Посилання на ресурс: <https://www.fizikanova.com.ua/>

Дистанційне навчання з фізики

Ресурс містить відео-розробки уроків з тем для учнів 8-11 класів.

Посилання на ресурс: <https://sites.google.com/view/distancephysics/>

Сайт «Фізика в школі»

Ресурс містить електронні версії уроків для 7-11 класів до підручників видавництва «Ранок» (авторів Бар'яхтар В. Г., Довгий С.О., Божинова Ф. Я, Кірюхіна О. А.)

Посилання на ресурс: <https://sites.google.com/site/alg8school19/>

Блог «Учителю фізики»

На якому розміщено методичні та дидактичні матеріали саме для підтримки самостійної роботи учнів. На сторінках блогу учні зможуть познайомитися із теоретичним матеріалом, що стосується фізичних термінів, явищ, величин, законів. Виклад матеріалу супроводжується фотографіями, відео фрагментами, флеш анімаціями та практичними порадами. Завершується кожна сторінка тестами самоперевірки, за допомогою якого учні зможуть перевірити якість засвоєного матеріалу та виявити прогалини у знаннях.

У цьому ж блозі у рубриці «Експеримент» учні зможуть самостійно опанувати методи дослідження фізичних явищ або способи вимірювання фізичних величин та перевірити якість своїх експериментальних умінь, виконавши тести для самоперевірки, що розташовані наприкінці сторінки.

У розділі «Мультимедіа» учні зможуть переглянути відео фрагменти та флеш-анімації багатьох фізичних явищ і процесів, які демонструвалися в рамках фізичних олімпіад, фестивалю фізичного експерименту або такі, що не можна відтворити у лабораторних умовах.

Посилання на ресурс: <http://ternofizik.blogspot.com/>

Інтернет-ресурси «Фізика»

Підбірка різноманітних інтернет-сайтів, авторські блоги/сайти, вікі-статті, відеоролики, що стосуються предмету «Фізика»

Посилання на ресурс: http://zw.ciit.zp.ua/index.php/Інтернет-ресурси_Фізика

ОРГАНІЗАЦІЯ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ З АСТРОНОМІЇ

Для навчання в дистанційному режимі особливе місце займають так звані «віртуальні планетарії». Це програми, які дозволяють отримувати зображення зоряного неба в потрібний час з потрібного місця. Серед таких програм можна відзначити Red Shift, Celestia, Starry Night та інші. Наприклад, Red Shift дозволяє моделювати зоряне небо на декілька тисячоліть вперед і назад, при цьому з приголомшливою точністю створювати живописне зображення, видавати інформацію про будь-який об'єкт. Спостереження зоряного неба справа не така вже й складна, зате дуже цікава. Є, звичайно, і ряд складнощів, але всі вони долаються, якщо підійти до проблеми творчо.

Stellarium — вільний віртуальний планетарій доступний відповідно до GNU General Public License Програма використовує технології OpenGL та SDL, щоб створювати реалістичне небо у режимі реального часу. Із Stellarium, можливо побачити те, що можна бачити неозброєним оком, біноклем або маленьким телескопом.

Посилання на ресурс: <https://stellarium.org/uk/>

Star Walk 2 - красивий і простий у використанні додаток для наочного вивчення зірок, сузір'їв, планет і інших небесних об'єктів. Ваш особистий гід по зоряному небу.

Основні можливості:

- Карта зоряного неба в реальному часі
- Спостереження за зірками, планетами та іншими об'єктами вдень і вночі
- Об'єкти глибокого космосу
- Величезна кількість інформації про небесні тіла та події
- Можливість налаштувати час з «Машиною часу»
- 3D моделі сузір'їв і інших небесних об'єктів
- Доповнена реальність
- Різні фільтри для спостереження за небом
- Нічний режим
- Опція "Sky Live"
- Новини зі світу космосу, астрономії та космонавтики
- Актуальні астрономічні події для вашого місця розташування

Посилання на ресурс: <https://star-walk-2-free.ru.uptodown.com/android> (версія для Android), <https://apps.apple.com/ru/app/star-walk-2-звездное-небо/id892279069> (версія для AppStore)

Кучеренко Олег Володимирович, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОППО

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з біології, біології і екології в закладах загальної середньої освіти Полтавської області у 2020/2021 навчальному році

I. Навчально-методичне забезпечення шкільного курсу «Біологія», «Біологія і екологія»

Навчання біології, біології і екології у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році у 6–11-х класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти («Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392).

У програмах визначено інтегровані змістові напрями: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Ці змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в освітньому процесі; інтегровані змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Змістові лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» і «Здоров'я і безпека» відображені системно в усіх темах програми. Змістова лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» націлена на формування в учнів екологічної культури, соціальної активності, відповідальності та готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і сталого (збалансованого) розвитку суспільства. Змістова лінія «Здоров'я і безпека» забезпечує формування здоров'язбережувальної компетентності учнів як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінних членів суспільства, які здатні дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню діяльного представника громади й суспільства, який розуміє принципи та механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань. Реалізація цієї змістової лінії спрямовує освітній процес в старшій школі на формування здатності обирати раціональні та збалансовані підходи при здійсненні

господарської діяльності, на розуміння нерозривності економічної успішності з прогнозованим станом довкілля у майбутньому.

Із особливостями вивчення біології, біології і екології у 2020/2021 навчальному році можна ознайомитись у листі Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9–430 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».

Академічна свобода вчителя передбачає вільний вибір форм організації освітнього процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту біологічної освіти. Вчитель може створювати календарне і поурочне планування в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді), а також, самостійно визначати формат, обсяг, структуру, зміст й оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів.

Програми з біології для 6-9 класів, з біології для 8-9 класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням біології та з біології і екології для 10-11 класів, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти розміщені за покликанням: <https://cutt.ly/WdNjcoW>.

Наголошуємо, що в організації освітнього процесу можна використовувати підручники та навчально-методичні посібники (робочі зошити, зошити для практичних і лабораторних робіт, різних видів контролюючих робіт тощо), які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти (Лист МОН від 22.07.2020 № 1/9-394 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році»). Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за покликанням: <https://goo.gl/93BNko>.

Таблиця 1

Розподіл кількості годин на викладання біології в основній школі
(відповідно до Типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти II ступеня, затверджених наказом МОН України від 20.04.2018 № 405)

Клас	7		8	8		9	9
	6	7		(поглиблене вивчення біології)	9		
К-ть годин на тиждень	2	2	(спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземних мов)	2	4	2	4

Таблиця 2

Розподіл кількості годин на викладання біології і екології в старшій школі

(відповідно до Типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджених наказом МОН України від 20.04.2018 № 408)

Рівні змісту навчання	Рівень стандарту		Профільний рівень	
	10	11	10	11
Кількість годин на тиждень	2	2	5	5

У класах з вечірньою формою здобуття освіти з очною формою навчання біологія вивчається в 6 і 7 класах – 1 годину на тиждень, у 8 і 9 класах – 1,5 години на тиждень. У класах з вечірньою формою здобуття освіти із заочною формою навчання у 6–9 класах біологія вивчається 1 годину на тиждень.

Якість шкільної біологічної освіти забезпечується через реалізацію інваріантної та варіативної частин навчального плану. Поглиблення знань з біології та екології здійснюється за рахунок варіативної складової. Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, ураховуючи кількість годин виділених на вивчення курсу за вибором або факультативу, інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчальної та матеріально-технічної бази закладу освіти. Перелік курсів за вибором і факультативів: (<https://goo.gl/93BNko>).

Звертаємо увагу на те, що комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України (лист ІМЗО від 18.06.2020 р 22.1/12-Г-372) схвалено до використання у закладах загальної середньої освіти методичний посібник «Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник). Ознайомитися з посібником можна на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <https://cutt.ly/9iveDyc>.

II. Нормативні документи, що регулюють організацію освітнього процесу, регламентують оформлення кабінетів і відповідної документації, проведення роботи з питань безпеки життєдіяльності на уроках біології, біології і екології

1. Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації освітнього процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63.
2. Про затвердження Положення про куточок живої природи загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів (Наказ МОН України від 09.08.2002 № 456).
3. Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України від 20.07.2004 № 601).

4. Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України (Наказ МОН України від 18.04.2006 № 304).

5. Правила безпеки під час проведення навчання з біології в закладах загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 15.12.2010 № 1085).

6. Інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНМС України від 01.02.2012 № 1/9-72).

7. Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОНмолодьспорту України від 14.12.2012 № 1423).

8. Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення освітнього процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку (Лист МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498).

9. Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах загальної середньої освіти (Лист МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319).

10. Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (Наказ МОН України від 15.08.2016 № 974).

11. Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2006 року № 304 (Наказ МОН України від 22.11.2017 № 1514).

12. Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти (Наказ МОН України від 26.12.2017 № 1669).

13. Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 25.06.2018 № 676).

14. Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання і використання прекурсорів у наукових та навчальних цілях (Постанова КМУ України від 19.06.2019 № 529).

15. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій (Наказ МОН України від 29.04.2020 № 574).

16. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (Постанова КМУ України від 05.08.2020 № 960-р).

(Із повним текстом зазначених матеріалів можна ознайомитись на офіційних веб-сайтах Міністерства освіти і науки www.mon.gov.ua,

Інституту модернізації змісту освіти www.imzo.gov.ua та порталі Верховної Ради України <https://zakon.rada.gov.ua/laws>).

III. Рекомендації щодо оформлення записів інструктажів із безпеки життєдіяльності на уроках біології, біології і екології

Звертаємо увагу, на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669 «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки та листа МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319 «Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах загальної середньої освіти». Згідно з цими та іншими документами здійснюються такі інструктажі:

Таблиця 3

Оформлення записів інструктажів з БЖД

Назва інструктажу	Час проведення	Запис про проведення
Вступний інструктаж	На початку навчального року (проводить класний керівник)	У класному журналі на спеціальній сторінці
Первинний інструктаж	На першому уроці навчального року	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності (журнал зберігається в кабінеті біології)
Первинний інструктаж	На уроці перед початком практичної та лабораторної роботи (якщо для роботи використовуються мікроскопи, лабораторний посуд та інструментарій)	У класному журналі на сторінці предмета в графі «Зміст уроку». Форма запису: «Проведено інструктаж з БЖД»
Позаплановий інструктаж	У разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів із охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності
Цільовий інструктаж	У разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії)	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності

IV. Оцінювання учнів на уроках біології, біології і екології, рекомендації щодо ведення класного журналу

1. Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з біології і екології є: поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація. У навчанні біології і екології провідну роль відіграє пізнавальна діяльність, спрямована на оволодіння методами

наукового пізнання, яка реалізується у програмі через лабораторні дослідження, практичні та лабораторні роботи, дослідницький практикум, проекти.

2. **Можливості для самостійного вивчення** учнями об'єктів живої природи створюються під час лабораторних досліджень та дослідницького практикуму. **Лабораторні дослідження** забезпечують процесуальну складову навчання біології. Учні виконують їх на етапі вивчення нового матеріалу за завданнями, які пропонує учитель, з використанням натуральних об'єктів, гербарних зразків, колекцій, моделей, муляжів, зображень, відеоматеріалів. Мета такої діяльності – розвиток в учнів умінь спостерігати, описувати біологічні об'єкти та власні спостереження, виділяти істотні ознаки біологічних об'єктів, виконувати рисунки біологічних об'єктів; формування навичок користування мікроскопом, розв'язування пізнавальних завдань тощо. Прийоми виконання лабораторних досліджень та оформлення їх результатів визначаються учителем з урахуванням вимог програми, вікових особливостей та рівня сформованості навчальних умінь в учнів. Виконання лабораторних досліджень фіксується в класному журналі на сторінці «Зміст уроку». Приклад запису: «Водорості (зелені, бурі, червоні). Лабораторне дослідження будови зелених нитчастих водоростей». Програмою не передбачено оцінювання лабораторних досліджень, оскільки їх мета – набуття нових знань в процесі діяльності та формування спеціальних умінь.

3. **Дослідницький практикум** передбачає самостійну (або з допомогою дорослих) роботу учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення особистого досвіду дослідницької діяльності у процесі розв'язування пізнавальних завдань. Програмою не передбачено оцінювання дослідницького практикуму.

4. **Практичні та лабораторні роботи** виконуються з метою закріплення або перевірки засвоєння навчального матеріалу та рівня сформованості практичних умінь і навичок. Виконання практичних і лабораторних робіт оцінюється в усіх учнів, при цьому оцінюванню підлягають перш за все практичні уміння, визначені метою роботи: уміння налаштувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати, тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів, уміння розрізняти отруйні гриби, визначати які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища тощо. Практичні та лабораторні роботи оформляються учнями в робочому зошиті або в зошиті з друкованою основою й обов'язково оцінюються. У кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї лабораторної або практичної роботи, передбаченої програмою у змісті певної теми. Перед початком лабораторної роботи учитель проводить інструктаж із

безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі

«Зміст уроку»: Лабораторна робота № (ставиться номер роботи та тема з навчальної програми). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до лабораторної роботи в 8-му класі: «Лабораторна робота №1. Мікроскопічна будова крові людини. Проведено інструктаж з БЖД». На початку практичної роботи учитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Практична робота № (ставиться номер роботи з навчальної програми, та зазначається її тема). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до практичної роботи в 6-му класі: «Практична робота № 2. Виготовлення мікропрепаратів шкірки луски цибулі та розгляд її за допомогою оптичного мікроскопа. Проведено інструктаж з БЖД».

1. Із метою стимулювання пізнавальної діяльності учнів програмою запропоновано орієнтовні теми **міні-проектів або проектів**. Учитель може пропонувати власну тематику проектів та дослідницького практикуму. Проекти розробляють окремі учні або групи учнів у процесі вивчення навчальної теми. Форма представлення результатів проекту може бути різною: у вигляді повідомлень, презентації, виготовлення буклетів, планшетів, альбомів тощо. Проект може бути колективним і виконуватись на уроці. Протягом навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проект (індивідуальний або груповий). Захисту проектів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку (у такому разі в класному журналі у графі «Зміст уроку» робиться запис: *«Представлення результатів навчального(их) проекту(ів)» із зазначенням його(їх) тематики*) або окремих уроків (якщо виконання навчального проекту відбувається на уроці у класному журналі робиться запис: *«Навчальний проект» із зазначенням його теми*).

2. Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з датою в день проведення уроку, коли здійснювалося оцінювання учня. За наявності виправлених оцінок має стояти підпис учителя, який засвідчує внесені зміни.

3. Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом: Тематична *(без дати)*. Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, передбачених програмою у змісті певної теми. Тематична оцінка не підлягає коригуванню.

4. Семестрова оцінка виставляється без дати до класного журналу в колонку з надписом I семестр, II семестр. З метою об'єктивного семестрового оцінювання, яке здійснюється на підставі тематичного

оцінювання, доцільно використовувати різні форми для проведення перевірки навчальних досягнень з різних тем: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне, комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів не рекомендується проведення тематичної контрольної роботи в кінці семестру. Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи на семестр. Контрольні роботи виконуються в зошиті для контрольних робіт або на окремих аркушах та зберігаються в кабінеті протягом року. Відпрацювання пропущених учнем контрольних робіт є недоцільним. Проведення семестрової контрольної роботи навчальною програмою з біології не передбачено.

5. Річне оцінювання здійснюється за результатами семестрового оцінювання. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання, одного або двох семестрів (наказ МОН України № 762 від 14.07.2015, у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 № 621).

6. Оцінка за ведення зошитів з біології, біології і екології в класний журнал не виставляється.

7. Зміст навчального матеріалу курсів біології, біології і екології включає **демонстрації** колекцій, муляжів, мікропрепаратів, дослідів, опудал, зображень, моделей. Звертаємо увагу на обов'язкове використання в освітньому процесі демонстрацій. Методика і техніка демонстрування вимагає чіткої організації спостереження, визначення його мети. Об'єкт, що демонструється має бути доступним усім учням. Не варто перевантажувати урок наочністю. Кожен об'єкт має з'являтися тоді, коли він необхідний.

8. Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може обґрунтовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми. Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Для тематичного оцінювання, а також для повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань учнів можуть використовуватися резервні години. Програмою передбачено резервний час, який може бути використаний учителем на власний розсуд для організації різноманітних форм навчальної діяльності: екскурсій, проектної та дослідницької діяльності учнів, роботи з додатковими джерелами інформації, корекції та узагальнення вивченого.

9. Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках біології слід здійснювати відповідно до загальних підходів до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, відповідно до Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження

орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти», <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13/stru>), критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ МОНмолодьспорту України від 13.04.2011 № 329, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11#Text>).

10. Допустима тривалість підготовки домашніх завдань з усіх предметів: у 6 класі – 2,5 години; 7–9 класах – 3 години; 10–11 класах – 4 години. (Лист Міністерства освіти і науки України від 29.10.2007 р. № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів»).

V. Позакласна робота

Підвищення професійного рівня вчителів позитивно впливає на ефективність освітнього процесу, показником якого є результативна участь школярів у олімпіадах, конкурсах тощо. Великої уваги вчителів біології області вимагає питання щодо організації ефективної роботи з обдарованими дітьми. Рекомендуємо організувати роботу за програмою підготовки до IV етапу Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології (<http://www.biology.org.ua>).

Звертаємо увагу учителів біології, що в жовтні-листопаді 2020 року планується проведення фінального етапу XIX Всеукраїнського турніру юних біологів, до участі в якому запрошуються команди у складі 3–5 учнів 10-11 класів із керівником команди на засадах самофінансування. Докладна інформація та завдання турніру містяться у листі Інституту модернізації змісту освіти від 08.07.2020 № 22.1/10-1409 «Про проведення фінального етапу XIX Всеукраїнського турніру юних біологів» (<https://cutt.ly/Rd1LU15>).

Зауважимо, що у 2018 році Україна брала участь у міжнародному моніторинговому дослідженні PISA, із результатами якого можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/mdMD4IM>. Учителям біології, біології і екології рекомендуємо створювати базу диференційованих завдань для перевірки сформованості предметних компетентностей здобувачів освіти, подібних до завдань міжнародних досліджень. Наступне міжнародне дослідження якості освіти PISA планується у 2021 році (провідна галузь дослідження у циклі 2021 року – математика).

Сучасна освіта все більше акцентується на розвитку компетентностей, тому для оцінювання досягнень потрібен новий інструмент – компетентнісні завдання. Аналізу досвіду їх використання та створення й присвячено книгу «Компетентнісні завдання: міжнародний досвід PISA та український досвід «Геліантусу». У книзі йдеться про ідеї й принципи дослідження PISA та природознавчої гри «Геліантус», як найкращих джерел компетентнісних завдань із природничих дисциплін. Докладна інформація про видання міститься за покликанням: <https://cutt.ly/RdMX7pI>.

Також, для організації проведення цікавої та якісної позаурочної роботи учителям біології, біології і екології у 2020-2021 навчальному році пропонуємо залучати учнів до участі у Міжнародній природознавчій грі «Геліантус» (<http://www.helianthus.com.ua/>), Міжнародному природничому інтерактивному конкурсі «Колосок» (<http://kolosok.org.ua>) тощо.

Із метою підвищення фахової ерудованості пропонуємо учителям біології, біології і екології у конкурсах «Геліантус учитель–2021», Всеукраїнському Інтернет-конкурсі «Учитель року-2021» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок».

Під час підготовки учнів до ЗНО необхідно використовувати Програму зовнішнього незалежного оцінювання з біології, затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.2018 № 1426, яка розміщена на сайті Українського центру оцінювання якості освіти за покликанням: <https://testportal.gov.ua/progbio/>.

У 2019/2020 навчальному році Дубовик Олександра, випускниця Карлівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 Карлівської районної ради Полтавської області (вчитель Шевченко Людмила Миколаївна) та Петренко Андрій, випускник Лубенської спеціалізованої школи I-III ступенів № 6 Лубенської міської ради Полтавської області (вчитель Давиденко Тетяна Федорівна) отримали 200 балів за виконання завдань сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання з біології.

Матеріали для підготовки уроків і занять висвітлено на сторінках педагогічної методичної преси: у журналах «Біологія і хімія в рідній школі» (видавництво «Педагогічна преса»), «Біологія. Шкільний світ», «Біологія» (видавничча група «Основа»), у науково-популярних журналах для школярів – «Колосок», «Біологія для допитливих», «Юний натураліст», «Країна знань» тощо.

Принагідно повідомляємо про вихід із друку книги «Медіаграмотність на заняттях з біології». М.С. Каліберда, Р.В. Шаламов. Цей посібник є першим виданням в Україні, що розкриває питання освіти з медіаграмотності на уроках біології. У книжці наведено короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, приділено увагу питанням методики впровадження навчання з медіаграмотності та розміщено численні ідеї завдань, що можуть бути використані під час занять з біології. Завантажити видання можна за покликанням: <https://cutt.ly/RdMXWjD>.

Для розуміння сучасного стану систематики як науки та складника шкільного курсу біології і екології рекомендуємо учителям ознайомитись з лекціями Д.В. Леонтьєва, доктора біологічних наук, завідувача кафедри ботаніки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Система органічного світу. Історія та сучасність» за покликанням: <https://cutt.ly/8dMGLiD>. У матеріалах розглядаються основні етапи становлення системи органічного світу від найдавніших часів до сьогодення.

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та ГО «Смарт освіта» за підтримки Міністерства освіти і науки в Україні розробили дистанційні уроки з біології про COVID-19. (<https://cutt.ly/Ad1yMTq>). Окрім засвоєння шкільного, програмного матеріалу, урок ознайомлює учнів зі шляхами передачі інфекції, дає практичні поради, як діяти під час нового коронавірусу та як вберегти себе. Уроки допоможуть учням дізнатися більше про COVID-19, обґрунтувати важливість соціальної дистанції та правил особистої гігієни через призму наукових знань. Кожен урок містить методичні рекомендації для вчителя біології, а також навчальні матеріали для учнів – ілюстрації з поясненнями, інтерактивні вправи, тести, навчальне відео. Уроки розроблені з урахуванням можливості проведення заняття через відеозв'язок, або ж за умов обмеженого доступу до інтернету чи гаджетів.

Дистанційне навчання та онлайн-сервіси стають невід'ємною частиною нашого життя – в цьому ми переконалися під час нинішнього карантину. Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського були розроблені «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання» (Лист ПОППО від 02.04.2020 № 01-22/418), в яких містяться посилання на вебпортали та сервіси для організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання. Предметні рекомендації також розміщені на вебсайті «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини». Також, дистанційні та онлайн-сервіси в освіті можна знайти на сторінці Міністерства освіти і науки України за покликанням: <https://cutt.ly/ud1ZyMv>.

Корисні посилання для учителів біології, біології і екології:

Сайт Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського <http://poippo.pl.ua/>

Освітній вебсайт для вчителів «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини» <http://chemistry-forum.at.ua/>

Асоціація вчителів біології України <http://biology.civicua.org>

Сайт Навчально-наукового центру Інституту біології та медицини Київського національного університету імені Тараса Шевченка <http://biology.univ.kiev.ua/>

Український біологічний сайт <http://www.biology.org.ua>

Червона книга України <https://redbook-ua.org>

Підготовка до ЗНО з біології онлайн: <https://besmart.eduget.com/>

Сайт Всеукраїнської учнівської олімпіади з біології: <https://cutt.ly/YdMSyVA>

Сайт Всеукраїнського турніру юних біологів: <https://cutt.ly/sdMSdkc>

Сайт Міжнародної природознавчої гри «Геліантус»:

<http://www.helianthus.com.ua/>

Сайт Міжнародного природничого конкурсу «Колосок» <http://kolosok.org.ua/>

Електронний журнал «Всеосвіта»: <https://vseosvita.ua/library/biologia>

EdEra-Osvitoria: Автостопомпо біології: <https://cutt.ly/6dMDYbf>

EdEra: Домедична допомога: <https://cutt.ly/kd1ZJzy>

EdEra: Біологія: Рослини, гриби та лишайники: <https://cutt.ly/dd1ZmaZ>

Бур'ян Віктор Іванович, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОППО

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з природознавства в закладах загальної середньої освіти Полтавської області у 2020-2021 навчальному році

Навчання природознавства у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту («Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392).

Основна мета освітньої галузі «Природознавство» – формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей, які є обов'язковою складовою загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу. Загальними змістовими лініями галузі є: закони і закономірності природи; методи наукового пізнання, специфічні для кожної з природничих наук; екологічні основи ставлення до природокористування; екологічна етика; значення природничо-наукових знань у житті людини та їх роль у суспільному розвитку.

Зміст і методика природознавства формують цілісне сприйняття довкілля, екологічну грамотність і відрізняються практичною спрямованістю.

У програмі є інтегровані змістові напрями: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Ці змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються в освітньому процесі; інтегровані змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Програма з природознавства для учнів 5 класу, рекомендована Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти (<https://goo.gl/GDh9gC>).

Наголошуємо, що в організації освітнього процесу потрібно використовувати підручники та навчально-методичні посібники (робочі зошити, зошити для практичних і лабораторних робіт, різних видів контролюючих робіт тощо), які мають відповідний гриф Міністерства освіти

і науки України, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти (Лист МОН від 22.07.2020 № 1/9-394 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році»). Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за покликанням: <https://goo.gl/93BNko>.

Типовими навчальними планами на вивчення природознавства в 5 класі за програмою передбачено 2 години на тиждень. Нагадуємо, що розподіл годин у програмі є орієнтовним. За необхідності і виходячи з наявних умов навчально-методичного забезпечення, вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин, відведених програмою на вивчення окремого розділу, у тому числі змінювати порядок вивчення розділів, тем, пропонувати власну тематику проєктів та природознавчих досліджень.

Для засвоєння навчального змісту природознавства особливе значення мають такі методи і прийоми навчальної діяльності школярів, як спостереження, проведення нескладних дослідів, вимірювань, робота з різними інформаційними джерелами тощо. Тому в кожному розділі програми виділено рубрики «Практичні роботи», «Практичні заняття» та «Навчальні проєкти».

Практичні роботи та Практичні заняття проводяться і реалізуються на уроці. Виконання практичних робіт оцінюється обов'язково, а робота учнів під час виконання практичних занять учитель оцінює вибірково.

Дослідницький практикум – це самостійна (або із допомогою дорослих) робота учнів у позаурочний час. Його мета – вироблення дослідницьких умінь у процесі розв'язування задач практичного спрямування.

Компетентнісний потенціал предмету може бути реалізований також і через виконання учнями навчальних проєктів. Проєктна діяльність виступає і засобом формування, і засобом оцінювання компетентностей.

У курсі природознавства 5 класу всі проєкти виконуються лише на уроках. Навчальні проєкти виконуються в малих групах (3–5 учнів). Під час виконання учнями навчальних проєктів їхні вміння доповнюються і поглиблюються.

Опис усіх проєктів і орієнтовні методичні рекомендації для вчителів, допоміжні матеріали для учнів, форми оцінювання розміщені на електронному ресурсі <http://priodaprojects.blogspot.com/>.

Навчаючи природознавству, необхідно враховувати регіональні особливості у змісті предмета. Включати місцеві природні об'єкти в освітній процес у рамках практикумів у навколишньому середовищі (знання найбільш поширених рослин і тварин своєї місцевості, вивчення правил безпечної поведінки у своїй місцевості).

Повідомляємо про вихід із друку книги «Медіаграмотність на заняттях з біології». М.С. Каліберда, Р.В. Шаламов. Цей посібник є першим виданням

в Україні, що розкриває питання освіти з медіаграмотності на уроках природознавства та біології. У книжці наведено короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, приділено увагу питанням методики впровадження навчання з медіаграмотності та розміщено численні ідеї завдань, що можуть бути використані під час занять з природознавства та біології. Завантажити видання можна за покликанням: <https://cutt.ly/RdMXWjD>.

Дистанційне навчання та онлайн-сервіси стають невід'ємною частиною нашого життя – в цьому ми переконуємось під час нинішнього карантину. Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського були розроблені «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання» (Лист ПОППО від 02.04.2020 № 01-22/418), в яких містяться посилання на вебпортали та сервіси для організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання. Дистанційні та онлайн-сервіси в освіті можна знайти на сторінці Міністерства освіти і науки України за покликанням: bit.ly/distance-online. Предметні рекомендації також розміщені на вебсайті «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини».

Бур'ян Віктор Іванович, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОППО

Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу з хімії в закладах загальної середньої освіти Полтавської області у 2020-2021 навчальному році

I. Навчально-методичне забезпечення шкільного курсу «Хімія»

Навчання хімії у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році у 7–11-х класах здійснюватиметься відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти («Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392).

У програмах є інтегровані змістові напрями: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність». Ці змістові лінії відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у освітньому процесі; інтегровані змістові лінії співвідносяться з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учня, що визначають його поведінку в життєвих ситуаціях.

Змістові лінії «Екологічна безпека та сталий розвиток» і «Здоров'я і безпека» відображені системно в усіх темах програми. Змістова лінія «Екологічна безпека і сталий розвиток» націлена на формування в учнів

екологічної культури, соціальної активності, відповідальності та готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і сталого (збалансованого) розвитку суспільства. Змістова лінія «Здоров'я і безпека» забезпечує формування здоров'язберезувальної компетентності учнів як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінних членів суспільства, які здатні дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище.

Реалізація змістової лінії «Громадянська відповідальність» сприятиме формуванню діяльного представника громади й суспільства, який розуміє принципи та механізми функціонування суспільства, є вільною особистістю, яка визнає загальнолюдські й національні цінності та керується морально-етичними критеріями й почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

Змістова лінія «Підприємливість та фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань. Реалізація цієї змістової лінії спрямовує освітній процес в старшій школі на формування здатності обирати раціональні та збалансовані підходи при здійсненні господарської діяльності, на розуміння нерозривності економічної успішності з прогнозованим станом довкілля у майбутньому.

Із особливостями вивчення хімії у 2020/2021 навчальному році можна ознайомитись у листі Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».

Академічна свобода вчителя так само передбачає вільний вибір форм організації навчально-виховного процесу, способів навчальної взаємодії, методів, прийомів і засобів реалізації змісту хімічної освіти. Вчитель здійснює календарне і поурочне планування в довільній формі (у друкованому або електронному вигляді), самостійно визначає формат, обсяг, структуру, зміст і оформлення календарних планів і поурочних планів-конспектів.

Програми з хімії для 7-11 класів, рекомендовані Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти розміщені за покликанням: <https://cutt.ly/WdNjcoW>.

Наголошуємо, що в організації освітнього процесу потрібно використовувати підручники та навчально-методичні посібники (робочі зошити, зошити для практичних і лабораторних робіт, різних видів контролюючих робіт тощо), які мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України, схвалення відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти (Лист МОН від 22.07.2020 № 1/9-394 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для

використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році»). Перелік цієї навчальної літератури постійно оновлюється, його розміщено за покликанням: <https://goo.gl/93BNko>.

Таблиця 1

Розподіл кількості годин на викладання хімії в основній школі (відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом МОН України від 20.04.2018 № 405)

Клас	7	8	8 (поглиблене вивчення хімії)	9	9 (спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземних мов)	9 (поглиблене вивчення хімії)
Кількість годин на тиждень	1,5	2	4	2	2	4

У класах з вечірньою формою здобуття освіти з очною формою навчання хімія вивчається у 7 класах – 1 годину на тиждень, а у 8 і 9 класах – 1,5 години на тиждень. У класах з вечірньою формою здобуття освіти із заочною формою навчання у 7 – 9 класах хімія вивчається 1 годину на тиждень.

Таблиця 2

Розподіл кількості годин на викладання хімії в старшій школі (відповідно до Типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти III ступеня, затверджених наказом МОН України від 20.04.2018 № 408)

Рівні змісту навчання	Рівень стандарту		Профільний рівень	
Клас	10	11	10	11
Кількість годин на тиждень	1,5	2	4	6

Якість шкільної хімічної освіти забезпечується через реалізацію інваріантної та варіативної частин навчального плану. Поглиблення знань з хімії здійснюється за рахунок варіативної складової. Зміст програм курсів за вибором і факультативів як і кількість годин та клас, в якому пропонується їх вивчення, є орієнтовним. Учитель може творчо підходити до реалізації змісту цих програм, урахувавши кількість годин виділених на вивчення курсу за вибором або факультативу, інтереси та здібності учнів, потреби регіону, можливості навчальної та матеріально-технічної бази закладу освіти. Перелік програм курсів за вибором і факультативів (<https://goo.gl/93BNko>).

Звертаємо увагу на те, що комісією Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України (лист ІМЗО від 18.06.2020 р 22.1/12-Г-372) схвалено до використання у закладах загальної середньої освіти методичний посібник «Організація дистанційного навчання в школі. Методичні рекомендації» (автори А. Лотоцька, А. Пасічник). Ознайомитися з

посібником можна на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <https://cutt.ly/9iveDyc>.

II. Нормативні документи, що регулюють організацію освітнього процесу, регламентують оформлення кабінетів і відповідної документації, проведення роботи з питань безпеки життєдіяльності на уроках хімії

- 1.** Державні санітарні правила і норми влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу ДСанПіН 5.5.2.008-01, затверджених постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63.
- 2.** Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОН України від 20.07.2004 № 601).
- 3.** Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці в закладах, установах, організаціях, підприємствах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки України (Наказ МОН України від 18.04.2006 № 304).
- 4.** Інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладів» (Лист МОНмолодьспорту від 01.02.2012 № 1/9-72).
- 5.** Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МОНмолодьспорту України від 14.12.2012 № 1423).
- 6.** Про затвердження Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів (Наказ МНС України від 16.07.2012 № 992).
- 7.** Про використання Інструктивно-методичних матеріалів з питань розроблення інструкцій з безпеки проведення навчально-виховного процесу в кабінетах природничо-математичного напрямку (Лист МОН України від 17.07.2013 № 1/9-498).
- 8.** Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в загальноосвітніх навчальних закладах (Лист МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319).
- 9.** Про затвердження Правил пожежної безпеки для навчальних закладів та установ системи освіти України (Наказ МОН України від 15.08.2016 № 974).
- 10.** Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 18 квітня 2006 року № 304 (Наказ МОН України від 22.11.2017 № 1514).
- 11.** Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти (Наказ МОН України від 26.12.2017 № 1669).
- 12.** Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти (Наказ МОН України від 25.06.2018 № 676).

13. Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання і використання прекурсорів у наукових та навчальних цілях (Постанова КМУ України від 19.06.2019 № 529).

14. Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій (Наказ МОН України від 29.04.2020 № 574).

15. Концепція розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти) (Постанова КМУ України від 05.08.2020 № 960-р).

(Із повним текстом зазначених матеріалів можна ознайомитись на офіційних вебсайтах Міністерства освіти і науки www.mon.gov.ua, Інституту модернізації змісту освіти www.imzo.gov.ua та порталі Верховної Ради України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>).

III. Рекомендації з використання у освітньому процесі реактивів, які визначено як прекурсори

Звертаємо увагу вчителів хімії та лаборантів кабінету хімії, що відповідно до Закону України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів» і Постанови Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 № 529 «Про затвердження Порядку придбання, перевезення, зберігання і використання прекурсорів у наукових та навчальних цілях» змінено порядок зберігання та використання хімічних речовин, які підлягають заходам контролю щодо їх зберігання та обліку.

IV. Рекомендації щодо оформлення записів інструктажів з безпеки життєдіяльності на уроках хімії

Звертаємо увагу, на обов'язкове виконання вимог наказу Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669 «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки та листа МОН України від 16.06.2014 № 1/9-319 «Організація навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності в закладах загальної середньої освіти». Згідно з цими та іншими документами здійснюються такі інструктажі:

Таблиця 3

Оформлення записів інструктажів з БЖД на уроках хімії

Назва інструктажу	Час проведення	Запис про проведення
Вступний інструктаж	На початку навчального року (проводить класний керівник)	У класному журналі на спеціальній сторінці
Первинний інструктаж	На першому уроці навчального року	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності (журнал зберігається в кабінеті хімії)
Первинний	На уроці перед початком	У класному журналі на

інструктаж	практичної та лабораторної роботи (якщо для роботи використовуються мікроскопи, лабораторний посуд та інструментарій)	сторінці предмета в графі «Зміст уроку». Форма запису: «Проведено інструктаж з БЖД»
Позаплановий інструктаж	У разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів із охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж тощо	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності
Цільовий інструктаж	У разі організації позанавчальних заходів (олімпіади, екскурсії)	У журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності

V. Оцінювання учнів на уроках хімії, рекомендації з ведення класного журналу

1. Видами оцінювання навчальних досягнень учнів з хімії є поточне, тематичне, семестрове, річне та державна підсумкова атестація.

2. Лабораторний дослід з хімії складає тільки частину уроку, оцінювання робіт учнів здійснюється вибірково. Перед початком лабораторного дослідження учитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Лабораторний дослід № (ставиться номер дослідження з навчальної програми, тему дослідження можна не зазначати). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до лабораторного дослідження: «Лабораторний дослід №1. Проведено інструктаж з БЖД».

3. Практична робота з хімії займає весь урок, оцінюванню підлягають усі роботи учнів. На сторінці оцінювання навчальних досягнень учнів знизу робиться вертикальний запис: Практична робота № (ставиться номер роботи з навчальної програми). На початку практичної роботи учитель проводить інструктаж із безпеки життєдіяльності, про що робить запис у класному журналі в графі «Зміст уроку»: Практична робота № (ставиться номер роботи з навчальної програми, та зазначається її тема). Проведено інструктаж з БЖД. Наприклад, запис до практичної роботи в 9-му класі: «Практична робота № 3. Вплив різних чинників на швидкість хімічних реакцій. Проведено інструктаж з БЖД». Не дозволяється практичні роботи та лабораторні дослідження підміняти демонстраційним учительським експериментом. У разі відсутності потрібних хімічних реактивів можна замінити їх засобами ужиткової хімії або фармацевтичними препаратами, змінивши технологію проведення дослідження, деякі дослідження можна замінити доступнішими в умовах конкретної школи, використовувати матеріали «Віртуальної лабораторії», виконати віртуальний хімічний експеримент, використовуючи матеріали каналу YouTube. Практичні роботи виконуються в окремому зошиті, що зберігається протягом

року в кабінеті хімії. Відпрацювання пропущених учнем практичних робіт є недоцільним.

4. У програмах з хімії є рубрика «Навчальні проєкти», у якій наведено орієнтовні теми проєктів. Протягом навчального року учень обов'язково виконує один навчальний проєкт (індивідуальний або груповий). Захисту проєктів можна присвятити частину відповідного за змістом уроку (у такому разі в класному журналі у графі «Зміст уроку» робиться запис: «Представлення результатів навчального(их) проєкту(ів)» із зазначенням його(їх) тематики) або окремий урок (якщо виконання навчального проєкту відбувається на уроці у класному журналі робиться запис: «Навчальний проєкт» із зазначенням його теми).

5. Поточна оцінка виставляється до класного журналу в колонку з датою в день проведення уроку, коли здійснювалося оцінювання учня. За наявності виправлених оцінок має стояти підпис учителя, який засвідчує внесені зміни.

6. Тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку з надписом Тематична (без дати). При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми та динаміка успішності учнів. Тематична оцінка не підлягає коригуванню.

7. Семестрова оцінка виставляється без дати до класного журналу в колонку з надписом I семестр, II семестр. Семестрове оцінювання здійснюється наприкінці семестру на підставі тематичних оцінок. При цьому потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета протягом семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

8. Річне оцінювання здійснюється за результатами семестрового оцінювання. Коригування результатів річного оцінювання здійснюється за результатами повторного семестрового оцінювання, одного або двох семестрів (наказ МОН України № 762 від 14.07.2015, у редакції наказу МОН України від 08.05.2019 № 621).

9. Розподіл годин у програмах орієнтовний. Учитель може обґрунтовано вносити зміни до розподілу годин, відведених програмою на вивчення окремих тем, змінювати послідовність вивчення питань у межах окремої теми. Розподіл навчальних годин у межах тем здійснюється безпосередньо вчителем. Для тематичного оцінювання, а також для повторення, узагальнення, аналізу та коригування знань, умінь, навичок учнів можуть використовуватися резервні години.

10. Кількість письмових робіт має бути збалансованою, розподіл їх за темами навчального матеріалу відповідати методичній доцільності. Не слід зловживати видами робіт контролюючого характеру (особливо під час вивчення хімії у класах, які вивчають хімію на рівні стандарту). Обов'язковим є проведення однієї контрольної роботи на семестр. Контрольні роботи виконуються в зошиті для контрольних робіт або на

окремому аркуші та зберігаються в кабінеті протягом року. Відпрацювання пропущеної учнем контрольної роботи є недоцільним.

11. Оцінка за ведення зошитів з хімії в журнал не виставляється.

12. Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках хімії слід здійснювати відповідно до загальних підходів до визначення рівня навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, відповідно до Загальних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (наказ МОН України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти», <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13/stru>), критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти (наказ МОНмолодьспорту України від 13.04.2011 № 329, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0566-11#Text>).

13. Допустима тривалість підготовки домашніх завдань з усіх предметів: у 7-9 класах – 3 години; 10-11 класах – 4 години. (Лист МОН України від 29.10.2007 № 1/9-651 «Про обсяг і характер домашніх завдань учнів загальноосвітніх навчальних закладів»).

VI. Позакласна робота

Підвищення професійного рівня вчителів позитивно впливає на ефективність освітнього процесу, показником якого є результативна участь школярів у олімпіадах, конкурсах тощо. Слід зазначити систематичну й наполегливу роботу вчителів області щодо виявлення та розвитку здібних учнів.

Сьомий рік поспіль команда Полтавської області бере участь у фінальному етапі Всеукраїнського турніру юних хіміків, яку готують Джавахішвілі Сергій Георгійович, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель хімії Кременчуцького ліцею № 4 «Кремень» Кременчуцької міської ради Полтавської області та Недоруб Олександр Юрійович, учитель хімії Полтавської гімназії № 17 Полтавської міської ради Полтавської області. Результатом систематичної підготовки стало I місце, яке посіла команда «Неос» на турнірі у м. Луцьк.

Звертаємо увагу учителів хімії, що в листопаді 2020 року планується проведення фінального етапу XXVIII Всеукраїнського турніру юних хіміків, до участі в якому запрошуються команди у складі 3–5 учнів із керівником команди (на засадах самофінансування). Докладна інформація та завдання турніру містяться у листі Інституту модернізації змісту освіти від 08.07.2020 № 22.1/10-1408 «Про проведення фінального етапу XXVIII Всеукраїнського турніру юних хіміків» (<https://cutt.ly/xd1oUAG>). Ознайомитися із положенням та правилами проведення турніру можна на сайті: <http://tyc.com.ua/uk/>.

У зв'язку з епідемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 цього року IV етап Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії не проводився. Але оргкомітет Всеукраїнської

учнівської олімпіади з хімії запропонували проведення I дистанційної Всеукраїнської олімпіади з хімії, переможцями якої стали: Згінник Олександр, учень 11 класу Кременчуцького ліцею № 4 «Кремін» Кременчуцької міської ради Полтавської області (диплом I ступеня), вчитель Джавахішвілі С.Г., Минак Євгеній, учень 11 класу Полтавської гімназії № 17 (диплом III ступеня), вчитель Недоруб О.Ю., Краплина Володимир, учень 11 класу Кременчуцького ліцею «Кремін» № 4 Кременчуцької міської ради Полтавської області (диплом III ступеня), вчитель Джавахішвілі С.Г., Соколов Олександр, учень 8 класу (виступав за 9 клас) Кременчуцького ліцею «Кремін» № 4 Кременчуцької міської ради Полтавської області (диплом II ступеня), вчитель Шерстюк В.В., Торгашин Єгор, учень 9 класу Полтавської гімназії № 31 (диплом II ступеня), вчителька Безкоровайна Н.А., Міхальов Данило, учень 8 класу Комунального закладу «Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1 імені І.П. Котляревського Полтавської міської ради Полтавської області» (диплом III ступеня), вчителька Воробйова Л.Л.

Згінник Олександр, учень 11 класу Кременчуцького ліцею № 4 «Кремін» Кременчуцької міської ради Полтавської області брав участь та став переможцем 54 Міжнародної Менделєєвської олімпіади школярів із хімії (золота медаль), учитель Джавахішвілі Сергій Георгійович.

Для активізації позаурочної роботи та зацікавленню предметом пропонуємо учителям хімії у 2020-2021 н.р. організувати учнів до участі у Міжнародній природознавчій грі «Геліантус» <http://www.helianthus.com.ua/>, Міжнародному природничому інтерактивному конкурсі «Колосок» <http://kolosok.org.ua> тощо.

Під час підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання з хімії слід використовувати Програму зовнішнього незалежного оцінювання з хімії

(затверджену наказом Міністерства освіти і науки України від 26.06.2018 № 696), яка розміщена на сайті Українського центру оцінювання якості освіти за покликанням: <http://testportal.gov.ua/proghim/>.

У 2019/2020 навчальному році Згінник Олександр, випускник Кременчуцького ліцею № 4 «Кремін» Кременчуцької міської ради Полтавської області (вчитель Джавахішвілі С.Г.), Краплина Володимир, випускник Кременчуцького ліцею «Кремін» № 4 Кременчуцької міської ради Полтавської області (вчитель Джавахішвілі С.Г.), Липенко Олексій, випускник Комунального закладу «Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1 імені І.П. Котляревського Полтавської міської ради Полтавської області» (вчителька Воробйова Л.Л.) отримали 200 балів за виконання завдань сертифікаційної роботи зовнішнього незалежного оцінювання з хімії.

Принадно повідомляємо про вихід із друку книги О.В. Григоровича «Медіаграмотність на заняттях з хімії». Посібник – перше видання в Україні, що розкриває питання освіти з медіаграмотності на заняттях з хімії. У книжці

наведено короткі теоретичні відомості про різні аспекти медіаграмотності, приділено увагу питанням методики впровадження навчання з медіаграмотності та розміщено численні моделі завдань, що можуть бути використані під час занять із хімії. Покликання на завантаження: <https://cutt.ly/vd1onHl>.

Зауважимо, що у 2018 році Україна брала участь у міжнародному моніторинговому дослідженні PISA, із результатами якого можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/mdMD4lM>. Учителям хімії рекомендуємо створювати базу диференційованих завдань для перевірки сформованості предметних компетентностей здобувачів освіти, подібних до завдань міжнародних досліджень. Наступне міжнародне дослідження якості освіти PISA планується у 2021 році (провідна галузь дослідження у циклі 2021 року – математика).

Сучасна освіта все більше акцентується на розвитку компетентностей, тому для оцінювання досягнень потрібен новий інструмент – компетентнісні завдання. Аналізу досвіду їх використання та створення й присвячено книгу «Компетентнісні завдання: міжнародний досвід PISA та український досвід «Геліантусу». У книзі йдеться про ідеї й принципи дослідження PISA та природознавчої гри «Геліантус», як найкращих джерел компетентнісних завдань із природничих дисциплін. Докладна інформація про видання міститься за покликанням: <https://cutt.ly/RdMX7pI>.

У 2019/2020 навчальному році відбулося два тури всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2020» в номінації «Хімія», третій тур конкурсу планується провести у вересні 2020 року. Переможцем другого (обласного) туру всеукраїнського конкурсу «Учитель року» стала Полонська В.В., учителька хімії Спеціалізованої загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 імені В.О. Нижниченка з поглибленим вивченням предметів суспільно-гуманітарного циклу Горішньоплавнівської міської ради Полтавської області.

З метою підвищення ерудованості та власного фахового рівня пропонуємо вчителям хімії долучатися до участі у конкурсах «Геліантус учитель», Всеукраїнського Інтернет конкурсу «Учитель року» за версією науково-популярного природничого журналу «Колосок».

Дистанційне навчання та онлайн-сервіси стають невід'ємною частиною нашого життя – в цьому ми переконалися під час нинішнього карантину. Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського були розроблені «Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання» (Лист ПОППО від 02.04.2020 № 01-22/418), в яких містяться посилання на вебпортали та сервіси для організації освітнього процесу з використанням технологій дистанційного навчання. Дистанційні та онлайн-сервіси в освіті можна знайти на сторінці Міністерства освіти і науки України за покликанням: bit.ly/distance-online. Предметні рекомендації розміщені на вебсайті «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини».

Корисні посилання для учителів хімії:

Сайт Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського <http://poippo.pl.ua/>

Освітній вебсайт для вчителів «Хімічна та біологічна освіта Полтавщини» <http://chemistry-forum.at.ua/>

Сайти Всеукраїнської учнівської олімпіади з хімії: <https://cutt.ly/xd1oCTx>; <https://www.facebook.com/UkrChemOlimp/> ; <http://www.ukrchemolimp.com>

Сайт Всеукраїнського турніру юних хіміків: <http://tyc.com.ua/uk/>

Сайт Міжнародної природознавчої гри «Геліантус»:

<http://www.helianthus.com.ua/>

Сайт Міжнародного природничого конкурсу «Колосок» <http://kolosok.org.ua/>

Стенди для кабінету хімії: <http://stendik.com/stjendy-prjedmjetnyje/khimija/>

Журнал «Хімія та хіміки»: <http://chemistry-chemists.com/>

Інтерактивні вправи з хімії: <https://cutt.ly/ld1o1zz>

Бур'ян Віктор Іванович, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОІППО

Методичні рекомендації щодо вивчення географії у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році

У 2020-2021 навчальному році учні основної та старшої школи вивчатимуть такі курси географії:

- 6 клас – «Загальна географія»;
- 7 клас – «Материка та океани»;
- 8 клас – «Україна у світі: природа, населення»;
- 8 клас (поглиблене вивчення) – «Географія України»;
- 9 клас – «Україна і світове господарство»;
- 9 клас (поглиблене вивчення) – «Економічна і соціальна географія світу»;
- 10 клас (рівень стандарту) – «Географія: регіони та країни»;
- 10 клас (профільний рівень) – «Географія: регіони та країни»;
- 11 клас (рівень стандарту) – «Географічний простір Землі»;
- 11 клас (профільний рівень) – «Географічний простір Землі».

Відповідно до типових освітніх програм та навчальних планів закладів загальної середньої освіти, що перераховані в наказах Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня», від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (у редакції наказу МОН України від 28.11.2019 № 1493 зі змінами, внесеними наказом МОН України від 31.03.2020 № 464) та навчальних програм, на вивчення географії відведено таку кількість годин:

Клас	Кількість годин за програмою	Кількість годин на тиждень
6 кл.	70	2
7 кл.	70	2
8 кл.	70	2
8 кл. (поглиблене вивчення)	105	3
9 кл.	52	1,5
9 кл. (поглиблене вивчення)	104	3
10 кл. (рівень стандарту)	52	1,5
10 кл. (профільний рівень)	175	5 (орієнтовно)
11 кл. (рівень стандарту)	35	1
11 кл. (профільний рівень)	175	5 (орієнтовно)

Навчання географії буде здійснюватися за такими навчальними програмами:

Клас	Програма	Гриф
6-9 кл.	Географія. 6-9 класи. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів	Наказ МОН України від 07.06.2017 № 804
8-9 кл. (поглиблене вивчення)	Географія (поглиблене вивчення). Навчальна програма для учнів 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів.	Наказ МОН України від 17.07.2013 № 983
10-11 кл. (рівень стандарту)	Географія. 10-11 класи (Рівень стандарту)	Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407
10-11 кл. (профільний рівень)	Географія. 10-11 класи (Профільний рівень)	Наказ МОН України від 23.10.2017 № 1407

Усі ці програми розміщені на вебсайті Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua).

У навчальній програмі для 5-9 класів години регламентовані тільки за розділами, тобто вчителю самому надана можливість визначати кількість годин на вивчення тієї чи іншої теми в залежності від навчально-методичного забезпечення та учнівського контингенту. У структурі програми на перше місце поставлено очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, де чітко висвітлені знанневий, діяльнісний та ціннісний компоненти. За такого підходу чітко видно, якими компетентностями має оволодіти учень при вивченні теми. Змістова частина програми стає похідною компетентнісної частини. Наскрізні змістові лінії, які відображають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, є ключовими для формування громадянина України, людини, яка на практиці і з користю для себе може

використати набуті знання. Така структура програми є максимально інформативною для вчителя та дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня.

Особливостями навчальної програми «Географія: регіони та країни» для 10 класу є:

1. У програмі подано орієнтовний розподіл годин за розділами і темами. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами.
2. Наведений у програмі перелік країн для вивчення є орієнтовним. Учителю надається право додавати для детальнішого ознайомлення інші країни, які відповідають інтересам закладу загальної середньої освіти з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, а також пріоритетам зовнішньої політики України з урахуванням сучасної політико-економічної ситуації в світі.
3. У зміст навчального матеріалу введено ряд питань, понять, які не висвітлювалися в попередніх програмах. Наприклад, «Джентрифікація», «Франкофонія», «Кластери», «Коридори зростання в Індії» тощо.
4. Значна увага приділяється питанню щодо міжнародних зв'язків України з країнами світу.
5. У програмі передбачено засвоєння географічної номенклатури, яка чітко регламентована у знанневому компоненті очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Програма «Географічний простір Землі» для 11 класу розкриває сутність географічної науки в цілому, інтегрує знання про природу, населення і господарську діяльність. Особливостями програми є:

1. Курс «Географічний простір Землі» пов'язаний із попередніми курсами географії.
2. Програма дає можливість узагальнити й систематизувати попередні знання учнів з географії на значно вищому теоретичному рівні.
3. У програмі подано орієнтовний розподіл годин за розділами і темами. Учитель може на власний розсуд змінити розподіл годин між темами.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 22.07.2020 № 1/9-394 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році» із переліком програм, підручників та навчально-методичних посібників із географії, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання в закладах загальної середньої освіти, можна ознайомитися за посиланням: <https://goo.gl/93BNko>.

Звертаємо Вашу увагу, що відповідно до листа ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» від 13.04.2017 № 211/12-Г-62 комісією з географії

Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України на навчальний посібник «Природа і населення Полтавської області» для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів (автор Л.М. Булава) дано висновок «Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах» (протокол № 1 від 07.04.2017). Цей посібник рекомендуємо для вивчення розділу V «Природа та населення свого адміністративного регіону» (8 клас) та інших тем, у змісті яких є питання, що стосуються географії Полтавської області. Він розміщений на сайті Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського в рубриці «Науково-методична література та ЗМІ» в підрозділі «Електронні видання ПОІППО» (завантажити його можна за посиланням: http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/elektronni_vydannia_POIPPO/2017/bulava_posibnyk_8klas.pdf).

При організації освітнього процесу вчителям географії використовувати накази МОН України від 14.12.2012 № 1423 «Про затвердження Положення про навчальні кабінети з природничо-математичних предметів загальноосвітніх навчальних закладів» та від 29.04.2020 № 574 «Про затвердження Типового переліку засобів навчання та обладнання для навчальних кабінетів і STEM-лабораторій».

Ще раз хочемо звернути увагу вчителів на виконання практичних робіт, кількість яких для кожного курсу відображена у програмах:

Клас	Кількість практичних робіт
6 кл.	8
7 кл.	12
8 кл.	11
8 кл. (поглиблений рівень)	23
9 кл.	7
9 кл. (поглиблений рівень)	18
10 кл. (рівень стандарту)	7
10 кл. (профільний рівень)	25
11 кл. (рівень стандарту)	10
11 кл. (профільний рівень)	54

Обов'язковими для оцінювання у кожному семестрі є дві практичні роботи на вибір учителя. У 10-11 класі (профільний рівень) учитель обов'язково оцінює п'ять практичних робіт у кожному семестрі. Решту практичних робіт учитель оцінює за власним вибором (або в всіх учнів класу, або вибірково в окремих учнів). Практичні роботи оформляються в робочих зошитах або в зошитах для практичних робіт із друкованою основою, які схвалені МОН України для використання у закладах загальної середньої освіти.

Програмами передбачено виконання досліджень, тематика яких може бути змінена вчителем у рамках вивчення відповідної теми. При виборі теми дослідження рекомендується враховувати регіональні особливості,

навчально-методичне забезпечення та матеріально-технічне оснащення освітньої діяльності. Із запропонованої тематики досліджень учень за бажанням вибирає 1-2 дослідження (впродовж року) та виконує його індивідуально або в групі. Результати дослідження презентуються і оцінюються вчителем.

Відповідно до листа МОН України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» звертаємо увагу на таку інформацію: «Письмові роботи з географії, у тому числі тематичні, що виконуються протягом семестру, після завершення вивчення теми, можуть виконуватися у різному форматі. Підсумкова (контрольна) робота, одна на рік готується вчителем (рекомендовано тестовий формат з картографічним завданням), виконується письмово і є обов'язковою».

Суттєву допомогу для підвищення фахового рівня та у підготовці до навчальних занять із географії вчителям також надають фахові періодичні видання та інтернет-ресурси. Наприклад: Географіка. Географічний портал. (http://geografica.net.ua/publ/galuzi_geografiji/metodika_vikladannja_geografiji/35), На Урок – Інтернет на користь: онлайн-ресурси для вивчення географії (<https://naurok.com.ua/post/internet-na-korist-onlayn-resursi-dlya-vivchennya-geografi>), відеоуроки для навчання і розвитку школярів (<https://edpro.ua/blog/videouroky-dlja-navchannja-ta-rozvytku-shkoljariv>), Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>), EdEra (<https://www.ed-era.com/>), BeSmart (<https://besmart.study/>), Classtime (<https://www.classtime.com/uk/>), Освіторія (<https://osvitoria.media/>), вебресурс «Google Планета Земля» (<http://www.google.com/earth/index>); портал Earthcam.com (<https://www.earthcam.com/>), Seterra Online (<https://online.seterra.com/uk/>), Ethermap (<https://getethermap.org/>) – інструмент, який можна використовувати для створення онлайн-карт, LearningApps (<https://learningapps.org/>), сайт «МЕТА. Мапи України» (<http://map.meta.ua/>), Wikimapia (<https://wikimapia.org/#lang=uk&lat=48.578651&lon=35.124321&z=4&m=w>), портал Національного географічного товариства (<https://www.nationalgeographic.org/>), платформа mozaBook та mozaWeb (<https://www.mozaweb.com/uk/mozabook>), де розміщені 3D-моделі, відео, цифрові підручники, сайт «Подорожуємо Україною» (<https://ukrainer.net/>) тощо.

Із метою розвитку професійних компетентностей рекомендуємо вчителям географії скористатися такими електронними ресурсами:

1) Навчання географії : Понятійно-термінологічний словник / В. М. Самойленко, Я. Б. Олійник, Л. П. Вішнікіна, І. О. Дуброва. – К. : Ніка-Центр, 2015. – 352 с. – Електронний ресурс / Спосіб доступу: www.geo.univ.kiev.ua/images/samojlenko.pdf ;

2) Дидактика географії : монографія (електронна версія) / В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, І. О. Діброва. – К.: Ніка-Центр, 2013. – CD (40 Мб), ISBN 978-966-521-619-3. – 570 с. / Спосіб доступу: http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Samojlenko_dydaktyka.pdf

Учителям географії використовувати у своїй роботі лист МОН України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році».

Шкоденко Лариса Анатоліївна, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОППО

Методичні рекомендації щодо викладання основ здоров'я У 2020/2021 навчальному році

Ситуація, що склалась сьогодні із навчанням у закладах загальної середньої освіти, обумовлена пандемією COVID19, спонукає педагогів до пошуку нових методів навчання учнів. Не залежно від того, у який спосіб буде відбуватись навчальний процес у новому 2020-2021 навчальному році, учителі основ здоров'я мають дотримуватись основних принципів викладання предмету: реалізовувати компетентнісний підхід в організації навчальної діяльності учнів для формування здоров'язбережувальної компетентності кожного школяра. Саме на уроці учні повинні навчитись моделювати різні ситуації власної поведінки, щоб у реальному житті при виникненні проблемних моментів не розгубитись і прийняти вірне рішення(при потребі протистояти тиску і уміти сказати: «Ні», надати першу долікарську допомогу тощо).

Під час дискусії щодо необхідності збереження предмету «Основи здоров'я» доцільно кожному вчителеві донести до колег, учнів, батьків інформацію щодо довгострокових вигод від упровадження предмета, а саме:
Учні:

- Почуваються впевненішими, підвищується рівень їхньої самоповаги та самоконтролю.
- Поліпшуються їхні стосунки з дорослими (батьками й учителями).
- У класі створюється особлива атмосфера дружби, довіри та підтримки.

Навчальний заклад:

- Підвищується якість освіти.
- Створюється атмосфера, доброзичлива для дитини. Це сприяє зниженню правопорушень, насильницької поведінки та ранньому запобіганню вживанню психоактивних речовин в учнівському середовищі.
- Педагогічний колектив отримує інформацію про актуальні проблеми (наприклад, щодо профілактики емоційного вигорання).

Учитель:

- Оволодіває сучасними педагогічними методиками, підвищує свою кваліфікацію.
- Отримує більше задоволення від своєї праці.
- Поліпшує стосунки з учнями. На уроках і тренінгах вони виявляють зацікавленість, в особистому ставленні — довіру і вдячність.
- Поліпшує стосунки з батьками учнів і колегами.

Батьки:

- Отримують актуальну інформацію про здоров'я і розвиток дітей.
- Відчувають, що діти більш захищені.
- Помічають, що вони стають упевненішими та відповідальнішими.
- Стосунки з дітьми поліпшуються, зростає довіра між батьками та дітьми.
- Зменшується ризик уживання дітьми у підлітковому віці психоактивних речовин.

Під час дистанційного навчання необхідно враховувати особливості проведення занять онлайн (детальніше можна ознайомитись із методичними рекомендаціями щодо особливостей навчання в умовах пандемії. Лист ПОППО від 02.04.2020 №01-22\418)

Незмінними залишаються рекомендації щодо навчання вчителів за онлайн-курсами «Вчимося жити разом», «Основи здоров'язбережної компетентності», «Освіта на основі життєвих навичок», «Безпечна і дружня до дитини школа», «Я досліджую світ» на сайті <http://autta.org.ua>.

Використані джерела:

1. <http://autta.org.ua>
2. <https://mon.gov.ua>
3. **Воронцова Т. В., Пономаренко В. С. та інші.** Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). — К. : Видавництво «Алатон», 2017. — 376 с.

Козак Ірина Олексіївна, методист відділу природничо-математичних дисциплін та технологій ПОППО

Інформатика

У 2020/2021 навчальному році вивчення інформатики основній та старшій школі закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за навчальними програмами, які розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України:

Класи (рівні)	Посилання
Основна школа (5-9 класи)	
5-9	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/progra

	my-5-9-klas/onovlennya-12-2017/8-informatika.docx
Поглиблене вивчення інформатики	
8-9	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/informatika.pdf
Старша школа (10-11 клас)	
Рівень стандарту	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/informatika-standart-10-11.docx
Профільний рівень	https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/01/10-11-profilniy-riven.docx

Щодо викладання інформатики у 5-8, 10-11 класах залишаються чинними методичні рекомендації:

Клас	Посилання на методичні рекомендації, що розміщені на вебсайті «Форум інформатиків Полтавщини»
5	http://it-pl.at.ua/9_klas/informatika-2016-2017.doc , http://it-pl.at.ua/9_klas/informatika-2017-2018.doc
6	http://it-pl.at.ua/9_klas/informatika-2017-2018.doc
7	http://it-pl.at.ua/9_klas/informatika-2018-2019.doc
8	http://it-pl.at.ua/9_klas/mr-informatika_2019-2020.docx
10-11	http://it-pl.at.ua/9_klas/informatika-2018-2019.doc , http://it-pl.at.ua/9_klas/mr-informatika_2019-2020.docx

9 клас

У 2020/2021 навчальному році за новою навчальною програмою з інформатики, призначеною для учнів, що вивчали інформатику у 2-4 класах, вперше вчитимуться учні 9 класів. Вони вивчатимуть 5 розділів: «Програмне забезпечення та інформаційна безпека», «3D-графіка», «Опрацювання табличних даних», «Бази даних. Системи керування базами даних» і «Алгоритми та програми».

У першому розділі «Програмне забезпечення та інформаційна безпека» учні завершують вивчення загальних основ інформаційних технологій. На рівні понятійного апарату вивчаються принципи роботи операційної системи. Велика увага приділяється питанням інформаційної безпеки та авторського права. В учнів необхідно сформуванню розуміння основних загроз під час роботи з комп'ютерними системами як з технічної, так і з соціальної точки зору, та засобів їх уникнення. У діяльній складовій теми «Стискання та архівування даних» передбачено використання архіваторів, а у знаннєвій – розуміння принципів стиснення даних. Два найважливіших принципи базуються на кодуванні повідомлень із урахуванням повторюваності символів та відмінностей у частоті їх появи. Для усвідомлення цих принципів учні повинні розуміти, що являє собою кодування даних, яке вивчалось у 8 класі. Отже, повторенню розділу «Кодування даних» слід приділити увагу.

Розділ «3D-графіка» вперше включено в основний курс інформатики, що пояснюється стрімким розвитком технологій, де тривимірна графіка застосовується, насамперед, для тривимірного друку. Загальною метою вивчення цієї теми є як розвиток в учнів просторової уяви (необхідної, зокрема, для успішного вивчення стереометрії у 10-11 класах), так і формування в них розуміння структури та базових принципів маніпулювання тривимірними графічними об'єктами, достатнього для подальшого самостійного вивчення більш складних технік. Рекомендованим базовим програмним забезпеченням є вільнопоширювана програма Blender з відкритим вихідним кодом. Деякі програми пропрієтарних операційних систем дають змогу виконати більшість, але не всі вимоги навчальної програми (зокрема, не мають можливості оперувати окремими вершинами, ребрами та гранями об'єктів). Якщо заклад освіти обладнано відповідним апаратним забезпеченням, рекомендується виконувати тривимірний друк моделей, створених учнями під час вивчення цього розділу.

Останні три розділи пов'язані наскрізною змістовою лінією, яку можна назвати «робота з наборами однотипних об'єктів». Традиційно електронні таблиці розглядаються як набори клітинок із даними. Така інтерпретація передбачалася в першій частині розділу «Опрацювання табличних даних», що вивчався в 7 класі, а також доречно під час вивчення певного матеріалу з однойменного розділу 9 класу, такого як абсолютні та мішані посилання, функції, діаграми та умовне форматування. Серед логічних функцій обов'язково опрацювати функцію IF, а також логічні функції AND, OR і NOT. Для успішного вивчення цього матеріалу варто актуалізувати знання, здобуті з розділу «Алгоритми та програми» в попередніх класах, адже умовні оператори в програмуванні вивчалися ще з початкової школи, а складені умови – у 8 класі. Мінімальний набір обов'язкових до вивчення математичних та статистичних функцій складається з функції SUM та AVERAGE, однак рекомендовано також освоїти роботу з функцією COUNTIF, оскільки за її допомогою в табличному процесорі розв'язується задача обчислення кількості елементів, що задовольняють певній умові — одна з ключових задач у розділі «Алгоритми та програми» в 9 класі. Також, якщо в цій темі учні працюватимуть з рядковими величинами, рекомендуємо звернути увагу на текстові функції табличного процесора.

Крім того, звертаємо особливу увагу на зазначену в навчальній програмі ціннісну складову «обґрунтовує вибір типу діаграми для подання набору даних», яку учень повинен набути під час вивчення даної теми. Підкреслимо, що під час вивчення діаграм найважливішими є не практичні навички їхньої побудови, а 1) уміння коректно інтерпретувати дані, подані в графічному вигляді, та 2) уміння добирати найбільш доречну діаграму для подання певного набору даних. Наприклад, для порівняння швидкостей кількох моделей автомобілів не доцільно будувати секторну діаграму, хоча вона цілком доречно для, наприклад, відображення складу населення певного

регіону. Рекомендуємо присвячувати інтерпретації та вибору типу діаграм окреме навчальне заняття, яке може проходити навіть у «безкомп'ютерній» формі. Також доцільно пояснювати учням алгоритм, за яким для певного набору даних можна зробити вибір на користь графіка, гістограми, секторної чи точкової діаграм.

Важливим є те, що електронну таблицю можна розуміти також як набір рядків, у кожному з яких містяться відомості про певний об'єкт. Ці об'єкти однотипні, оскільки складаються з однакового набору параметрів, яким відповідають стовпці таблиці. На практиці електронні таблиці найчастіше використовують саме в такому розумінні. Це різноманітні каталоги, розклади руху, електронні щоденники тощо. Така інтерпретація передбачає виконання операцій не з окремими клітинками, а з цілими рядками, і для цього в табличному процесорі передбачені спеціальні засоби: фільтрація, сортування, обчислення підсумкових характеристик. Важливо, щоб учень усвідомлював «об'єктну природу» більшості електронних таблиць, що й передбачено у знаннєвій та ціннісній складових у відповідному розділі навчальної програми.

Щойно описане тлумачення табличних даних стає єдино можливим, коли йдеться про реляційні бази даних. Електронна таблиця-каталог фактично є однотобличною реляційною базою даних і цей факт полегшує перехід до вивчення складного розділу «Бази даних. Системи керування базами даних». У 9 класі цей розділ має пропедевтичний характер. Метою його вивчення є підготовка учнів до більш ґрунтовного опанування технологій у 10-11 класах та виконання вимог Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392, на основі якого розроблялася навчальна програма. У 9 класі в цьому розділі йдеться навіть не про створення цілісного уявлення про технологію баз даних, а про засвоєння кількох фундаментальних понять: таблиця, поле, запис, ключ, тип даних, та простих операцій над відповідними об'єктами. По суті це ті ж операції, що й над однотипними об'єктами в електронній таблиці: додавання, видалення, фільтрація, сортування тощо.

Навчальна програма безпосередньо не вказує на необхідність створення учнями багатотабличних баз даних і роботи з ними, а така фундаментальна концепція, як зв'язок між таблицями у програмі не зазначається. Однак, якщо обмежуватися лише однотобличними базами даних, важко сформулювати таку ціннісну складову, як «усвідомлює переваги використання баз даних в інформаційних системах», оскільки переваги однотобличної бази даних над електронною таблицею незначні. Тому рекомендується пояснювати учням деякі принципи функціонування технології на прикладі вже готових багатотабличних баз даних та/або самостійно створювати просту двотобличну базу даних, яка, наприклад, може містити інформацію про такі сутності як «учень» і «школа», що пов'язані

зв'язком «один-до-багатьох». У 9 класі не рекомендується моделювати зв'язки на схемі даних за допомогою системи управління базами даних, однак варто пояснити учням, що об'єкти з різних таблиць взаємопов'язані, і опрацювати створення найпростішого зв'язку за допомогою засобів автоматизації, таких як майстер підстановок (наприклад, у таблиці «Учні» можна створити додаткове поле, де вказуватиметься № школи, і зв'язувати учнів зі школами, заповнюючи це поле значеннями). У такій простій двотабличній базі учні можуть створювати двотабличні запити на зразок «Відобразити інформацію про школу учня (ПІБ)».

Алгоритмічна складова технології опрацювання наборів однотипних об'єктів опановується в розділі «Алгоритми та програми». Важливо, щоб учні засвоїли сутність операцій, які вони програмуватимуть, під час вивчення попередніх двох розділів. Так, для обчислення підсумкових величин призначені статистичні функції табличного процесора, а пошук у масиві за певними критеріями — це фільтрація. Також важливе місце займає в базах даних та електронних таблицях операція сортування. Зауважимо, що в діяльній складовій розділу не зазначено створення й опис мовою програмування алгоритмів впорядкування масиву, однак у знаневій складовій зазначено, що учень описує принаймні один такий алгоритм. Отже, учні повинні розуміти сутність одного з найпростіших методів сортування, наприклад методу вставки чи «бульбашкового» методу, однак реалізовувати саме сортування достатньо в табличному процесорі, базах даних чи за допомогою бібліотечної функції `sort`, яку передбачено в багатьох мовах програмування. Потрібно виділити, що задача сортування масиву має суттєве значення для розвитку алгоритмічного мислення учнів і цим не варто нехтувати навіть якщо учні не програмують цього алгоритму. Важливіше не запрограмувати, а вигадати алгоритм. Так, шиккування за зростом може допомогти учням вигадати алгоритм впорядкування масиву, якщо в цьому процесі вони послідовно виконують кілька простих дій, а потім пробують пояснити застосовану «методику».

У 5-11 класах закладів загальної середньої освіти освітній процес здійснюватиметься відповідно до таких типових освітніх програм:

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 405;

«Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня», затверджена наказом МОН від 20.04.2018 № 408 (у редакції наказу МОН від 28.11.2019 №1493 зі змінами, внесеними наказом МОН від 31.03.2020 № 464).

Окрему увагу звертаємо на те, що чинність програм курсів за вибором, факультативів слід перевіряти у переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих у листі Міністерства освіти і науки України від 22.07.2020 № 1/9-394 «Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для

використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році” ([Інформатика](#)).

Для усунення прогалин у знаннях учнів на початку 2020-2021 навчального року рекомендуємо провести вхідне оцінювання учнів (без виставлення оцінки) з метою діагностування рівня навчальних досягнень учнів за попередній рік та планування подальшої роботи із систематизації, узагальнення та закріплення навчального матеріалу, що вивчався учнями дистанційно. Також у календарно-тематичному плануванні на 2020-2021 навчальний рік рекомендуємо суттєво збільшити навчальний час на узагальнення та закріплення навчального матеріалу за попередній рік.

Організація діяльності на уроках інформатики

Організація роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності в кабінеті інформатики здійснюється відповідно до Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом МОН від 26.12.2017 № 1669, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 23.01.2018 за № 100/31552.

Організація освітнього процесу визначається освітньою програмою закладу освіти (щодо змісту, тривалості і взаємозв'язку навчальних предметів тощо, логічної послідовності їх вивчення, форм організації освітнього процесу), вимогами санітарного законодавства, а також наказом МОН від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп продовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 06.03.2002 за № 229/6517, щодо наповнюваності груп.

Використання неліцензійних примірників програмного забезпечення забороняється. Допускається використання програмного забезпечення лише на основі ліцензій вільного поширення або пропрієтарного відповідно до законодавства у сфері авторського права і суміжних прав, із дотриманням вимог Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» до користувацьких інтерфейсів комп'ютерних програм.

Мінімальні вимоги безпеки та захисту здоров'я педагогічних працівників під час здійснення роботи, пов'язаної з використанням екранних пристроїв незалежно від їхнього типу та моделі встановлюються Вимогами щодо безпеки та захисту здоров'я працівників під час роботи з екранними пристроями, затвердженими наказом Міністерства соціальної політики України від 14.02.2018 № 207, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.04.2018 за № 508/31960.

З метою підготовки учнів до участі у Всеукраїнських учнівських олімпіадах з інформатики та інформаційних технологій, Всеукраїнському турнірі юних інформатиків та інших змаганнях у 2019-2020 навчальному році плануються проводитися змагання обласного рівня:

– обласна інтернет-олімпіада з інформатики (http://www.poltav-oblosvita.gov.ua/images/Docs/NK_339.pdf);

- обласний чемпіонат з інформаційних технологій «Сучасна інформатика – успішне майбутнє» (http://www.poltav-oblosvita.gov.ua/images/NK_338.pdf);

- обласний етап Всеукраїнського турніру юних інформатиків.

Шостя Світлана Петрівна, методист центру підтримки дистанційної освіти і цифрової грамотності ПОІППО

Методичні рекомендації щодо викладання трудового навчання (технології) та креслення у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році

При підготовці до нового навчального року рекомендуємо опрацювати лист Міністерства освіти і науки України від 11 серпня 2020 року №1/9-430 «Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» (<https://cutt.ly/zd2RFI0>).

Навчальні програми

Вивчення трудового навчання (5-9 кл.), технології (10-11 кл.) та креслення у закладах загальної середньої освіти в 2020/2021 навчальному році здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

Трудове навчання (технології)

5-9 класи – Програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Трудове навчання: 5-9 класи», затверджена наказом МОН від 07.06.2017 № 804;

10-11 класи – Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту), затверджена наказом МОН від 23.10.2017 № 1407;

– Навчальна програма «Технології» (профільний рівень), затверджена наказом МОН від 23.09.2010 № 904;

Креслення

7-8 класи – Навчальна програма «Креслення. 7-8 класи», лист ІМЗО від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-904.

8-11 класи – Навчальна програма «Креслення» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 08.11. 2019 р. № 22.1/12-Г-10550); або за програмою курсу за вибором «Професійні проби» для учнів 8-11 класів «Технічне креслення на базі комп'ютерних програм» (лист ІМЗО від 09.06.2020 № 22.1/12-Г-346).

11 клас – Навчальна програма «Креслення. 11 клас» для закладів загальної середньої освіти (лист ІМЗО від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-906).

Зі змістом навчальних програм можна ознайомитись на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <https://cutt.ly/5d2RHbQ>.

1. Навчально-методичні видання

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має гриф МОН України або схвалена відповідною комісією Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України.

Перелік навчальної літератури з трудового навчання (технології) та креслення, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році” (лист МОН від 22.07.2020 № 1/9-394) розміщено за покликанням: <https://cutt.ly/rd2RnJd>.

1. Організація освітнього процесу в умовах пандемії

При організації освітнього процесу необхідно забезпечити дотримання вимог щодо організації протиепідемічних заходів у закладах загальної середньої освіти у період карантину.

Для організації дистанційного навчання в цей період пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, поданими у листах МОН від 23.03.2020 № 1/9-173; від 16.04.2020 № 1/9-213; методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (авт. А. Лотоцька, А. Пасічник), розробленими за підтримки МОН (<https://cutt.ly/MynTauc>) та листом ПОППО від 02.04.2020 №01-22/418 «Щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання» (<https://cutt.ly/Nd2Rcib>).

Викладання трудового навчання (технології) та креслення у закладах загальної середньої освіти доцільно організувати за моделлю змішаного та/або дистанційного навчання за допомогою:

- проведення онлайн-занять через Skype, Zoom, Google Meet тощо;
- заздалегідь записаних відео-уроків, чи відео з зовнішніх освітніх ресурсів, наприклад YouTube;
- завдань для самостійної (проектно-технологічної) роботи із подальшою перевіркою – Trello, Quizlet, Crossword Puzzle Maker; LearningApps тощо;

- використання безкоштовних хмарних сервісів і платформ, наприклад, G Suite Enterprise for Education – хмарних інструментів для спільного навчання (Classroom, Gmail, календар, Google Drive для зберігання, документи, таблиці, слайди, форми і сайти для спільної роботи); Moodle, Microsoft Teams, Classtime;
- користуватися інструментами комунікації та зворотного зв'язку: онлайн-дошки Linoit Padlet, Flinga, Jamboard від Google; Kahoot, Mentimeter.

Актуальним викликом залишається навчання педагогів використанню інформаційно-комунікаційних технологій та хмарних сервісів в роботі. Пропонуємо до уваги українську версію ресурсу для допомоги вчителям та учням у дистанційному навчанні «Навчайте з дому» (Google за підтримки та у співпраці з Інститутом інформаційних технологій в освіті ЮНЕСКО). Режим доступу: <https://cutt.ly/Rd2RvMg>.

Звертаємо увагу на освітні серіали від Міністерства цифрової трансформації України: базові цифрові навички, цифрова грамотність для вчителів, онлайн-сервіси для вчителів, інтерактивне навчання: інструменти та технології для цікавих уроків, серіал для батьків «Безпека дітей в інтернеті» та інші. Вони доступні за покликанням: <https://osvita.diiia.gov.ua/>.

Матеріали до розробки занять пропонує спеціалізований науково-методичний журнал «Трудове навчання в школі» (видавнича група «Основа»); на сайті цього видавництва (у вільному доступі) оприлюднено вебінари «Дистанційної академії», проведені в рамках освітнього проекту «Дистанційні TECHNOлогії трудового навчання» (<https://cutt.ly/zd2T8bf>).

З програмами підвищення кваліфікації педагогічних працівників через участь у семінарах, практикумах, тренінгах, вебінарах, майстер-класах тощо можна ознайомитись на сайті інституту: <http://roipro.pl.ua>.

Резніченко Зоя Володимирівна, к.п.н, доцент кафедри філософії та економіки освіти ПОППО

Методичні рекомендації щодо особливостей викладання фізичної культури в 2020/2021 навчальному році

Фізична культура як складова загальної культури, закладає основи збереження здоров'я та розвитку всіх його складових, використовує комплексний підхід до формування розумових та фізичних якостей і навичок, удосконалює фізичну та психологічну підготовку до активної життєдіяльності, формує пріоритети оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечує загальний культурний розвиток особистості.

Фізична культура в закладах загальної середньої освіти сприяє збереженню і зміцненню здоров'я, вихованню фізичних, морально-вольових

та інтелектуальних здібностей всіх учасників освітнього процесу, організації змістовного дозвілля учнівської молоді.

Метою фізичної культури є формування соціальної та інших ключових компетентностей, стійкої мотивації здобувачів освіти до занять фізичною культурою і спортом для забезпечення гармонійного фізичного розвитку, підвищення функціональних можливостей організму, вдосконалення життєво необхідних рухових умінь та навичок, розширення рухового досвіду.

Одним із завдань закладів загальної середньої освіти є вдосконалення форм мотивації учнів до регулярних занять фізичною культурою з урахуванням інтересів, побажань, здібностей та індивідуальних особливостей кожного.

Сучасні стандарти освіти вимагають застосування компетентнісного підходу у навчанні, що передбачає використання навчальних засобів, які б виконували не тільки інформаційну, а й мотиваційну та розвивальну функції. З метою забезпечення мотивації уроки повинні бути різноманітними, насиченими, цікавими, нестандартними за формами організації навчання. Саме через компетентнісний підхід на уроках та у позаурочний час відбувається засвоєння основних умінь і навичок, що дає змогу забезпечити зростання показників фізичного розвитку, рухової підготовленості учнів. Успішне запровадження компетентнісного підходу у процесі планування уроків фізичної культури здійснюється через різноманітні форми організації роботи з учнями.

Нині сучасні навчальні заклади шукають гнучкі форми організації навчання; урок не може лишатися незмінним, і шляхи його удосконалення дуже різноманітні. Нестандартні за формою, організацією та методикою проведення уроки більше подобаються учням.

Сучасний урок – це перш за все урок, на якому створюються реальні умови для інтелектуального, соціального, морального ставлення особистості учня, що дозволяє досягти високих результатів за визначеними метою та завданнями.

Модернізація освіти спонукає до пошуку нових освітніх і виховних технологій, до впровадження нетрадиційних форм і методів навчання та виховання. Безумовно, основна форма занять фізичною культурою в школі є урок, що спрямований на формування здоров'я та фізичного розвитку учнів. Уроки фізичної культури дуже часто називають уроками здоров'я. Це найефективніший спосіб загартування організму учнів, укріплення здоров'я, підвищення працездатності, вироблення вольових і фізичних якостей – всього, що так необхідно сьогодні учням, що якнайкраще сприяє підготовці їх до життя. Під час уроку можна використовувати такі сучасні освітні технології:

- групової навчальної діяльності учнів;
- дрібногрупової навчальної діяльності;
- колового тренування;

- парні форми;
- виховні технології;
- технологія колективного творчого виховання;
- педагогічна технологія. Створення ситуації успіху.

Також можна застосовувати інтерактивні методи навчання і виховання:

- займи позицію;
- навчаючи учись.

Ці освітні технології та інтерактивні методи навчання сприятимуть кращому розумінню учнями навчального матеріалу, підвищенню рівня знань з предмета «Фізична культура», а також бажання учнів поліпшувати свої спортивні досягнення. Якщо кожен свій крок учитель звірятиме за єдиним орієнтиром: чи добре учням, чи корисна для них його робота, чи полегшує він життя своїм вихованцям чи, навпаки, ускладнює.

Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій передбачено:

1-11 класи – 3 год.

Профільний рівень:

10-11 клас - 6 год.

Навчальні програми, підручники та навчально-методичних посібники рекомендовані МОН України для використання у закладах освіти у 2020/2021 навчальному році зазначені в переліках навчальної літератури (лист МОН України від 22.07.2020 № 1/9-394).

Організація проведення уроків фізичної культури та місця проведення занять повинні відповідати санітарним правилам і нормам (ДсанПіН 5.5.2.008-01). Розклад уроків повинен враховувати оптимальне співвідношення навчального навантаження протягом тижня, а також доцільне чергування протягом дня і тижня предметів природничого і гуманітарного циклів з уроками мистецтва, технологій і фізичної культури. Під час складання розкладу навчальних занять не рекомендується здвоювати уроки фізичної культури або проводити їх два дні поспіль. Більшість уроків фізичної культури доцільно проводити на відкритому повітрі (узимку в тиху погоду при температурі не нижчій –12 градусів). У приміщенні, де проводяться уроки фізичної культури, температура повітря має бути не нижча +14 градусів. У закладі освіти розміри фізкультурно-спортивного залу повинні бути не менше ніж 18x9 м відповідно до кількості учнів. У спортивному залі площею до 288 м² допускається одночасні заняття не більше ніж з одним класом. Оптимальний рівень штучного освітлення спортивного залу повинен складати 400 лк на рівні підлоги.

Заняття з фізичної культури в освітніх закладах проводяться вчителем фізичної культури або особою, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо.

Початкова школа

Особливості організації проведення уроків з фізичної культури в 1-2 класах (наказ МОН від 21.03.2018 № 268), 3 класі (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273) за типовою освітньою програмою (Савченко О.Я.)

Фізкультурна освітня галузь реалізується за такими змістовими лініями: «Рухова діяльність», «Ігрова та змагальна діяльність».

Змістова лінія «Рухова діяльність» передбачає формування у дітей уявлення про фізичну культуру як сукупність різноманітних фізичних вправ, способів рухової та ігрової діяльності, спрямованих на фізичний розвиток, зміцнення здоров'я та формування умінь і навичок володіння різними способами рухової діяльності, здатності виконання вправ основної гімнастики, організуючих вправ, елементів акробатики, вправ корегувальної спрямованості та тих, що пов'язані з незвичним положенням тіла у просторі, ходьбою, бігом, танцювальними кроками, способами лазіння та перелізання, навичками володіння м'ячем та стрибками, розвиток фізичних якостей, формування постави й профілактики плоскостопості.

Змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність» передбачає виховання в учнів ініціативності, активності та відповідальності у процесі рухливих і спортивних ігор за спрощеними правилами; усвідомлення важливості співпраці під час ігрових ситуацій; уміння боротися, здобувати чесну перемогу та з гідністю приймати поразку, контролювати свої емоції, організовувати свій час і мобілізувати ресурси, оцінювати власні можливості в процесі ігрової та змагальної діяльності, реалізовувати різні ролі в ігрових ситуаціях, відповідати за власні рішення, користуватися власними перевагами і визнавати недоліки у тактичних діях у різних видах спорту, планувати та реалізовувати спортивні проекти (турніри, змагання тощо); формування в молодших школярів умінь і навичок виконання естафет.

Викладання фізичної культури в 1-2 класах (наказ МОН від 21.03.2018 № 268), 3 класі (наказ МОН від 08.10.2019 № 1273) за типовою освітньою програмою (Шиян Р.Б.)

Освітня програма фізкультурної освітньої галузі охоплює такі змістові лінії: «Базова рухова активність», «Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети)», «Турбота про стан здоров'я та безпеку».

Змістова лінія «Базова рухова активність» охоплює такі види діяльності, які спрямовані на формування життєво необхідних рухових умінь і навичок.

Змістова лінія «Ігрова та змагальна діяльність учнів (рухливі ігри та естафети)» пов'язана з опануванням рухливих ігор та естафет, що задовольняє потребу в руховій активності та сприяє формуванню комунікативних здібностей.

Змістова лінія «Турбота про стан здоров'я та безпеку» спрямована на формування свідомого ставлення до власного здоров'я та вмінь безпечної поведінки в процесі фізкультурної діяльності.

Предметом навчання у початковій школі в галузі фізичного виховання є рухова активність із загальноосвітньою спрямованістю.

Нові підходи до змісту занять фізичною культурою повинні орієнтувати вчителів не тільки на фізичну підготовленість, а й на розвиток особистості, на індивідуальне сприймання навчального матеріалу. Розв'язання цих завдань допускає відхід від жорсткої регламентації занять, підвищення їхньої емоційної насиченості, максимальної різноманітності форм, методів та засобів фізичного виховання, широкого використання інноваційних технологій фізичного виховання.

У 2020/2021 навчальному році учні 4-х класів навчатимуться за навчальною програмою, затвердженими наказом МОН України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів».

Враховуючи рівень фізичної підготовленості учнів, їх інтереси та здібності, стан матеріально-спортивної бази навчального закладу, кліматичні умови, вчитель самостійно виділяє певну кількість годин на вивчення складових кожного виду рухової діяльності. Зважаючи на регіональні особливості й умови навчання на місцях, в реалізацію змісту базової програми допускається внесення змін і доповнень обсягом не більше 20–30 % від загальної кількості годин.

Теоретичний матеріал передбачає формування в учнів основ знань про особисту гігієну, загартування, самоконтроль, організацію найпростіших форм самостійних занять фізичними вправами, історію та сьогодення олімпійського руху. Надання теоретичних знань здійснюється у процесі уроків фізичної культури.

Навчати молодших школярів руховим діям доцільно, застосовуючи переважно ігровий метод. Це сприятиме створенню позитивного емоційного клімату і формуванню стійкого інтересу до занять фізичною культурою. Враховуючи психологічні особливості молодших школярів, уроки фізичної культури повинні викликати в учнів позитивні емоції, з цією метою необхідно творчо використовувати ігрові методи, музичний супровід, сучасні комп'ютерні технології тощо. Оцінювання здійснюється вербально, недоліки над якими треба попрацювати обговорюються з учнем індивідуально.

Частина навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) може використовуватися на вивчення окремих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо), за наявності відповідних умов педагогічних кадрів та навчальних програм, які мають гриф МОН України.

Основна і старша школа

Опанування змісту фізичної культури як базового навчального предмета здійснюється за навчальними програмами, затверджені наказом МОН України від 23.10.2017 № 1407. Структура програм є максимально інформативною для вчителя. Дана структура дозволяє вчителю більш об'єктивно оцінити досягнення учня. У програмі чітко висвітлені знаннєвий, діяльнісний та ціннісний компоненти. Виокремлено такі наскрізні змістові

лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість та фінансова грамотність».

Наскрізні змістові лінії відбивають провідні соціально й особистісно значущі ідеї, що послідовно розкриваються у процесі навчання і виховання учнів, та є засобом інтеграції навчального змісту, корелюються з ключовими компетентностями, опанування яких забезпечує формування ціннісних і світоглядних орієнтацій учнів, що визначають їхню поведінку в життєвих ситуаціях.

Навчальний предмет «Фізична культура» надає змогу:

створити цілісну уяву про вплив занять фізичними вправами на розвиток особистості;

оволодіти технікою рухових дій;

набути навичок організації та методики проведення найпростіших форм занять фізичною культурою;

сприяти профілактиці шкідливих звичок тощо.

Програма побудована за модульною системою і містить інваріантну (обов'язкову) (теоретико - методичні знання та загальна фізична підготовка) та варіативну складову яка складається з модулів. Змістове наповнення предмета «Фізична культура» навчальний заклад формує самостійно з варіативних модулів. Критеріями відбору варіативних модулів у навчальних програмах 5-9 та 10-11 класи є: наявність матеріально-технічної бази, регіональні спортивні традиції, кадрове забезпечення та бажання учнів. Бажання учнів визначається обов'язковим опитуванням. Перед початком навчального року шкільне методичне об'єднання розглядає вибір та розподіл варіативних модулів у кожному класі. Результати опитування додаються до протоколу шкільного методичного об'єднання.

У 5–6 класах учні мають опанувати 4–6 варіативних модулів, у 7–8 класах – 3–5, у 9 класі – 3–4 модулі. У 10-11 класах учні мають опанувати до 4 варіативних модулів. На опанування обраних модулів відводиться приблизно однакова кількість годин, але не менше ніж 18 годин. Однак, не виключається можливість мотивованого збільшення чи зменшення кількості годин на вивчення окремих модулів.

За потреби, у межах одного варіативного модуля можна освоїти навчальний матеріал, передбачений на два роки вивчення.

У разі освоєння двох варіативних модулів протягом одного навчального року та у випадку, коли рік вивчення модуля не відповідає класу навчання (наприклад у 10-класі вивчається модуль баскетбол, третій рік вивчення), учитель повинен скоригувати змістове наповнення варіативного модуля та нормативи оцінювання.

Пропонуємо вивчення варіативних модулів: «Пляжний волейбол», «Міні-футбол» для 5-9 класів та «Футзал» для 10-11 класів складені фахівцями факультету фізичного виховання ПНПУ ім. В.Г. Короленка.

Поділ класу на групи дівчат і юнаків під час вивчення предмета в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється згідно наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 (додаток 2), зареєстрованим в Міністерстві юстиції України від 6 березня 2002 року за № 229/6517 (зі змінами). Згідно з рішеннями місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування класи можуть ділитися на групи і при наповнюваності, меншій від нормативної за рахунок зекономлених бюджетних асигнувань та залучення додаткових коштів. При наявності можливостей уроки фізичної культури в 5-9 класах варто проводити для хлопців та дівчат окремо.

Під час занять з фізичної культури і спорту учні повинні користуватися спеціальним спортивним одягом та спортивним взуттям, а під час занять на відкритому повітрі взимку - бути вдягнені в повітрозахисні куртки, шапочки, рукавички, мати відповідне взуття. Проводити заняття без спортивного одягу і спортивного взуття не дозволяється.

Відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом МОЗ та МОН від 20.07.2009-№ 518/674, учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи.

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. Не допускати на уроках фізичної культури навантаження учнів, які не пройшли медичного обстеження.

Для основної медичної групи фізична підготовка проводиться в повному обсязі згідно з навчальними програмами з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дитини.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, обов'язково відвідують уроки фізичної культури та опановують навчальний матеріал відповідно до вимог навчальної програми. Участь у змаганнях – за додатковим дозволом лікаря.

Учні, які за станом здоров'я віднесені до спеціальної медичної групи, обов'язково відвідують уроки фізичної культури, але виконують корегувальні вправи і вправи для загального фізичного розвитку, які їм не протипоказані.

Учні, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи, а також тимчасово звільнені від фізичних навантажень, повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури. Допустиме навантаження для учнів/учениць, які за станом здоров'я належать до підготовчої та спеціальної медичних груп, установлює вчитель фізичної культури.

Домашні завдання для самостійного виконання фізичних вправ учні/учениці отримують на уроках фізичної культури. Вони мають бути спрямовані на підвищення рухового режиму у вільний час, досягнення рекреаційно-оздоровчого ефекту. У разі відставання учня/учениці у розвитку

фізичних якостей учитель складає індивідуальну програму фізкультурно-оздоровчих занять, де вказується завдання занять, фізичні вправи, послідовність їх виконання, кількість повторень, інтервали відпочинку, засоби самоконтролю, відмітки про виконання завдання. Самостійні заняття за індивідуальною програмою надають учневі/учениці додаткові бонуси при оцінюванні навчальних досягнень.

На заняттях з фізичної культури рекомендуємо:

здійснювати особистісно орієнтований підхід до навчання учнів за статевими та індивідуальними особливостями фізичного розвитку, а також з урахуванням їхніх потреб і нахилів,

навчити учнів «слухати» і «оцінювати» свій фізичний стан,

добирати і використовувати різноманітні засоби свого фізичного вдосконалення.

Для оцінювання розвитку фізичних якостей використовуються навчальні нормативи, які розроблено для кожного року вивчення модуля. Навчальні нормативи є орієнтовними. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно тематичного планування. Учні, які за станом здоров'я віднесені до підготовчої медичної групи, оцінюються за теоретико-методичні знання, техніку виконання вправ, складання відповідних нормативів, які їм не протипоказані.

При складанні навчального нормативу за його показником визначають рівень досягнень (початковий, середній, достатній, високий), а потім за технічними показниками виконання рухової дії та теоретичними знаннями виставляють оцінку в балах.

При оцінюванні навчальних досягнень з фізичної культури також враховуються: особисті досягнення школярів протягом навчального року; ступінь активності учнів на уроках; залучення учнів до занять фізичною культурою в позаурочний час; участь у змаганнях всіх рівнів.

Невиконання нормативів з причин, незалежних від учня/учениці, непропорційний фізичний розвиток, пропуски занять з поважних причин, не є підставою для зниження підсумкової оцінки успішності.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року з метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури прийом навчальних нормативів не здійснюється, а також обмежується виконання вправ з максимальною інтенсивністю. Заняття мають рекреаційно-оздоровчий характер з помірними навантаженнями.

Для попередження нещасних випадків слід дотримуватись вимог безпеки під час проведення занять, а особливо, при складанні навчальних нормативів, коли учні виконують вправи з максимальним навантаженням.

Для недопущення перевантаження учнів необхідно враховувати їх навчання в дитячо-юнацьких спортивних школах. Так, у закладах загальної середньої освіти за рішенням педагогічної ради при оцінюванні учнів

дозволяється враховувати результати їх навчання з фізичної культури у позашкільних закладах.

При проведенні занять з фізичної культури слід дотримуватись правил безпеки життєдіяльності під час проведення занять з фізичної культури і спорту, затвердженими наказом МОН України від 01.06.2010 № 521. На кожному уроці з фізичної культури учні ознайомлюються з правилами поведінки в спортивному залі і на майданчику, розробленими учителем фізичної культури або фахівцем з фізичної культури і спорту.

При забезпеченні належного організаційно-методичного проведення уроку, особистісно-зорієнтованого навчання, індивідуально-дозованого навантаження, дотримання дисципліни, стану спортивного обладнання та інвентарю переважна кількість травм може бути попереджена. На уроках фізичної культури, спортивно-масових заходах необхідно систематично здійснювати візуальний контроль за самопочуттям учнів, технічним станом спортивного обладнання та інвентарю. Місця для занять з фізичної культури і спорту обладнуються аптечкою (відкриті спортивні майданчики – переносною аптечкою).

Відповідно до пункту 6 розділу IV Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти, затвердженого наказом МОН України від 26.12.2017 № 1669 учитель є відповідальним за збереження життя і здоров'я здобувачів освіти під час освітнього процесу; забезпечує проведення освітнього процесу, що регламентується законодавчими та нормативно-правовими актами з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності.

Рекомендуємо використовувати педагогічний досвід роботи вчителя: Волошко Оксани Михайлівни, вчителя фізичної культури комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Полтавської міської ради», переможця II туру Всеукраїнського конкурсу «Інноваційний урок з фізичної культури та урок фізичної культури з елементами футболу».

Календарне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичні журнали «Фізичне виховання в школах України» та «Фізичне виховання в рідній школі».

Інформаційні ресурси

1. Офіційний веб-сайт Полтавського обласного відділення НОК України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://noc.poltava.ua/>

2. Офіційна сторінка Полтавського обласного центру фізичного здоров'я населення "Спорт для всіх"/ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://uk-ua.facebook.com/sportpoltava18/>

3. Офіційна сторінка Полтавського обласного відділення комітету з фізичного виховання та спорту МОН України / [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.facebook.com/monpoltavaua/>

Сич Олег Васильович, методист центру методології та методики формування цінностей ПОППО

Методичні рекомендації щодо особливостей викладання предметів освітньої галузі “Мистецтво” у 2020/2021 навчальному році

Сучасна загальна мистецька освіта націлена на естетичну соціалізацію школярів (інкультурацію) та на їхню художньо-творчу самореалізацію (культуротворчість).

Мета загальної мистецької освіти – особистісний художньо-естетичний розвиток школярів. У процесі сприймання творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва, практичної художньої діяльності необхідно виховувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, творчий потенціал, забезпечити реалізацію компетентностей – потреби й здатності до художньо-творчої самореалізації, духовно-естетичного самовдосконалення.

Загальна мета конкретизується в основних завданнях:

- збагачення емоційно-естетичного досвіду учнів під час сприймання та інтерпретації творів мистецтва і практичної художньої діяльності, формування культури почуттів, ціннісно-сміслових компетентностей;

- формування у школярів системи художніх знань, уявлень, інформаційних і навчально-пізнавальних компетентностей, умінь сприймати, інтерпретувати та оцінювати твори мистецтва різних видів, жанрів і стилів, висловлювати особисте ставлення до них, аргументувати свої думки, судження, оцінки, використовуючи відповідні поняття і терміни;

- опанування учнями художньо-практичних умінь та навичок, розвиток загальних і художніх здібностей, асоціативно-образного мислення, формування творчо-діяльнісних компетентностей, здатності керувати набутими знаннями та вміннями у самостійній діяльності, у процесі самоосвіти;

- розуміння учнями зв'язків мистецтва з природою, соціальним і культурним середовищем життєдіяльності людини, розвиток життєвих потреб особистості, усвідомлення власної причетності до художніх традицій свого народу з одночасним розумінням особливостей інших національностей, формування полікультурних компетентностей (Л. Масол).

Будуючи освітній процес при навчанні предметів освітньої галузі “Мистецтво”, інтегруючи в практичну діяльність інноваційні художньо-педагогічні технології, треба пам'ятати про концептуальні засади сучасної

(зокрема загальної мистецької) освіти, загальні положення дидактики, психології, методики та підбирати такі завдання і види діяльності, які націлені на розвиток ключових, міжпредметних і предметних компетентностей учнів.

Основними загальнодидактичними принципами є:

- принцип гуманізації (повага до інтересів і потреб особистості);
- принцип природовідповідності (врахування вікових особливостей, природи дитини) та культуровідповідності (ідентичності змісту освіти культурному простору, в якому вона функціонує, забезпечення культурної спадкоємності поколінь);
- принцип глобальної освіти, тобто органічного поєднання універсального (загальнолюдського), національного (державного) і регіонального (етнолокального, краєзнавчого) компонентів змісту освіти та виховання, спрямування освітнього процесу на формування національної свідомості, патріотизму, полікультурної компетентності;
- принцип континуальності – єдності навчання, виховання і розвитку;
- принцип синергетичного та інтегрального характеру освіти;
- принцип систематичності, послідовності, неперервності освіти;
- принцип активності, самостійності, творчості, саморозвитку учнів у навчальній діяльності;
- принцип диференціації та індивідуалізації.

Серед специфічних художньо-педагогічних принципів такі:

- принцип єдності художнього і технічного, емоційного та раціонального, свідомого та інтуїтивного у процесі опанування цінностей мистецтва;
- принцип емоційної духовно-синергетичної насиченості уроків мистецтва, спрямованих на емпатію у процесі сприймання світових художніх шедеврів і власної художньо-творчої діяльності;
- принцип взаємодії базового та варіативного компонентів мистецької освіти, взаємозв'язку навчальної, позаурочної і позашкільної діяльності, гармонізації родинного і суспільного впливів;
- принцип діалогічної взаємодії педагога та учнів у процесі художньо-педагогічного спілкування (на основі діалогічних обертонів мистецтва);
- принцип варіабельності змісту і художньо-педагогічних технологій (Л. Масол).

З урахуванням поетапного переходу закладів освіти на здійснення діяльності за новим Державним стандартом у 2020/2021 навчальному році освітня програма закладу освіти може розроблятися на основі:

для 1-3 класів – Державного стандарту початкової освіти (2018), типових освітніх програм;

для 4 класів – Державного стандарту початкової загальної освіти (2011 р.), типових освітніх програм;

для 5-11 класів – Державного стандарту базової і повної загальної

середньої освіти (2011).

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися в 1-7 класах як через інтегрований курс “Мистецтво”, так і через окремі предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво і музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою. У 8-11 класі вивчається інтегрований курс “Мистецтво”.

Необхідною умовою реалізації завдань мистецької освітньої галузі є дотримання інтегративного підходу у навчанні, який може розглядатися у декількох значеннях:

(у вузькому) через узгодження програмового змісту в межах галузі між різними навчальними предметами (за умови автономного викладання “Музичне мистецтво”, “Образотворче мистецтво”);

(у широкому) через узгодження предметів мистецької освітньої галузі із змістом інших освітніх галузей (наприклад, сприймання музичного твору, мультфільму тощо на заняттях з вивчення мови), за умови дидактичної доцільності і коректності використання того чи іншого матеріалу.

Акцентування освіти на реалізацію компетентнісного підходу зумовлює рельєфне визначення компетентностей, які формуються засобами мистецтва, зокрема, у процесі:

- усного висловлювання своїх вражень від мистецтва; оцінювання власної художньо-творчої діяльності (вільне володіння державною мовою/ здатність спілкуватися рідною).
- здійснення елементарних розрахунків (наприклад, для встановлення пропорцій, запису ритму тощо) (математична компетентність).
- спостереження, дослідження і відтворення довкілля та явищ природи засобами мистецтва (компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, екологічна компетентність);
- самостійного (чи за допомогою дорослого) використання інформаційних технологій для отримання мистецької інформації, художнього творення (інформаційно-комунікаційна компетентність);
- формування уміння визначати власні художні інтереси, досягнення і потреби; прагнення доцільно використовувати свій час для пізнання, сприймання, творення мистецтва (навчання впродовж життя);
- співпраці з іншими, зокрема участі у мистецьких заходах, прикрашанні середовища, де живе та навчається; прояву відповідальності за особистий і колективний результат; використання мистецтва для отримання задоволення (впливу на власний емоційний стан) (громадянські та соціальні компетентності, пов’язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей);
- виявлення шани до народних традицій, мистецтва рідного краю;
- толерантного ставлення до мистецтва різних народів (культурна

компетентність);

- прояву бажання ділитися своїми творчими ідеями; творчої ініціативи та намагання її реалізовувати, зокрема через втілення у практичній художньо-творчій діяльності (індивідуальній і колективній); презентації результатів власних мистецьких досягнень (підприємливість та фінансова грамотність);
- сприяння і підтримка бажання впроваджувати нові ідеї (інноваційність).

Формування ключових компетентностей має відбуватися **системно і природньо** упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки **у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі**, тільки через відповідні мистецькі трактування і приклади.

Програми з освітньої галузі “Мистецтво” передбачають творче ставлення вчителя до змісту і технологій навчання, добору навчального художнього матеріалу: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на критерій їх високої художньої якості, тематику, цікавість для учнів і відповідність їх віку. Вищезначене відображається у календарно-тематичному плані педагога на навчальний рік, відповідно до якого він (вона) здійснює навчання здобувачів освіти. **Календарно-тематичне та поурочне планування** здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є **індивідуальною справою вчителя**. Встановлення універсальних у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області стандартів таких документів є неприпустимим.

Провідними видами діяльності відповідно до змістових ліній програми є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво, у процесі яких відбувається формування і розвиток **предметних мистецьких компетентностей** – музичних, образотворчих тощо.

Художньо-творча діяльність реалізується у формуванні виконавських умінь та навичок з різних видів мистецтва, зокрема: через опанування графічних, живописних, декоративних технік, знайомство з основами композиції, кольорознавства, ліплення тощо (з образотворчого мистецтва); розвиток ритмічного чуття, вокальних та хорових (з музичного мистецтва), акторських та елементарних танцювальних умінь тощо. Велике значення упродовж першого циклу навчання має надаватися розвитку ритмічного чуття, імпровізаціям, різного роду експериментам (наприклад, з кольорами, звуками), а також підтримці дитячих ідей та ініціатив у прикрашанні, естетизації навколишнього середовища, що значно розширює можливості дітей у власному творчому вияві – художньому самовираженні. Окрім того,

важливо привчати учнів не тільки творити і самовиражатися, але й презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови. Звертаємо увагу, що пізнання мови мистецтва (зокрема нотної грамоти) має відбуватися в ігровій формі і тільки в контексті її практичного застосування: наприклад під час виконання невеликих вокальних поспівок чи відтворення ритмічних послідовностей.

Однією з умов досягнення освітніх цілей загальної мистецької освіти є зміна функцій педагога: від має бути не інформатором і контролером, а **фасилітатором**, який стимулює, спрямовує, підтримує школярів, допомагає їм у досягненні особистісного успіху в царині мистецтва.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Проте для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності відповідно до показників успішності, визначених освітньою програмою, з іншого – їх ставлення до мистецької діяльності, активність та ініціативність, що дасть можливість ефективніше відслідкувати особистісний зріст учня (учениці), оцінити його (її) роботу в освітній діяльності і саморозвитку. До основних видів оцінювання належать: поточне, тематичне і підсумкове (семестрове і річне). Додатковими засобами стимулювання пізнавальної активності учнів є самооцінка та оцінювання результатів спільної діяльності за попередньо визначеними критеріями та художньо-творче самовираження, які мають бути збалансованими між собою (формувальне оцінювання). Для організації **ефективного формувального оцінювання** важливо створити доброзичливу атмосферу на уроці, в якій учень (учениця) не повинні боятись робити помилку, а сприймати її як одну з можливостей навчатись.

З огляду на вкрай обмежений (мінімальний) обсяг годин, які виділяються в навчальному плані закладу загальної середньої освіти на вивчення предметів освітньої галузі “Мистецтво”, посилюється роль і розширюється смислове трактування принципу взаємозв'язку навчальної та позаурочної діяльності, що передбачає не лише узгодження освітніх та

дозвіллевих заходів у межах школи, а й гармонізацію суспільних (професійно-педагогічних) і сімейно-родинних естетико-виховних впливів, взаємозв'язок школи із соціокультурним середовищем (музеями, театрами, клубами тощо), системою позашкільної освіти (палацами творчості школярів, мистецькими студіями, музичними та художніми школами).

Профільне навчання в старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет “Мистецтво” є **профільним** з відповідним годинним навантаженням: 5 годин - у 10-му класі, 5 годин – в 11-му класі.

За необхідності навчання може бути дистанційним. Нині опубліковано безліч порад від різних джерел щодо **організації дистанційного навчання**.

1. У роз'ясненні І. Коберник “Дистанційне навчання під час карантину: що робити школам, батькам і МОН” (<https://nus.org.ua/view/dystantsijne-navchannya-pid-chas-karantynu-plan-dij-dlya-shkil-batkiv-i-mon/>) окреслено умови ефективності дистанційного навчання:

1. Робота за принципом перевернутий клас або змішаного навчання – це коли, наприклад, теоретичний матеріал дається на самостійне опрацювання дітям, а практичні завдання закріплюються у класі чи під час групових робіт. Якщо вчитель це практикував, він і зараз впорається, навіть якщо роботи доведеться перевіряти дистанційно.

2. Уроки через Skype. Дня них необхідний premium пакет Skype, він дозволяє підключати до 30 осіб і мати зв'язок хорошої якості. Це непоганий перехідний етап для вчителів, які звикли до фронтальної роботи.

3. Дистанційні онлайн-консультації вчителів: це не важко, якщо вчитель – впевнений користувач комп'ютера.

4. Надати дітям плани уроків для самостійного опрацювання, які міститимуть не просто “*прочитай параграф підручника, дай відповідь на запитання*”, а теоретичний матеріал, ілюстративне чи графічне зображення (пояснення), лінк на відео для перегляду, check-list для закріплення знань і творче завдання (можливо, таке, яке можна виконати з друзями дистанційно).

5. Якщо вчитель уже мав досвід роботи з платформами Kahoot, Quizizz, IDroo, Міго чи подібними – то він зможе швидко підібрати (чи розробити власні) завдання для своїх класів на самостійне опрацювання.

1. Покрокову інструкцію “Як організувати дистанційне навчання учнів” від вчителя, фіналіста Global Teacher Prize Ukraine Юрія Гайдученка пропонує Освіторія (<https://osvitoria.media/experience/yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-uchniv-pokroкова-instruktsiya/> <https://osvitoria.media/experience/yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-uchniv-pokroкова-instruktsiya/>).

Освітнім проєктом “На урок” (<https://naurok.com.ua/post/organizaciya-distanciyno-roboti-pid-chas-karantynu>) створено безкоштовний сервіс онлайн-тестів для повноцінної дистанційної перевірки знань, які здобули учні під час самостійної роботи. Створити тест ви можете за посиланням: <https://naurok.com.ua/test/create>. Усі тести, створені вами, ви можете знайти за цим посиланням: <https://naurok.com.ua/test/moe>. Відеоінструкції для створення тестів та роботи з ними: https://www.youtube.com/watch?v=MtQHZTtwoHg&list=PL84BeAGplb_TnM0cObkji_Du5yGnuBmlV. Результати тестувань: <https://naurok.com.ua/test/homework/list>. Бібліотека тестів: <https://naurok.com.ua/test>.

Освітній портал “Педагогічна преса” (<https://pedpresa.ua/201392-yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-pid-chas-karantynu.html>) пропонує такі інструменти для спільної роботи: Опитування та залучення групи до роботи – <https://www.mentimeter.com/> <https://get.plickers.com/> <https://www.quizalize.com/> <https://nearpod.com/> <https://kahoot.com/> (провести контрольні роботи, зрізи знань, тести й оцінювання в ігровій формі) <https://onlinetestpad.com/ua> – конструктор тестів, опитувань, кросвордів, ігор та комплексних завдань та сотні готових матеріалів <https://learningapps.org/> – готові навчальні вправи та інструменти для створення тестів, завдань, організувати клас в працюючу спільноту з елементами гейміфікації – <https://www.classdojo.com/uk-ua/> <https://www.edmodo.com/> – освітній сайт, який являє собою усічену соціальну мережу за типом Facebook, яка дозволяє спілкуватися вчителям та учням, об’єднавшись навколо процесу навчання у школі, <https://grockit.com/> об’єднує учнів під час навчання, що проходить курсами на цьому великому соціальному сайті.

Цей портал пропонує відеоуроки музичного та оброботворчого мистецтва 1-5 клас: <https://pedpresa.ua/vu> <https://pedpresa.ua/vu>.

У рубриці “Дистанційне навчання” сайту для вчителів мистецьких дисциплін Полтавщини “Vivat, ART!” розміщено матеріали для самоосвітньої діяльності та організації навчального процесу під час карантину, зокрема: поради від Освіторії “Карантин: нові безкоштовні освітні можливості, які відкриті для всіх”, Онлайн-курс “Карантин: онлайн-сервіси для вчителів” від “Освіта.ua”, перелік Google-сервісів у навчальній діяльності

викладачів, матеріали до уроків музичного, образотворчого мистецтва та мистецтва вчителів області та України, авторів підручників із презентаціями та необхідними інструментами для дистанційного навчання; лінки он-лайн музеїв, мистецьких подорожей та інших корисних ресурсів.

Частина згадувалась у методичних рекомендаціях до початку 2019-2020 н.р.: <http://www.music.com.ua/> – інформація про музичне життя у світі; <http://www.classic.net.ua/calendar/> – події в музичному житті минулого; <http://spilka.org/propoz.php> – сайт Національної спілки художників України; <http://www.naoma.edu.ua/> – сайт Національної Академії образотворчого мистецтва і архітектури; <http://www.fri.net.ua/loadnews> – вільний молодіжний портал (арт-мистецтво та ін.); <http://www.storinka-m.kiev.ua/> – новини мистецтва, статті про мистецтво, фотогалерея; <http://www.refine.org.ua/pageid> – образотворче мистецтво у Середньовічній Європі; <http://artgreensofa.com/press-u.htm> – мистецька галерея у Львові; <http://www.mln-gallery.kiev.ua/map/> – віртуальна галерея; <http://triptych-gallery.org/index> – Галерея сучасного мистецтва; <http://www.artofukraine.com/catalogue> каталог – скульптура (галерея Пінчука та ін.); http://kobzar.info/memories/museums/nac_museum/ – Національний музей Тараса Шевченка; <http://kobzar.info/kobzar/works/pictures/> – картини Т.Г. Шевченка. <http://classics.ptt.ru/bio/> – сайт, присвячений класичній музиці, тлумачення музичних термінів; www.canvas.com.ua/ – репродукції картин відомих художників.

Також на сайті “Vivat, ART!” у рубриці “Підемо в гості” вказано адреси сайти вчителів мистецтва, якими вже опрацьовано дистанційне навчання. Для зручності вашої роботи також створено групу “Vivat, ART!” на Фейсбуці.

Нагадуємо про те, що треба користуватися перевіреними джерелами, не реагувати на фейки, застосовувати аргументацію критичного мислення, здорового глузду та мистецтва. Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків радимо використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал “Мистецтво та освіта”.

Халецька Лілія Леонідівна, методист відділу гуманітарних та мистецьких дисциплін ПОППО

**Методичні рекомендації з питань організації виховної діяльності
в закладах освіти Полтавської області
в 2020-2021 навчальному році**

Ефективність різних видів виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації. Пріоритетними є активні методи, що спрямовані на самостійний пошук істини та сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

Сьогодні варто зробити наголос на активне виховання, виховання через дію, створення ситуацій успіху, проекти, тренінги та інші інтерактивні форми роботи.

Виховання – це цілеспрямована діяльність, яка здійснюється в системі освіти, орієнтована на створення умов для розвитку духовності зростаючої особистості на основі загальнолюдських і національних цінностей, надання допомоги в життєвому самовизначенні, громадянській і професійній компетентності та цілісній самореалізації.

Нормативною базою виховного процесу у закладі освіти є:

Конституція України;

Конвенція про права дитини (ратифікована Постановою ВР [від 27.02.91](#) № 789-ХІІ);

Закони України:

«Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII;

"Про повну загальну середню освіту" від 16.01.2020 № 463-IX;

«Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 № 1841-III;

«Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III;

«Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 № 3739-VI;

«Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII;

«Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18.12.2018 № 2657-VIII;

укази Президента України:

від 12.01.2015 № 5/2015 «Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»»,

від 18.05.2019 № 286/2019 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання»,

Розпорядження Кабінету Міністрів України:

від 11.04.2018 № 281-р «Про схвалення Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні»,

від 20.03.2019 № 171-р «Про затвердження плану заходів на 2019-2022 роки з реалізації Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні»,

від 03.10.2018 № 710-р «Про схвалення Концепції розвитку громадянської освіти в Україні»,

накази Міністерства освіти і науки України:

від 31.11.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України»,

від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641», де викладено Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації,

лист Міністерства освіти і науки України від 20.07.2020 № 1/9-385 «Деякі питання організації виховного процесу у 2020/2021 н.р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок»;

Концепція Нової української школи (схвалена рішенням Колегії МОН України від 27.10.2016 р.),

програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей», яка розглянута та затверджена Вченими Радами Інституту проблем виховання (протокол № 6 від 02 липня 2018 року) та Інституту модернізації змісту освіти (протокол № 7 від 26 вересня 2018 року).

Головну роль у вихованні громадянина, патріота, особистості та інноватора має виконувати Нова українська школа. Вона має не просто реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві – а має стати авангардом, рушійною силою цих змін.

Заклади освіти є інститутами громадянського та національно-патріотичного виховання, які втілюють державну політику та національну ідею. Важливо, щоб школа давала не просто теоретичні знання про те, що таке демократія, національна свідомість, патріотизм, відповідальність, а навчала діяти.

Роль вчителя особливо важлива. Учитель носій загальнолюдських культурних цінностей, глибоких і різноманітних знань, високих моральних якостей, патріот своєї держави, займає активну громадянську позицію з урахуванням демократичних засад та принципів.

Педагогічний працівник повинен своєчасно реагувати на виклики часу, глибоко розуміти закономірності становлення та розвитку особистості дитини, не відставати від її уподобань та цінностей, здатний до діалогу та визнає дитину як рівноправного суб'єкта освітнього процесу.

Педагог визначає вищою цінністю кожну людину, поважає її честь і гідність, права і свободи, зазначені у Конституції України, формує безпечне освітнє середовище, вміє знаходити порозуміння серед здобувачів освітніх послуг та неухильно дотримується принципу рівності.

Головне завдання вчителя – навчитись створювати і використовувати у шкільному житті ситуації, в яких знання і дії були б злиті та дозволили б фіксувати динаміку духовно-морального розвитку дитини, суть якого полягає у вмінні дитини самостійно, а іноді за допомогою вчителя, реалізувати свої здібності до практичної діяльності. Вчитель має допомогти дитині розвиватись від елементарних навичок поведінки до більш високого рівня, для якого необхідні самостійність у прийнятті рішень і моральний вибір.

При плануванні виховної роботи закладу освіти на 2020-2021 навчальний рік необхідно врахувати ключові компетентності Нової української школи.

Для покращення комунікації Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського створено цифровий офіс, інформація про який розміщена на головній сторінці сайту ПОШПО (<http://poipro.pl.ua/>).

Також Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського розроблено сертифіковані тренінги, майстер-класи, семінари з актуальних питань виховного процесу (офіційний сайт ПШПО, розділ «Підвищення кваліфікації», сторінка «Короткотермінові форми підвищення кваліфікації»).

Перший урок у 2020-2021 навчальному році

Перший урок в навчальному році – важлива подія як для усіх учнів, так і для їхніх батьків та вчителів. Саме тому підготовка до цієї дати повинна бути належною.

Указом Президента України 2020-2021 навчальний рік оголошено Роком математичної освіти в Україні, впродовж якого планується впровадити найбільш нагальні й потрібні дітям та освітянам новації, а також закріпити думку про те, що математика потрібна кожному з нас у повсякденному житті. Проведення Року математики має допомогти привернути увагу всього суспільства до розвитку математичної грамотності не лише у школярів, а у всіх громадян.

В 2020-2021 навчальному році тематику Першого уроку педагоги вибирають самостійно, враховуючи актуальність проблематики та вік школярів.

Національно-патріотичне виховання

Відповідно до Стратегії національно-патріотичного виховання, затвердженої Указом Президента України від 18.05.2019 № 286/2019, в Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей.

Реалізацію основних положень Стратегії національно-патріотичного виховання в сфері освіти Міністерство освіти і науки України визначило шляхом виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 29.07.2019 № 1038 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України

від 16.06.2015 № 641» (режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-vnesennya-zmin-do-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>), де викладено Концепцію національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходи щодо її реалізації.

В Полтавській області активізація роботи з національно-патріотичного виховання набула характеру системної і цілеспрямованої діяльності з прийняттям Обласної цільової програми національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017-2020 роки.

Освітні заклади області використовують нові підходи до виховання патріотизму як почуття і як базової цінності особистості, проводять відповідні заходи щодо відзначення важливих та ювілейних дат, організовують зустрічі з учасниками бойових дій, волонтерами, організовують виставки, конкурси, фестивалі, проводять місячник військово-патріотичного виховання (21.01 -21.02), декаду захисника України (07.10 – 17.10), тиждень незалежності (02 – 06.09), тиждень збройних сил України (02 – 06.12).

В жовтні 2019 року Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського було проведено обласний конкурс серед закладів освіти області на кращу матеріальну базу військово-патріотичного та фізичного виховання, а в грудні 2019 року – обласний конкурс на кращий захід з національно-патріотичного виховання.

З метою увічнення подій Революції Гідності, вшанування подвигу Героя Небесної Сотні – Героя України – Ігоря Сердюка, стимулювання учнівської, студентської молоді, молодих учених до громадської, національно-патріотичної, волонтерської, самоврядної діяльності, в 2019 році проведено конкурс на здобуття стипендії імені Героя Небесної Сотні – Героя України Ігоря Сердюка для учнів, студентів та молодих учених Полтавщини.

Переможцями Конкурсу стали 30 учасників, які протягом року отримують стипендію Полтавської обласної ради. 19 листопада 2019 року в приміщенні Полтавської обласної державної адміністрації переможців вітали на Урочистій церемонії відзначення стипендіатів стипендії імені Героя Небесної Сотні – Героя України Ігоря Сердюка.

Національно-патріотичне виховання є важливим засобом громадянської освіти.

Формуванню активної громадянської та державницької позиції сприяють ряд заходів обласного рівня. Серед них щорічні обласні змагання інтелектуальної гри «Дебати», які спрямовані на підвищення рівня знань учнів законів України, вміння публічно виступати та обласний огляд-конкурс на кращу організацію правової освіти та виховання в навчальних закладах області.

Радимо з питання національно-патріотичного виховання:

продовжувати створювати та реалізовувати проекти та заходи з національно-патріотичного виховання місцевого та всеукраїнського рівнів;

активізувати тісну взаємодію між державою та організаціями громадянського суспільства на принципах взаємозацікавленого співробітництва (волонтерськими загонами, громадськими організаціями, Полтавським обласним військовим комісаріатом);

активніше долучатися до заходів обласного рівня (обласний конкурс серед закладів освіти області на кращу матеріальну базу військово-патріотичного та фізичного виховання – (вересень 2020 року), обласний конкурс на кращий захід з національно-патріотичного виховання – (грудень 2020 року), конкурс на здобуття стипендії імені Героя Небесної Сотні – Героя України Ігоря Сердюка для учнів, студентів та молодих учених Полтавщини – (вересень 2020 року), обласний огляд-конкурс на кращу організацію правової освіти та виховання в навчальних закладах області – (березень 2021 року), обласні змагання інтелектуальної гри «Дебати» – (лютий 2021 року);

вивчати кращий досвід освітніх закладів області шляхом участі у семінарах, що відбудуться відповідно до плану роботи ПОППО.

Учніське самоврядування

Відповідно ст. 28 Закону України «Про повну загальну середню освіту» метою учнівського самоврядування у закладах освіти та їхніх структурних підрозділах є формування та розвиток громадянських, управлінських і соціальних компетентностей учнів, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту, здорового способу життя. Саме тому учнівське самоврядування слід розглядати як потужний інструмент розвитку життєвих компетентностей школярів.

В Полтавській області з 2012 року працює Полтавська обласна рада лідерів учнівського самоврядування. В 2020 році був обраний четвертий голова спілки Шаповал Максим, учень 10 класу Глобинської гімназії № 1 ім. В. Є. Курченка. В 2020-2021 навчальному році планується проведення міжшкільних зустрічей лідерів учнівського самоврядування та обласний зліт, де школярі будуть мати можливість поділитися своїми здобутками та ідеями подальшого розвитку учнівського громадянського руху.

З 2018-2019 навчального року запрацював проект «Полтавська обласна школа лідерів учнівського самоврядування», мета якого створення соціально-педагогічних умов для розвитку лідерських здібностей старшокласників закладів освіти Полтавщини.

В 2020-2021 році продовжується діяльність школи і пройти онлайн реєстрацію можна за адресою: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfP6WYh7di5qQm8E3bQrMxiFdyzCс6NrHSTf9Mk-x-fl7l4lw/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0>

Важливу роль у діяльності органів учнівського самоврядування відіграють педагоги. В 2020-2021 навчальному році продовжує свою діяльність Полтавська обласна школа координаторів учнівського

самоврядування, мета якої об'єднати педагогів, які опікуються учнівським самоврядуванням. В цьому році планується зробити цикл онлайн занять для підтримки та обміном досвідом координаторів учнівського самоврядування усіх рівнів. Реєстрацію можна пройти за адресою:

https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSezjnuRotn1yq8O7_1Bo105xQmRVBzlrldNCbhCwJ30QWcK4oA/viewform?vc=0&c=0&w=1&flr=0

Діяльність шкільних європейських клубів у закладах загальної середньої освіти

Одним із пріоритетних напрямів стратегічного розвитку України є її інтеграція у європейське співтовариство. Відповідно, завдання сучасної освіти – сприяння розвитку демократичної культури, формуванню політико-правових і соціально-економічних знань молодого покоління.

Незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, закріплена у Конституції України, є принципом, що утверджує поступове та взаємоузгоджене соціально-економічне, технологічне, правове входження України у європейську родину, що визначено відповідними міжнародними договорами України.

Євроклуб – це форма добровільної організації молоді, що сприяє творчій реалізації та громадянській освіті її членів, залученню молодого покоління до участі у європейських ініціативах, інформуванню з питань європейської інтеграції. Ідея діяльності євроклубів довела свою актуальність і життєздатність у різних країнах Європи. Вона захоплює молодь, стимулює її ініціативність і творчість, виховує любов до власної культури і повагу до інших народів, допомагає самореалізації у великій об'єднаній Європі. Через євроклуби відбувається популяризація загальноєвропейських демократичних цінностей, ознайомлення із способом життя і культурою населення інших країн Європи, молодь формує своє уміння представити власну культуру, країну.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України від 02.08.2008 р. № 594 «Про затвердження Державної цільової програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України» Міністерство освіти і науки України надало методичні рекомендації з організації європейських клубів у закладах загальної середньої освіти, якими шкільні педагоги користуються і на сучасному етапі.

Відповідно до Концепції вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017-2020 роки, зокрема, рекомендовано продовжити роботу з координації діяльності євроклубів та центрів дитячої дипломатії та міжнародної діяльності.

Серед завдань євроклубів одне із чільних – це пізнання Європи, починаючи із власного краю, міста, регіону, держави як європейської

території. Вивчення звичаїв і традицій народів Європи допоможе чітко позиціонувати власну традиційну і сучасну етнічну культуру.

Учасники євроклубів набувають досвід організації інформаційних кампаній, поширюючи знання про євроінтеграційні процеси та засади функціонування Європейського Союзу. Шляхом пошуку інформації, опрацювання нових друкованих та електронних джерел відбувається підвищення загального інтелектуального рівня учнів. У членів євроклубів формуються лідерські навички, уміння приймати відповідальні рішення.

На Полтавщині діє 44 європейські шкільні клуби, серед них 6 центрів дитячої дипломатії. Усі вони проводять і беруть участь в масових заходах: інформаційний експрес, уроки-подорожі, зустрічі, мовні екскурсії, вікторини, європейська кухня, вечори про різні країни, фотовиставки, євроквести тощо. Деякі підтримують зв'язки з міжнародними організаціями. У шкільних євроклубах проводяться заходи з європейської інтеграції школярів.

Рекомендовано шкільним євроклубам організувати клуб європейського кіно і клуб віртуального туризму «Європеєць», куточки Європейського Союзу у шкільних бібліотеках, де буде висвітлено історію, принципи функціонування, керівні інституції, органи ЄС та їх діяльність, європейські цінності, відносини Євросоюзу та України та багато іншого.

Метою діяльності шкільного європейського клубу є надання широкого доступу до інформаційних ресурсів з питань європейської інтеграції та поширення знань про засади функціонування Європейського Союзу, діяльність керівних інституцій ЄС, відносини між Україною та ЄС, політику європейської інтеграції України та європейські цінності.

З 2019 року робота з організації діяльності європейських шкільних клубів здобула нову якість завдяки використанню електронних ресурсів, акумульованих для педагогів області на сайті Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського в зручному для них вигляді.

Мова про те, що на сайті Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського створено сторінку «Євроклуби Полтавщини: горизонти можливостей» (Режим доступу: <http://poippo.pl.ua/olimp-konkursy/roboata-shkilnykh-ievroklubiv-ta-tsentriv-dytiachoi-dyplomatii-poltavskoi-oblasti>). Натиснувши на банер, користувач знайде корисну інформацію із зазначеної теми. Перший блок банера містить повідомлення про проведення грантів, конкурсів, проєктів, програм від Erasmus+ (програма ЄС, що підтримує проєкти міжнародної співпраці партнерства, заходи і мобільність у сфері освіти). Другий блок повідомляє про новини євроклубного життя, а саме: діяльність шкільних євроклубів, новини України й світу, про досвід участі шкіл України у конкурсах, проєктах, програмах. Третій блок подає перелік корисної літератури та сайтів із європейської тематики для вчителів та учнів. Четвертий блок присвячено рекомендаціям щодо проведення Дня Європи в

школі та особливості створення щоденника координатора євроклубу, а також презентаціям євроклубівців із закладів загальної середньої освіти Полтавщини.

Другим важливим напрямом роботи з координації діяльності європейського шкільного клубу на Полтавщині Полтавський обласний інститут ім. М.В. Остроградського вбачає співпрацю з центром Європейської інформації, що діє в приміщенні Полтавської обласної універсальної наукової бібліотеки імені І.П. Котляревського. Робота і діяльність центру зумовлена потребою у підвищенні обізнаності громадськості Полтавщини щодо різних аспектів європейської інтеграції.

Із центром Європейської інформації активно співпрацюють європейські шкільні клуби Полтавської області, а саме:

євроклуб «Nika» комунального закладу «Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1 ім. І. П. Котляревського Полтавської міської ради Полтавської області»;

євроклуб «Bridge» Полтавської гімназії № 17 Полтавської міської ради Полтавської області;

євроклуб «Європростір» комунального закладу "Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 28 Полтавської міської ради Полтавської області";

євроклуб «DreamTeam» Плосківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Мачухівської сільської ради Полтавського району Полтавської області.

Рекомендовано використовувати блог центру Європейської інформації, що містить різну інформацію і план роботи заходів центру (блог: <https://peinewblogspotadress.blogspot.com>).

У приміщенні спеціальної навчально-педагогічної бібліотеки Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського працівниками бібліотеки і центром методології та методики формування цінностей забезпечено функціонування інформаційних стендів з питань європейської інтеграції України та історії і сучасності Європейського Союзу, особливостей розвитку партнерства і співпраці, два рази на рік готується бібліографічний список для проведення в закладах загальної середньої освіти інформаційної роботи.

Враховуючи стратегічний курс України на європейську інтеграцію, згідно з Указом Президента України «Про День Європи» від 19. квітня 2003 року № 339/2003, День Європи в Україні відзначається у третю суботу травня. Це день спільних цінностей, спільної історії всіх націй континенту.

До святкування Дня Європи відбувся Всеукраїнський відкритий онлайн-урок «Європа починається з тебе» для учнів 8-11 класів. Організаторами онлайн-уроку є Міністерство інформаційної політики України, Міністерство освіти і науки України. Захід спрямований на популяризацію європейських демократичних цінностей та європейської

інтеграції серед учнів, формування «європейської свідомості» та відчуття «громадянина Європи» (посилання на сайт: <https://sites.google.com/view/online-urok>).

У вересні 2019 року Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського проведено скайп-конференції для керівників євроклубів Полтавщини за темою: «Інформаційна підтримка молодіжних мереж ЄС в Україні» та «Мережі ЄС, можливості для євроклубів». А в листопаді 2020 році відбудеться зустріч керівників євроклубів з координатором проекту «Інформаційна підтримка молодіжних мереж ЄС в Україні» від ГО Фундація «Відкрите суспільство».

Планується обласний тренінг за темою «Угода про Асоціацію Україна – ЄС та європейські можливості для розвитку євроклубів загальної середньої освіти». Тренер - Ірина Діба, координатор проекту «Інформаційна підтримка молоді та мереж ЄС в Україні» Представництва ЄС в Україні.

До участі в тренінгу запрошуємо керівників шкільних євроклубів закладів загальної середньої освіти Полтавщини.

Рекомендується адміністраціям шкіл та керівникам шкільних євроклубів сприяти участі європейських клубів у заходах шкільного, міського, обласного рівнів. Активізувати роботу щодо співпраці з клубами, розвивати співробітництво, організовувати Європейські дні, святкування Дня Європи в закладах освіти, запроваджувати в шкільних європейських клубах справжній європейський настрій.

Євроклуби користуються методичною підтримкою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, міських та районних методичних центрів, відповідних управлінь освіти.

Рекомендуємо європейським шкільним клубам розвивати співробітництво з недержавними громадськими, молодіжними організаціями, що не мають політичного характеру, а також із закладами вищої освіти, налагоджувати контакти з дипломатичними представництвами країн Євросоюзу в Україні.

До роботи Євроклубів радимо залучати експертів – учених, дипломатів, спеціалістів з питань європейського економічного співробітництва, проблем міжнаціональних та міжрелігійних відносин, міжнародного права.

Створення безпечного освітнього середовища

Новій українській школі радимо зробити акцент на основних аспектах моделювання наскрізного виховного процесу, спрямованого на формування системи цінностей школярів, їх особистісної життєвої позиції як громадянина і патріота своєї держави.

У цьому ракурсі важливим є правове виховання, громадянська освіта, мета якої:

- формування вільної особистості, яка визнає загальнолюдські та національні цінності й керується морально-етичними критеріями та почуттям відповідальності у власній поведінці;
- виховання правової свідомості особистості, зорієнтованої на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві, почуття приналежності до свого народу, спільних історичних, політичних і культурних цінностей своєї держави;
- формування громадянської компетентності учнівської молоді, що забезпечує її активну громадянську позицію, здатність відповідально реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації, налагоджувати соціальне партнерство в розв'язанні суспільних проблем;
- виховання толерантності й поваги до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей;
- розвиток політичної, правової, економічної, соціальної, культурної,
- медійної грамотності школярів, гнучкості й адаптивності, комунікабельності, готовності до співробітництва, здатності розв'язувати конфлікти й запобігати дискримінації;
- виховання поваги до людської гідності й дотримання прав людини,
- демократичних цінностей, верховенства права, справедливості, неупередженості, рівноправ'я.

Завдання освітян робити все, аби сучасні діти могли навчатися без страху і насилля, отримувати ціннісні життєві навички, які відповідають світу що змінюється.

Насильство над дітьми - це глобальна проблема, яке стала очевидною лише протягом останніх двадцяти років. Насильство над дітьми ставить під загрозу глобальний розвиток людства. Коли діти стають свідками або жертвами емоційного, сексуального чи фізичного насилля, це завдає шкоди їх здоров'ю, добробуту та майбутньому. Проблема насильства стосується не лише для окремих дітей або сімей, а є загрозою сталому розвитку суспільства в цілому.

Принцип запобігання та реагування на насилля, жорстоке поводження та експлуатацію дітей має бути ключовим у організації освітнього процесу закладів освіти. Більше інформації можна знайти на сайті www.unicef.org/ukraine.

Корисні посилання щодо теми антибулінгу:

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/korisni-posilannya-shodo-temi-antibulingu>

[Безпечна школа - Нік Вуйчич \(ВІДЕО\)](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/bezpechna-shkola-nik-vujchich-video)

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/bezpechna-shkola-nik-vujchich-video>

[Організації, які займаються проблемами булінгу в Україні](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/orgaizaciyi-yaki-zajmayutsya-pitannyami-buingu-v-ukrayini)

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/protidiya-bulingu/orgaizaciyi-yaki-zajmayutsya-pitannyami-buingu-v-ukrayini>

Для побудови безпечного освітнього середовища у закладі освіти можна скористатися методичним посібником «Кодекс безпечного освітнього середовища», який передбачає навчання школярів, батьків, педагогічних працівників закладів освіти правилам безпечної поведінки особистості, формування навичок уникнення потенційних ризиків та небезпек, а також навичок подолання труднощів у власному житті. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf>

Конфлікти між різними учасниками та учасницями освітнього процесу, проблеми цькування (булінгу) і насильства в шкільному середовищі найчастіше стають перепоною для формування у школярів таких цінностей як толерантність, повага, підтримка, порядність, гармонійне спілкування та співіснування у суспільстві.

Як показує досвід, медіація є ефективним інструментом відновного підходу, який поєднує цінності, принципи, практики і методи вирішення конфліктів. Саме ціннісний підхід став поштовхом до запровадження, за сприяння Міністерства освіти і науки України, ГО «ЛаСтрада-Україна» медіації та служб порозуміння в закладах освіти України, які сприяють реалізувати два суспільно значущі стратегічні завдання закладів освіти: зменшення соціального напруження міжособистісних взаємин у шкільному колективі засобами медіації (посередництва); формування навичок безконфліктного спілкування та навичок виходу з конфліктних ситуацій в усіх учасників освітнього процесу, виховати гідну особистість зі стійкими навичками ненасильницької поведінки та прагненням створювати мирні стратегії поведінки в суспільстві.

Система освіти має великі можливості щодо виховання здобувачів освіти у дусі європейських цінностей, таких як рівність, толерантність, сім'я. Для дитини як для майбутнього члена соціуму важливим є вміння вибудовувати доброзичливі й толерантні стосунки, в тому числі і з членами своєї родини. Бо саме сім'я є й залишається природним середовищем для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку кожного її члена та виступає основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту, засобом збереження й передачі національно-культурних і загальнолюдських цінностей наступним поколінням. Відсутність реалізації однієї чи декількох функцій сім'ї щодо певного її члена веде до тривожності, депресії, розчарування, гніву та сімейних конфліктів. Особливо вразливими є люди похилого віку через зниження можливостей самообслуговування, зниженої здатності адаптуватися до змін, відсутність можливостей для дозвілля та розвитку та невпевненості в завтрашньому дні.

У цьому контексті слід зазначити посилення уваги з боку держави до інтересів людей похилого віку, що відображено у Стратегії державної політики з питань здорового та активного довголіття населення на період до

2022 року та реалізовано у таких напрямках соціальної підтримки як: робота центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), підтримка та розвиток добровольчого руху в сфері допомоги людям старшого покоління, діяльність груп самопомоги і взаємодопомоги, реалізація навчальних програм для представників третього віку тощо.

Рекомендуємо закладам освіти проводити виховну роботу відповідно до вищезгаданої Стратегії та з метою набуття компетенцій/знань/досвіду щодо сприяння розв'язанню проблем та використанню можливостей, пов'язаних зі старінням населення, формування поваги до людей незалежно від віку і виховання солідарності між поколіннями та недопущення дискримінації, гідного ставлення до громадян похилого віку, роз'яснень вікових особливостей громадян похилого віку долучатися до щорічного обласного науково-методичного семінару «Психологічні та фізіологічні особливості людей похилого віку», який цього року був проведений онлайн 22 квітня та висвітлював такі аспекти як особливості взаємодії (комунікації) з людьми похилого віку, можливості для їх дозвілля та розвитку тощо.

Актуальною залишається **профілактична робота щодо протидії торгівлі людьми.**

Головні завдання виховних заходів із зазначених негативних явищ – підвищити загальний рівень правової свідомості дітей та молоді, рівень обізнаності з проблем порушення прав людини, навчити моделям безпечної поведінки, виховати повагу до прав та основних свобод людини, толерантне ставлення до потерпілих від насильства.

Отже, рекомендуємо:

- впроваджувати в освітній процес закладів освіти **гурток «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» та факультатив «Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе».** Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/3-programafakultativ.pdf>
- впроваджувати в освітній процес закладів освіти **програму виховної роботи з питань протидії торгівлі людьми для учнів 7-10 класів «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція»**, режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/osobista-gidnist-bezpeka-zhittyia-gromadyanska-poziciya>
- впроваджувати в освітній процес закладів освіти інтегрований **курс «Культура добросусідства».** Його програми успішно пройшли апробацію й схвалені до використання (лист Міністерства освіти і науки від 01.07.2019 № 1/11-5966, лист Міністерства освіти і науки від 28.02.2019 № 1/9-45)
- розвивати співробітництво із громадськими та міжнародними організаціями і фондами, широко використовувати досвід у впровадженні медіації та відновних практик;

- проводити освітню роботу із батьками та законними представниками дітей з питань профілактики насильства, булінгу, формування ненасильницької моделі поведінки та вирішення конфліктів мирним шляхом.

- впроваджувати в освітній процес різні форми виховної діяльності, які сприяють розвитку правової компетентності школярів.

Для проведення планомірної та систематичної роботи щодо ознайомлення здобувачів освіти зі своїми правами, для уникнення ситуацій їх порушення, для можливості захисту, відновлення порушених прав, поваги прав інших людей, сприяння формуванню високого рівня правової культури рекомендуємо використовувати такі інноваційні заходи з орієнтовною тематикою:

тренінги, заняття з елементами тренінгу «Стоп жорсткому поводженню з дітьми», «Насилля в сім'ї – актуальна проблема сучасного суспільства», «Торгівля людьми – як уберегтися від небезпеки», «Захисти дітей від насильства та жорсткого поводження», «Попередження насильства в сім'ї», «Відкрите та ефективне спілкування. Попередження жорсткого поводження та насильства в сім'ї та молодіжному середовищі»;

форум-театри «Стоп насиллю в сім'ї», «Я – підліток»;

мозковий штурм, брейн-стормінг «Зупинка під назвою життя», «Обережно! Небезпека у соціальних мережах»;

робота в малих групах «Гендерна політика. Рівні права, рівні можливості», «Батьківське щастя: виховання без насильства», «Насильство та його види», «Гендерне насильство», «Безконфліктне спілкування з однокласниками»;

аналіз правових ситуацій «Вчимося протидіяти насиллю», «Скажемо «ні» насильству в шкільному колективі», «Підвищення рівня обізнаності населення щодо сімейного насилля. Нетерпиме ставлення до насильства»;

дискусії, дискусійні платформи «Гендерна нерівність та протидія насильству», «Насильство над жінкою в світовій класиці», «Світ без насильства»;

дебати «Я проти насильства», «Що я знаю про насильство?»; **відео лекторії** «Жертва», «Якщо я не повернусь», «Домашнє насильство», «Про права людини та правозахисну діяльність в Україні», «Чи знаєш ти права людини?», «Що таке насилля?», «Толерантність» «Відповідальне батьківство», «Мій дім – моя фортеця», «Яку поведінку вважати насильницькою?», «Домашнє насильство - це як?»;

виставки плакатів, фоторобіт, конкурси малюнків, соціальних роликів, арт-інсталяцій, марафони листів дітей до батьків «Мій улюблений світ – без насильства», «Життя без загроз», «Я проти насилля», «Світ без насильства», «Права дитини в малюнках»;

флешмоби «Я проти насильства»;

воркшопи «Кодекс справжнього чоловіка», «Вчимося володіти емоціями», «Вчимося спілкуванню»;

ток-шоу «Попередження насильства, жорстокості у сім'ї та дитячому колективі», «Дитинство без насильства», «Почуйте серцем голос дитини», «Дитина – основа родини», «Стоп насильству»;

прес-конференції «Попередження насильства, жорстокості у сім'ї та дитячому колективі», «Дитинство без насильства», «Почуйте серцем голос дитини», «Дитина – основа родини», «Стоп насильству»;

переговори «Приклади насилля – вплив фільмів на психіку людини», «Прояви жорстокості до дітей як соціальна проблема»;

мікрофони «Проблема жорстокого поводження в сім'ї та шляхи їх вирішення», «Виявлення жертв насильства», «Ознаки дитини, що зазнала насильства», «Види насильства та методи боротьби з ним», «Що робити коли Ви постраждали від насильницьких дій?»;

бібліомікси «Насильство у сім'ї», «Толерантне ставлення до осіб, що постраждали від домашнього насильства», «Сучасна щаслива сім'я»;

квести «Профілактика насильства»;

тематичні просвітницькі тижні, акції «Не будь байдужим», «16 днів проти насильства»;

тренінги «Здорова родина – здоровий Я», «Найцінніший дар життя»;

методичні брифінги, круглі столи, семінарські заняття, конференції «Обери життя без насильства і агресії» «Робота «Гарячої лінії» з питань протидії насильства»;

соціальні диктанти з творчими завданнями; сімейні журнали; оформлення тематичних полиць щодо попередження насильства в сім'ї та заходів протидії торгівлі людьми «Як допомогти, коли тебе про це не просять», «Як володіти собою», «Поради з безпечної поведінки», «Якщо ти зіткнувся з ситуацією насильства», «День проти насильства», «Права дитини», «Інформаційний вплив на молодь», «День проти насильства», «Як долати конфлікти», «Заповіді успішних батьків»;

організація консультативних пунктів, де всі учасники освітнього процесу можуть отримати консультації практичного психолога, соціального педагога, юриста, де можна провести зустрічі з фахівцями та отримати відповідні консультації.

Таке розмаїття колективних класичних та інноваційних форм і методів освітньої роботи не лише допомагає охопити одночасно цікавою діяльністю велику кількість підлітків та молоді, але й сприяє підвищенню ефективності правопросвітницької роботи.

Особливості викладання

курсів духовно-морального спрямування

Впровадження навчальних дисциплін духовно-морального спрямування як основи формування особистості та підґрунтя для національно-патріотичного виховання, які виходять з традицій українського

державотворення; є одним із напрямів досягнення мети Стратегії національно-патріотичного виховання.

Викладання основ християнської етики та інших предметів духовно-морального спрямування в закладах загальної середньої освіти відбувається за умови письмової згоди батьків та за наявності підготовленого вчителя.

Зміст курсів духовно-морального спрямування не передбачає катехізацію, неприпустимим є також нав'язування учителем дітям власних поглядів у ставленні до тих чи інших Церков, примусу дітей до молитви під час уроків, відвідування церковних служб тощо. Предмети духовно-морального спрямування варто викладати в тісній співпраці з батьками, давати їм можливість відвідувати уроки і позакласні заходи з предмета.

Першочерговою є необхідність забезпечення належної уваги керівників закладів освіти та їх педагогічних колективів, батьківської громадськості до виховання дітей і молоді в Україні на засадах традиційних для нашого народу духовних і моральних цінностей, зокрема в контексті національно-патріотичного та духовно-морального виховання.

Здійснювати духовно-моральне виховання учнів перших класів у контексті реалізації реформи нової української школи, видається доцільним, практикуючи інтеграцію духовно-морального спрямування з іншими предметами.

Для належного підвищення кваліфікації вчителів християнської етики та інших курсів духовно-морального спрямування, обміну досвідом, підвищення якості викладання рекомендуємо створити районні (міські) методичні об'єднання вчителів, творчі групи, кабінети.

Доцільно впроваджувати інтегровані заняття з курсів духовно-морального спрямування, трудового навчання, предметів художньо-естетичного циклу.

Рекомендуємо сприяти подальшому впровадженню предметів духовно-морального спрямування у закладах дошкільної, загальної середньої освіти; наданню переваги під час розподілу годин варіативної частини, створенню методичних об'єднань педагогічних працівників, створенню кабінетів із духовно-морального спрямування у закладах освіти, здійсненню систематичного методичного супроводу викладання.

Рекомендуємо активізувати участь педагогів та здобувачів освіти у різноманітних конкурсах, виставках, форумах, презентаціях, олімпіадах, турнірах, семінарах із предметів духовно-морального спрямування, зокрема у:

Всеукраїнській олімпіаді «Юні знавці Біблії»,

Всеукраїнському конкурсі «Учитель року з предметів духовно-морального спрямування»,

Всеукраїнському конкурсі «Християнська пісня».

Для всіх цих конкурсів і олімпіад є відповідне положення про проведення.

У Національному університеті «Острозька академія» відбувається Всеукраїнська олімпіада «Юні знавці Біблії», де учасники демонструють свої знання з святого письма. Школярі виконують письмові тести, досліджують святе Письмо, висловлюють власні міркування та розуміння відомих біблійних віршів.

Всеукраїнський конкурс «Учитель року предметів з духовно-морального спрямування» має на меті привернути увагу українського суспільства до вихователя, вчителя, сприяти професійному становленню, зростанню професійної майстерності. Він проходить у Національному університеті «Острозька академія». Конкурсна програма складається з тесту на знання святого Письма та основних віх становлення та розвитку християнства в Україні, презентації уроку, демонстрації власної творчості під час уроку або виховного заходу духовно-морального-спрямування, висловлювання думки щодо відомих біблійних віршів.

Всеукраїнський конкурс «Християнська пісня» проводиться серед учнів 1-11 класів по вікових категоріях. Виконання пісні на християнську тематику соло (одна особа) і виконання пісні групою (співає 2-3 особи). Пісня може бути авторською чи неавторською. Надсилаються на конкурс аудіо чи відеозапис з виконанням пісні учасником. На фіналі учасник конкурсу презентує свою пісню.

Проводиться конкурс малюнків на біблійну тематику серед учнів 1-11 класів, виконується на одну з поданих тем у форматі А3, різними техніками та фарбами. Також додається опис малюнка, обсягом до однієї сторінки.

Такі заходи, що проводяться не лише об'єднують молодь навколо вивчення Біблії, а й виховують й закріплюють в юного покоління морально-етичні якості: любов, доброту, порядність, благочесність.

Очікувальними результатами є реальне підвищення духовно-морального рівня підростаючого покоління, формування стійкої системи мотивації, світоглядних позицій та культури життя дітей, молоді та їхніх батьків, становлення української нації як суспільства духовно здорових особистостей з високим рівнем моральних якостей, творчих і відповідальних, з високою культурою спілкування, активних громадян і патріотів України задля забезпечення успішного розвитку і процвітання нашої держави.

Під час проведення уроків з курсів духовно-морального спрямування, позакласних і позашкільних занять для дітей 6-14 років радимо використовувати навчально-методичний комплект «Я пізнаю світ із Суперкнигою» (схвалено для використання в навчальних закладах «Інститутом модернізації змісту освіти МОН України 22.10.2018 № 22.1/12-Г-936), який містить:

- методичну розробку «Зустрічі в Клубі Суперкниги»,
- посібник для творчості «СуперСаморобки»,
- методичну розробку «Табір Суперкниги. Рятівники»,

аудіовізуалізовані матеріали «Суперкнига», які побудовані на прикладах біблійних оповідань для дітей шкільного віку.

Рекомендуємо тісну взаємодію між школою та громадою в освітній діяльності з метою не втратити спадку християнської педагогіки. Оскільки особистість не може творитись самотійно, громада є тісною об'єднаною ланкою, яка координує та організовує чітку роботу різних соціальних інститутів на шляху найважливішого завдання суспільства-соціалізації та виховання на моральних принципах підростаючого покоління.

Реалізація запропонованих рекомендацій має ґрунтуватися на спільних зусиллях сім'ї, Церкви, релігійних організацій, державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій. Лише такий підхід допоможе виховати високоморальних громадян і патріотів України задля встановлення миру, добросусідства, забезпечення успішного розвитку й процвітання нашої держави.

Красницька Ольга Анатоліївна, Романенко Анжела Михайлівна, Ігнатова Альона Григорівна, Чарченко Павло Станіславович, методисти центру методології та методики формування цінностей ПОППО

Деякі питання організації роботи закладів позашкільної освіти у 2020-2021 навчальному році

Позашкільна освіта є невід'ємним складником освіти в Україні.

Цьогоріч відзначається двадцять років прийняття Закону України «Про позашкільну освіту» (Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>), який є прогресивним нормативним актом вищої юридичної сили, що регламентує державну політику у сфері позашкільної освіти, її основні засади.

За двадцять років двадцять чотири рази вносилися зміни у Закон України «Про позашкільну освіту», що засвідчує його актуальність та важливість.

За роки незалежності України завдяки Закону України «Про позашкільну освіту» десятки мільйонів дітей здобули позашкільну освіту в закладах позашкільної освіти, а попит і замовлення на позашкільну освіту у дітей та їхніх батьків постійно зростає.

Радимо відзначити кращих педагогів з нагоди відзначення двадцятиріччя Закону України «Про позашкільну освіту» стверджуючи важливість навчання і виховання дітей у позаурочний час.

В Полтавській області право на позашкільну освіту реалізується через різні форми позашкільної освіти у 87 закладах позашкільної освіти.

У 2020-2021 навчальному році, із завершенням адміністративно-територіальної реформи в Україні, актуальним залишається питання розгляду можливості створення закладів позашкільної освіти у кожному ОТГ або можливості укладання договорів з чинними закладами позашкільної освіти з метою забезпечення права і рівного доступу до позашкільної освіти.

Відповідно до запитів громадян, держави і суспільства у закладах позашкільної освіти пріоритетом залишається модернізація освітньої діяльності, використання інновації, сучасних методик, технологій позашкільної освіти. Освітні програми кожного закладу позашкільної освіти розробляються з урахуванням особливостей соціально-економічного розвитку регіону, інтересів вихованців, учнів і слухачів, потреб сім'ї, запитів інших закладів освіти, молодіжних і дитячих громадських організацій, передбачають освітні компоненти для вільного вибору здобувачів освіти.

Освітній процес у закладах позашкільної освіти визначається навчальними програмами гуртків, секцій, інших творчих об'єднань, які відповідно до п. 9 статті 16 Закону України «Про позашкільну освіту», розробляються закладами позашкільної освіти, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються (схвалюються) у порядку, визначеному законодавством.

Рекомендовані Міністерством освіти і науки України навчальні програми з позашкільної освіти розміщені на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти. (Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/>).

Також до нового навчального року схвалено науково-методичною радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського і затверджено наказом Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації від 31.07.2020 № 221 «Про затвердження навчальних програм з позашкільної освіти» п'ятнадцять навчальних програм з позашкільної освіти (дивись додаток).

Реалізація державної політики щодо створення умов для забезпечення права і рівного доступу до якісної позашкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами закріплена Постановою Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти». Впровадження інклюзії в позашкільній освіті в Полтавській області має свої особливості і стане одним із основних питань для обговорення на заходах, запланованих Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського відповідно до плану роботи на наступний рік (Плани роботи ПОППЮ розміщені на головній сторінці сайту ПППЮ у розділі «Діяльність інституту»).

Певним викликом для позашкільної освіти стала дистанційна робота, запроваджена на час карантину. Але для більшості педагогів позашкільної освіти вона також стала поштовхом для впровадження нових форм та методів, якими ділилися керівники гуртків під час курсів підвищення кваліфікації при Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського, організованих в травні, червні та липні 2020 року.

За час карантину Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського створено цифровий офіс, інформація про який розміщена на головній сторінці сайту ПОІППО (<http://poippro.pl.ua/>). Науковці та методисти інституту постійно комунікують з освітянами області та відповідають на всі звернення в особистих повідомленнях або в стрічці у мережі Facebook за посиланнями.

Також на головній сторінці сайту Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського створена сторінка, що роз'яснює організацію курсів підвищення кваліфікації при ПОІППО. А інформація про курси підвищення кваліфікації при ПОІППО ім. М.В. Остроградського у 2021 році міститься у листі ПОІППО від 17.07.2020 № 01-22/678 «Про направлення замовлення на проходження курсів підвищення кваліфікації при ПОІППО ім. М. В. Остроградського у 2021 році».

Крім курсів підвищення кваліфікації педагоги закладів позашкільної освіти поглиблюють і розширюють професійні знання через участь у міжнародних, всеукраїнських конкурсах, акціях, проектах. Це сприяє їх самореалізації, стимулює подальшу творчу педагогічну діяльність.

II(обласний) етап Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості», що відбувся в області на початку березня 2020 року, засвідчив про невичерпну професійність і творчість керівників гуртків закладів позашкільної освіти, але і виявив проблеми. (Наказ Департаменту освіти і науки Полтавської обласної державної адміністрації від 19.05.2020 № 140 «Про підсумки проведення II етапу Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості»).

Для підготовки учасників Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості» та Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних закладів системи освіти Полтавським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського запроваджено проведення педагогічних студій.

Рекомендуємо долучатися до участі в педагогічних студіях, які відбудуться в першому півріччі 2021 року відповідно до плану роботи Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В. Остроградського.

Висвітлення інформації про діяльність закладів позашкільної освіти в засобах масової інформації розширюється соціальними мережами: фейсбук, твітер, інстаграм тощо.

На сайтах закладів позашкільної освіти все більше з'являється інформації для дітей та їх батьків, що дає можливість скоординувати зусилля органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, об'єднань громадян та сім'ї на подальше становлення і розвиток позашкільної освіти. Пропонуємо активізувати діяльність по висвітленню основних досягнень закладів позашкільної освіти.

Важливим чинником розвитку освітнього середовища закладу позашкільної освіти має стати соціально-педагогічне партнерство – форма соціальної взаємодії закладу освіти з фізичними або юридичними особами. Таке партнерство включає в себе сім'ю, педагогів, адміністрацію навчального закладу, заклади загальної середньої освіти, установи та заклади мікрорайону тощо. Тож, тепер закладом позашкільної освіти треба керувати як середовищем взаємодії, «мереживом стосунків» усіх учасників освітнього процесу і треба думати, як по-новому збудувати таку систему взаємодії.

Список навчальних програм з позашкільної освіти

1. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку декоративно-ужиткового профілю „Барви природи” (автор Марченко Оксана Вікторівна, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

2. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку „Світ тераріуму” (автор Петренко Вікторія Юріївна, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

3. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для дітей з інвалідністю „Я серед природи” (автори – Брижак Людмила Михайлівна, завідувач відділу біології та методичної роботи Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, Петренко Вікторія Юріївна, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

4. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку для дітей та молоді 18+ з інвалідністю „Я у довкіллі” (автор Щербина Олена Іванівна, завідувач відділу екології та охорони природи, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

5. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку „Юні бджолярі” (автор Пугачова Ірина Ярославівна, завідувач відділу сільського господарства, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

6. Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку „Юні овочівники” (автор Пугачова Ірина Ярославівна, завідувач відділу сільського господарства, керівник гуртка Полтавського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді).

7. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку гуртка індійського танцю „Амріта” (автор Лубінська Олена Ігорівна, керівник гуртка Полтавського обласного центру естетичного виховання учнівської молоді Полтавської обласної ради).

8. Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку гуртка „Інструментальний ансамбль „Ноктюрн” (автор Писаренко

Людмила Василівна, керівник гуртка Полтавського обласного центру естетичного виховання учнівської молоді Полтавської обласної ради).

9. Навчальна програма з позашкільної освіти туристсько-краєзнавчого напрямку „Кроки до стійкого розвитку” (автори – Копилець Євгеній Вікторович, кандидат педагогічних наук, керівник гуртка Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді; Пустовіт Наталія Афанасіївна, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти Інституту проблем виховання Національної академії педагогічних наук України).

10. Навчальна програма з позашкільної туристсько-краєзнавчого напрямку „Геоєкологічне краєзнавство” (автор Копилець Євгеній Вікторович, кандидат педагогічних наук, керівник гуртка Полтавського обласного центру туризму і краєзнавства учнівської молоді).

11. Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку „Початкове технічне моделювання” (автор Козирод Ольга Геннадіївна, методист Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради).

12. Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку „Медіапростір” (автор Стадник Ігор Анатолійович, керівник гуртка Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради).

13. Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку „Юні аматори радіозв'язку” (автор Денисюк Дмитро Валерійович, керівник гуртка Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради).

14. Навчальна програма з позашкільної освіти науково-технічного напрямку „Юні мотоциклісти” (автор Олефір Іван Володимирович, керівник гуртка Полтавського обласного центру науково-технічної творчості учнівської молоді Полтавської обласної ради).

15. Навчальна програма з позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку „Українська література” (автор Максименко Ольга Василівна, керівник гуртка Комунального закладу Полтавської обласної ради „Полтавська обласна Мала академія наук учнівської молоді”).

Красницька Ольга Анатоліївна, методист центру методології та методики формування цінностей ПОІППО

Методичні рекомендації для працівників психологічної служби у системі освіти на 2020-2021 н.р.

1. Нові виклики

Ситуація із поширенням у світі пандемії коронавірусу актуалізувала соціально-психологічні проблеми в освіті, які іще донедавна мало артикулювалися, вважалися неважливими, оскільки спрацьовували звичні,

закріплені, хоча й застарілі підходи до міжособистісної та іншої взаємодії, організації та змісту навчання. Наразі педагоги опинилися у важкому становищі, пов'язаному з «відкритою демонстрацією»:

- дотримання принципу дитиноцентризму в умовах наповнення класу до 30 осіб;

- здатності надати смислу, ущільнити, трансформувати програмний матеріал, адже наявність смислу є ключовою умовою навчальної мотивації учнів;

- компетентнісного (діяльнісного) підходу в освіті.

Ці виклики окреслили труднощі донесення власної суб'єктності у онлайн режимі, учні та батьки мимоволі звертають увагу на особистість учителя: ставлення педагога до них, як до рівноправних суб'єктів освітньої взаємодії, його мовлення, темп, зовнішність, відповідність дій – мовленню, рівень володіння та здатності донести навчальний матеріал – усе те, що за зачиненими дверима класу вже неможливо приховати. Вертикальні ієрархічні (владно-підвладні) взаємозв'язки у системі освіти зіткнулися із горизонтальними: у режимі онлайн уроку авторитарне утримання дисципліни та уваги уже є неможливим, учень натиском клавіші має можливість «вимкнути» вчителя. Відбуваються трансформації взаємостосунків і у педагогічному колективі: доручення керівництва, які раніше у підлеглих викликали лише внутрішнє (приховане) обурення, зараз набувають вибуховості та вербалізації у тому числі у соціальних мережах, що свідчить про «визрівання» проблем, вияв емоційного ставлення до них, у подальшому – можливу готовність до їх розв'язання (за наявності конструктивних соціально-психологічних умов). Неформальні стосунки між людьми, у тому числі між спеціалістами, які раніше не «вписувались» у рамки системи (страх критикувати, проявлятися), формалізуються та самоорганізуються у нових, сприятливих умовах.

«Справді, динаміка ХХІ століття потребує від людей постійної гнучкості та готовності до миттєвого виконання нових, раніше не апробованих завдань. Хто швидше включається в такий режим – опиняється в стані виграшу. І зовнішні обставини перетворюються на оболонку, під якою триває активне життя в новому форматі».

Ці та інші явища характеризуються конфліктністю, емоційністю, які люди намагаються «притушити» закликами до совісті та милосердя, але під час загрози життю (в умовах пандемії), такі гасла часто втрачають свою дієвість – натомість загострюється потреба у чітких правилах, які зрозумілі, та приймаються учасниками взаємодії. Такі правила «народжуються» у реальному діалозі між суб'єктами освітнього процесу, якість та результативність перемовин можна уявно «поміряти» появою/збільшенням довіри між сторонами.

На ці квестії мають професійну спроможність якісно відреагувати практичні психологи, соціальні педагоги, потенціал яких донедавна

використовувався «не за призначенням» (маємо на увазі дублювання діяльності заступника директора з виховної роботи, секретаря, педагога-організатора, класного керівника). Працівники психологічної служби, як професійні комунікатори, фасилітатори, здатні не лише методиками, а й власною особистістю допомогти налагодити «контакти» між людьми, створити спільні смисли, сприяти об'єднанню суб'єктів шкільного колективу; віднайти людині-педагогу власні життєво-професійної сенси, вербалізувати (уповільнити та структурувати) внутрішні бурхливі заплутані переживання, тим самим трансформувати агресію у ресурс подальшого особистісного розвитку.

Система освіти порівняно із соціальними службами, службами у справах дітей, медичними, військовими та іншими установами найкраще забезпечена кадрами, та, відповідно, умовами для праці спеціалістів (таблиці 1,2).

Таблиця 1

Дані про кадрове забезпечення ставками працівників психологічної служби освітніх закладів України та Полтавської області у 2019-2020 н.р.
(% відповідно до потреби згідно з нормативами чисельності учнів)

<i>Загальна забезпеченість закладів освіти спеціалістами психологічної служби</i>	<i>Практичні психологи осіб/ставок (% забезпеченість ставками)</i>	<i>Соціальні педагоги осіб/ставок(% забезпеченість ставками)</i>
Полтавської області (51,8 %)	585/ 395,5 (53 %)	289/ 178,5 (49 %)
України (59,6 %)	15068/ 11619 (62,8 %)	7 355/ 5429 (49 %)

Таблиця 2

Дані про забезпеченість умовами для праці соціальних педагогів, практичних психологів в Україні та Полтавській області станом на кінець 2019-2020 н.р.
(%)

К-сть посад	Практичні психологи			К-сть посад	Соціальні педагоги		
	З них:				З них:		
	Окреме приміщення (1-2 кабінети)	Суміщене робоче місце	Відсутнє робоче місце		Окреме приміщення (1-2 кабінети)	Суміщене робоче місце	Відсутнє робоче місце
Полт. обл. 600	53,4	43,6	3,1	Полт. обл. 298	35,9	61,7	2,3
Україна	55	42	3	Україна	36	61	4

Наразі, уже не тільки на інтуїтивному рівні, формується запит від суспільства (влади) у реальних, конкретних, а не формальних (абстрактних, що на папері) послугах практичної психології та соціальної роботи.

Активна позиція-пропозиція практичних психологів, соціальних педагогів системи освіти у процесах артикуляції корисно-практичної для учасників освітнього процесу місії спеціалістів служби, прискорить виокремленню ніші для таких фахівців у новій українській школі.

Керівник закладу освіти не завжди у повній мірі обізнаний про можливості та особливості спеціаліста галузі «Психологія», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота», тому, плануючи роботу на навчальний рік, практичним психологам, соціальним педагогам необхідно виступати з пропозиціями до адміністрації щодо вирішення конкретних питань, орієнтуючись на визначені напрямки роботи.

1. Професійна онлайн комунікація працівників психологічної служби у системі освіти в умовах COVID-19 та дистанційного навчання

Наразі спостерігаємо активність працівників психологічної служби системи освіти з опанування в онлайн-форматі знаннями та навичками, часто не пов'язаними із сутністю галузей «Соціальні та поведінкові науки», «Соціальна робота». Спеціалісти активно затрачають час на оформлення «винайденої» у павутині Інтернет документації, з метою доведення необхідності та важливості своєї праці натомість роботі з реальними проблемами.

В умовах невизначеності, реформування системи освіти України (і, зокрема, психологічної служби) інформаційний простір пропонує розмаїття документів, які часто суперечать один одному та мають рекомендувальний характер. У таких обставинах перед працівником служби постає виклик щодо власної відповідальності за джерела, звідки черпає фахівець професійну інформацію та за затрачений робочий час. Цей виклик пов'язується з медіаграмотністю спеціаліста (знання джерел, з яких отримується достовірна інформація; здатність розуміти та усвідомлювати зміст документів, та адекватно застосовувати його у професійній діяльності).

Працівникам психологічної служби важливо об'єднатися у потужну професійну обласну спільноту задля вдосконалення алгоритму комунікації в нових умовах. Щодо іміджу працівників психологічної служби. Випадковий аналіз сторінок психологічної служби на сайтах усіх типів закладів освіти області виявив численні проблеми із контентом:

- відсутня інформація про діяльність психологічної служби у закладі освіти;

- інформація характеризується емоційно-звітним контентом (постановочні або інші фотографії, часто без підпису);

- відсутність можливості інтерактивного зв'язку із практичним психологом, соціальним педагогом через сторінку в Інтернеті;

невизначеність цільової групи (для кого спрямована інформація на сторінці), та, як наслідок, велика кількість повідомлень для різних категорій учасників освітнього процесу, що унеможливорює пошук необхідної інформації;

застаріла, скопійована з інших джерел інформація про особливості надання психологічної, соціально-педагогічної допомоги учасникам освітнього процесу, яка, скоріш, відлякує, аніж спонукає звернутися за допомогою до психолога, тощо.

Про ці самі проблеми наголошує і Управління Державної служби якості освіти у Полтавській області.

Проте, маємо і фундаторів психологічної служби системи освіти Полтавщини, які перейшли у цифровий формат спілкування, тим самим збільшивши кількість обізнаних про їх послуги людей:

1. *Рокотянська Інна Олександрівна*, практичний психолог опорного закладу Диканського НВК імені М. В. Гоголя:

URL: <https://cutt.ly/vs1Xtye>

URL: https://gogolsps.at.ua/index/inkluzivna_osvita/0-13

1. *Полонська Юлія Юріївна*, практичний психолог опорного закладу «Решетилівський ліцей ім. І.Л. Олійника»:

URL: <https://reshet-lyceum.e-schools.info/pages/vihovna-robota>

URL: <https://cutt.ly/Ks12bXS>

1. *Психологічний відеомарафон психологічної служби закладів освіти Гадяцького району*

URL: <https://cutt.ly/Zs17WpQ>

1. *Гордієвський Дмитро Євгенович*, практичний психолог Щербанівського ліцею Щербанівської сільської ради Полтавського району:

URL: <http://dmytrohordiyevskyy.blogspot.com>

URL: <https://www.youtube.com/channel/UCWaSz2rdV4HYajpJlnHM08g>

1. *Психологічна служба Хорольцини*

URL: <https://cutt.ly/xs0tToQ>

1. *Пуць Людмила Петрівна*, практичний психолог Гадяцького ЗДО № 6 м. Гадяч

URL: https://dnz6gadyach.at.ua/index/praktichnij_psikholog_radit/0-58

Освітні послуги шкільних психологів, соціальних педагогів, як професійних комунікаторів з налагодження взаємодії між людьми з різною складністю пізнавальних процесів, наразі є неоцінено важливими з питань об'єднання людей у громаді, надання елементарних порад з комунікації, взаємодопомоги (телефонувати сусідам, приносити до двору продукти, ліки, аби ті могли залишатись в самоізоляції). Саме ці спеціалісти мають змогу реально підтвердити, що школа є культурно-освітнім центром громади. Наразі комунікаційні зв'язки формують технології (мас медіа, Інтернет), посередники, які часто спотворюють смисли. Тому організація навчання

людей комунікувати (взаємодіяти), обходитися, за можливості, без посередників хоча б у найменших системах (сім'ї, школі, громаді) наразі є важливою навичкою. Спеціалісти, які вивчали у ВНЗ психологію, краще за інших усвідомлюють розмаїття «у головах людей картин світу», та важливість знаходити спільну мову задля об'єднання та здійснення опору одноосібному відчаю.

У низці країн психологи-педагоги, соціальні педагоги у період світового карантину, не припиняють бути допоміжними. Адже тривале перебування людей в обмеженому просторі (наприклад, сім'я у квартирі, особливо, коли члени сім'ї не навчені взаємодіяти), припинення (або уповільнення діяльності) соціальних служб може призвести до збільшення випадків домашнього насилля, порушення прав людей (сімей), які опинилися у складних життєвих обставинах.

Важливо долати проблему нерозуміння суспільством сутності психологічних, соціально-педагогічних послуг (часто така допомога засміюється, обезцінюється, сприймається як контролююче – караюча, а не допоміжна). Вбачаємо наступні кроки у діяльності працівників психологічної служби:

- *Повідомляти у мас медіа, на сайті школи – порталах, які є найбільш відвідуваними учасниками освітнього процесу (і не тільки) – короткі дані про спеціаліста психологічної служби та його контакти.* Інформація має бути «живою», зрозумілою для людей з різними когнітивними можливостями. У випадку налагодження зв'язку з учасниками освітнього процесу через сайт, надзвичайно бажані його інтерактивні можливості (зворотний зв'язок), можливість коментувати, «лайкати», повідомляти – відчувати себе живим та впливаючим. Зазвичай, адміністратори сайтів заздалегідь застерігаючись від некерованої руйнівної інформації, забороняють такі можливості. Проте, у нових умовах карантину, заборонами ми не зможемо формувати культуру комунікації у онлайн, важливо тренувати навички встановлювати правила комунікації та дотримуватись їх;

- *Поширювати повідомлення про сутність психологічної, соціально-педагогічної допомоги:* які саме форми роботи пропонує спеціаліст: індивідуальні та групові консультації, заняття з дітьми, у тому числі з особливими освітніми потребами, консультування тощо, та у чому полягає користь такої допомоги для учителя, батьків, опікунів, учнів.

- *Проаналізувати просвітницьку інформацію з питань збереження психічного здоров'я в період пандемії та карантину, на власних та шкільних сайтах, важливо не дублювати інші ресурси, не засмічувати інформаційний простір.* Люди вміють знаходити на державних та інших ресурсах, яким довіряють, необхідні повідомлення. Перед тиражуванням рекомендацій з мережі Інтернет

корисно їх «пережити» на собі (наприклад, рекомендація «перевіряти інформацію» може призвести до іще більшої зневіри та розпачу, а «заспокоїтись та не переживати у обставинах невизначеності та загрози життю – до зворотної реакції»).

- *Активно навчати дітей користуватись послугами: екстреної допомоги за єдиним телефонним номером 112; безоплатної правової допомоги за номером телефону Єдиного контакт-центру 0800213103; допомоги на Національній дитячій «гарячій лінії» 0800500225 або 116111 (для дзвінків з мобільного); допомоги на гарячій Урядовій лінії з попередження домашнього насилля 1547; безкоштовної Національної «гарячої лінії» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації. Важливо надавати можливість отримати на занятті досвід (спроби зателефонувати та отримати інформацію, навчитися свідомо використовувати соціальні можливості), а не лише повідомляти про наявність таких можливостей.*

- *Проводити з учнями практикуми щодо етичності та відповідальності при взаємодії людей в онлайн.*

- *Організувати психологічну просвіту у громадах, навчання людей взаємодіяти, враховуючи когнітивну, інтерактивну та перцептивну складові. Важливо активізувати співпрацю з регіональними мас медіа з даного питання.*

- *Зателефонувати (іншими можливими способами налагодити комунікацію) до сімей, які перебувають на обліку у соціальних службах як такі, що потрапили у складні життєві обставини (діти яких навчаються у закладі освіти). З'ясувати проблеми та потреби таких дітей та сімей.*

- *Налагодити зв'язок (співпрацю) із соціальними службами, службами у справах дітей з метою налагодження співпраці з надання допомоги сім'ям, що потрапили у складні життєві обставини, з адаптації до нових умов життя в умовах COVID.*

- *Запропонувати допомогу вчителям (буклети, пам'ятки, усні консультації) з психологічно грамотного «упакування» навчального матеріалу, що подається у дистанційному режимі.*

Започаткована активна діяльність Цифрового офісу Полтавського ОІППО, головні тези якого артикулював Віталій Зелюк: «Творимо нові можливості разом: бути вільними – не обмежувати себе у власних можливостях, пробувати інновації та створювати їх; бути творчими – креативити, запускати нові форми взаємодії, експериментувати; постійно бути – працювати й розвиватися за будь-яких зовнішніх обставин».

У «боротьбі» за новий спосіб професійної діяльності, у недалекому майбутньому – власну затребувану нішу у системі освіти – виграють

психологи, соціальні педагоги, які уміло, професійно самоорганізуються на «гарячі запити» та потреби учасників освітнього процесу.

Настав час сміливо реалізувати потужний науково-теоретичний, практичний капітал з психології, долати упередження щодо «нездатності», бажання сховатися за оформленням зайвої документації, натомість роботі з реальними людьми. З досвіду можемо констатувати, що працівники психологічної служби системи освіти, маючи належний рівень професійної підготовки, досвід психологічної практики (стільки клієнтів, як у школі, у іншому місці важко віднайти), відчують особистісні (і не тільки) обмеження працювати з конкретною людиною або проблемою, проявлятися як практичний психолог, соціальний педагог. «Уникаючи» реальної роботи, з реальними проблемами, спеціалісти психологічної служби системи освіти активно долучаються (при цьому розчаровуються та втрачають немалі кошти) до навчальних проєктів, які запроваджують менш досвідчені, але більш вправні фізичні та юридичні особи.

1. *Планування та фіксація результатів професійної діяльності працівників психологічної служби системи освіти у нових умовах, пов'язаних із COVID-19 та дистанційним навчанням*

Робочу документацію практичним психологам, соціальним педагогам системи освіти запропоновано вести відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М.В.Остроградського.

При плануванні діяльності на 2020-2021 н.р. орієнтуватися на актуальні запити учасників освітнього процесу з питань практичної психології та соціально-педагогічної підтримки. Не варто, при плануванні, ставити нереальні завдання, це «розхитує» довіру до спеціаліста: психолог, соціальний педагог здатен навчити дорослих та дітей певним практикам нормалізації дихання, структурування власних дій тощо, проте, побороти тривожність та страхи у ситуації світової пандемії та карантину – навряд. Наразі чимало учнів та батьків перебувають у стані розгубленості, стресу. Діяльність працівника психологічної служби має бути раціональною та корисною, за можливості, покращувати (стабілізувати) якість життя учасників освітнього процесу у період карантину. Наразі відбувається реформування психологічної служби у системі освіти, планується на початок 2021 року запровадити стандарти до напрямків діяльності практичних психологів. У додатку 1 наводиться зразок проєкту стандарту до трудової діяльності практичного психолога з проведення просвітницького напрямку. Також відбулася низка наукових семінарів з питань діяльності психологічної служби у системі освіти, записи яких рекомендовано переглянути при плануванні діяльності на 2020-2021 н.р.

Наводимо рекомендації щодо плану роботи працівника психологічної служби системи освіти на 2020-2021 н.р. (таблиця 3).

Таблиця 3

**Рекомендації щодо планування роботи соціального педагога,
практичного психолога системи освіти на в умовах дистанційного навчання**

(Форма плану роботи практичного психолога, соціального педагога визначена та рекомендована у листі МОН України від 24.07.2019 № 1/9-477; кількість часу на окремі види роботи визначається Тимчасовими нормативами часу на основні види роботи, додаток 6 до наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 N 864)

<p>Рекомендації щодо планування відповідно до напрямів діяльності з учасниками освітнього процесу закладу освіти.</p> <p>Види та форми роботи</p>
<p>Діагностика</p>
<p><i>Звертаємо увагу на доцільність проведення соціально-психологічних досліджень серед учасників освітнього процесу. Робота працівників психологічної служби має органічно влитися у процеси нового структурування шкільної системи. Наразі чимало наукових установ проводять психологічні онлайн-дослідження, пов'язані з впливом пандемії, зверніть увагу, чи не дублюється ваша діяльність, які проблеми вирішить соціально-психологічне дослідження проведене у даному закладі. Рекомендуємо ознайомитись з методологією проведення психологічних досліджень у період COVID-19</i></p> <p><i>У напрямку «діагностика» мають бути обов'язково передбачені професійні дії щодо виконання:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • листа Генерального Прокурора щодо убереження дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування від насилля (спеціалісти системи освіти забезпечують спостереження та комунікацію з такими сім'ями); • наказу МОН України від 28.12.2019 № 1646 (зарєєстровано в Мінюсті України 03.02.2020 № 111/34394) «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» (п. 6 «Діагностика рівня психологічної безпеки та аналіз її динаміки). Наголошуємо, що рівень психологічної безпеки у закладах освіти має проводитись постійно, незалежно від наявності заяв про булінг; • Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року (у стані розроблення).
<p>Профілактика</p>
<p>Профілактичні заходи доцільно організовувати спільно з заступниками з виховної роботи, учителями-предметниками, дотримуючись професійних зон «психології» та «соціальної педагогіки».</p> <p>Важливим є практичні заняття для дітей та учнівської молоді з навчання використовувати можливість отримання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - екстреної допомоги за єдиним телефонним номером 112; - безоплатної правової допомоги за номером телефону Єдиного контакт-центру 0800213103; - допомоги на Національній дитячій «гарячій лінії» 0800500225 або 116111 (для дзвінків з мобільного); - допомоги на гарячій Урядовій лінії з попередження домашнього насилля 1547. <p>Радимо проводити рефлексію після таких практичних занять з дітьми.</p>
<p>Корекція (у соціального педагога відсутній такий напрям)</p>
<p>Корекційно-розвиткові, просвітницькі програми розміщені за посиланнями на сторінки навчально-методичного кабінету психологічної служби ПОШПО та Інституту модернізації змісту освіти.</p>

Навчальна діяльність
<p>Планом заходів з реалізації Указу Президента України №195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» передбачено запровадження тренінгових програм з психології (у тому числі в рамках варіативної складової)</p> <ul style="list-style-type: none"> - «Дорослішай на здоров'я» щодо формування відповідальної репродуктивної поведінки; - з медіаосвіти задля розвитку медіаімунітету до шкідливої та неякісної інформації у масмедіа (у тому числі Інтернеті); - «Сприяння просвітницькій роботі «рівний-рівному» серед молоді України щодо здорового способу життя» та інших, створених на їх основі
Консультативна (практичні психологи)
<p>Консультативний напрямок спеціалісти психологічної служби у ситуації дистанційного навчання можуть реалізувати відповідно до потреб конкретних учасників освітнього процесу на сторінках закладу освіти, у мас медіа, у соціальних мережах. Важливо дотримуватись зони професійної компетентності «Психологія», «Соціальна педагогіка» («Соціальна робота»).</p> <p>Рекомендовано запроваджувати для вчителів заняття, зустрічі, «вечорниці», інтерв'ї тощо з питань профілактики емоційного вигорання педагогічних працівників. Спостерігаємо, що, незважаючи на те, що у області у кожному другому освітньому закладі працюють психологи – учителі шукають можливості участі у тренінгах з профілактики емоційного вигорання поза межами школи</p>
Консультативна (соціальні педагоги)
<p>Рекомендовано провести (організувати) із залученням соціальних працівників групі консультації щодо прав отримання громадянами (учасниками освітнього процесу) соціальної допомоги від держави</p>
Просвіта (практичні психологи)
<p>Просвітницький напрям організувати відповідно до додатку 1, у якому наведені вимоги до трудової діяльності працівника з цього напрямку. Звертаємо увагу працівників психологічної служби на необхідність ознайомлення з результатами наукових досліджень щодо психологічних ставлень українців до обставин COVID, з метою якісного проведення просвітницької роботи, врахування настроїв цільової групи</p>
Зв'язки із громадськістю (соціальні педагоги)
<p>Обов'язковою є співпраця з службами у справах дітей, соціальними службами з виявлення дітей та сімей, що потрапили у складні життєві обставини та участь у наданні міжсекторальної допомоги (психологічної, соціально-педагогічної). Спеціалісти психологічної служби закладів освіти мають володіти інформацією про дітей, сім'ї яких перебувають на обліку у соціальних службах та надавати їм відповідну допомогу згідно з оцінкою їх потреб</p>
Інше (організаційно-методична функція, зв'язки із громадськістю)
<p>Орієнтовні завдання з напрямку:</p> <ul style="list-style-type: none"> • укомплектувати кейс науково-методичних матеріалів щодо особливостей <i>збереження</i> та зміцнення психічного і соціального здоров'я учасників освітнього процесу в умовах дистанційного навчання; • опанувати та використовувати інноваційні методики щодо первинної профілактики вживання неповнолітніми наркотичних речовин, перенаправляти, взаємодіяти з іншими установами та організаціями у випадках потреби проведення вторинної та третинної профілактики. • ознайомитись з останніми науковими працями з психології щодо ціннісних орієнтацій, мотивації особистості та інших проблем конкретного закладу

- освіти;
- розробити кейс науково-методичних матеріалів з питань профілактики емоційного вигорання вчителя (враховуючи конкретну психологічну школу та наукове розуміння природи людини)

При плануванні роботи фахівець має спрогнозувати напрямки психологічного забезпечення учасників освітнього процесу в конкретному закладі освіти - рекомендації щодо цього розміщено у розділі «Вектор 3: Прогнозування напрямків психологічного забезпечення учасників освітнього процесу на основі аналітичних даних про роботу психологічної служби системи освіти Полтавської області у 2019-2020 н.р.».

План роботи Навчально-методичного кабінету психологічної служби Полтавського ОШПО ім. М.В. Остроградського на 2020 рік, адаптований до особливостей роботи в умовах карантину, розміщено на сайті ПОШПО, на сторінці Кабінету у розділі «Анонси».

Наголошуємо, головним документом працівника психологічної служби є річний план роботи та Журнал щоденного обліку роботи. Допомогу в укладанні річного плану роботи працівника психологічної служби, за потреби, надають працівники навчально-методичного кабінету психологічної служби ПОШПО. Інша документація ведеться за потреби, відповідно до ситуації карантину, виконання напрямів роботи, розміру ставки працівника (0,25; 0,5; 0,75).

Спеціалісту психологічної служби необхідно зосередити увагу на наданні допомоги конкретній живій людині (громаді), та вести документацію, яка є корисною для самого спеціаліста, не поглинає робочий час, натомість конкретній роботі з людьми.

1. Прогнозування напрямків психологічного забезпечення учасників освітнього процесу на основі аналітичних даних про роботу психологічної служби системи освіти Полтавської області у 2019-2020 н.р.

Щорічно в Полтавській області проводиться дослідження стану розвитку психологічної служби системи освіти на основі аналітичних довідок про роботу протягом навчального року з міст, районів, об'єднаних територіальних громад.

Важливе місце серед узагальнених даних займає таблиця «Тематика звернень до працівників психологічної служби». Аналіз даних таблиці дозволяє визначити актуальні проблеми учасників освітнього процесу, які найчастіше потребували фахової допомоги від практичних психологів та соціальних педагогів, та спрогнозувати напрямки роботи на новий навчальний рік на задоволення запитів, які потребують подальшої системної роботи. В умовах трансформації освітнього процесу у 2019-2020 н.р. (карантинні умови, дистанційна форма роботи) відбулося суттєве

збільшення, в порівнянні з минулим навчальним роком, звернень за окремими темами. Відповідні дані представлені у таблиці 3 «Рейтинг тематики звернень до працівників психологічної служби системи освіти Полтавської області за 2019-2020 н.р.».

Таблиця 3

Рейтинг тематики звернень до працівників психологічної служби системи освіти Полтавської області за 2019-2020 н.р.

№ з/п	Тематика звернень	% збільшення		К-сть звернень		К-сть звернень	
				2019-2020		2018-2019	
		до ПП	до СП	до ПП	до СП	до ПП	до СП
I. З боку батьків							
1	Труднощі у навчанні	+50%	+124%	3188	1514	2123	673
2	Формування психологічної готовності дошкільників до навчання в школі	+30%	+50%	2700	290	2095	193
3	Підвищення мотивації учнів до навчання, проблеми шкільної неуспішності	+38%	+144%	2463	1101	1783	452
4	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини	+40%	+52%	2463	639	1746	421
5	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	+40%	+54%	1805	807	1286	524
6	Психологічний супровід дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти	+71%	- 44%	1371	186	800	330
7	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО	77%	38%	910	1108	515	801
8	Організація дистанційного навчання в умовах карантину, емоційна підтримка	+100%	+100%	567	562	0	0
*	Суїцидальна поведінка дітей (зменшення)	• 64%	+17%	62	34	176	29
II. З боку педагогів							
1	Готовність до навчання та труднощі у навчанні	30%	67%	1980	897	1526	537
2	Асоціальні прояви у поведінці дітей	16%	43%	1887	1257	1627	881
3	«Професійне вигорання» педагогів	46%	106%	1636	554	1124	269
4	Вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки	16%	36%	1567	535	1349	391

	дитини						
5	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління)	66%	82%	1435	1266	864	696
6	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	45%	51%	1326	706	914	466
7	Психологічний супровід дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти	45%	40%	1131	499	781	358
8	Організація дистанційного навчання в умовах карантину, емоційна підтримка, організація зв'язку з учнями і їх батьками тощо	100%	100%	514	64	0	0
*	Допомога дітям та сім'ям, які перебувають у СЖО (зменшення)	-18%	-5%	551	794	669	840
III. З боку дітей							
1	Психологічний клімат учнівського колективу, міжособистісні конфлікти	27%	27%	2094	1099	1646	866
2	Труднощі у навчанні	78%	76%	1829	801	1028	456
3	Взаємовідносини в системі «батьки-діти»	32%	41%	1680	904	1275	643
4	Самовдосконалення, розвиток власних здібностей і компетенцій	63%	86%	1627	781	1001	419
5	Психологічний супровід учнів під час ДПА, ЗНО, МАН тощо	57%	30%	1408	396	899	304
6	Відсутність мотивації до навчання	45%	96%	1338	552	920	282
7	Профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління)	97%	36%	1193	578	606	426
8	Тривожність під час карантину, дистанційного навчання, емоційна підтримка	100%	100%	355	160	0	0
*	Булінг (зменшення)	-34%	- 39%	558	252	898	415

Як бачимо з таблиці, прослідковуються схожі за актуальністю для всіх учасників освітнього процесу системні запити:

- такі, що стосуються навчальної діяльності, потреба в емоційній підтримці в нових умовах – від батьків, педагогів та дітей (в таблиці п.І: 1, 3, 8; п.ІІ: 1, 8; п.ІІІ: 2, 6, 8);
- взаємовідносини в системі «батьки-діти» – від батьків, педагогів, дітей (в таблиці п.І: 5; п.ІІ: 6; п.ІІІ: 2);
- взаємопов'язаними між собою в контексті стосунків «батьки-діти», на нашу думку, є тематичні запити «вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини» – такі запити для батьків є більш актуальними в умовах постійного перебування дитини вдома, відповідно і збільшення кількості звернень на 40% до психологів, на 52% до соціальних педагогів (в таблиці п.І: 4);
- профілактика шкідливих звичок (вживання наркотичних речовин, напоїв, що містять алкоголь, тютюнопаління) – від педагогів збільшення кількості на 66% та 82%, від дітей на 97% та 36% (в таблиці п.ІІ: 5; п.ІІІ: 7).

Звертаємо увагу на роботу із сім'ями: суттєво збільшилася кількість запитів від батьків до практичних психологів щодо психологічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзивної освіти, в тому числі в умовах дистанційного навчання – до 71% (в таблиці п. І: 6). Виникло більше ризиків і для соціальної безпеки дітей із сімей, які перебувають у СЖО, відповідно і потреби у допомозі фахівців психологічної служби – збільшилася кількість звернень на 71% до психологів, на 38% до соціальних педагогів (в таблиці п. І: 7).

За результатами аналізу прогнозованою є необхідність профілактичної, просвітницької та, можливо, корекційної роботи за вказаними тематичними напрямками у 2020-2021 н. р.

Зазначимо, що у другий половині 2019-2020 н. р. психологічний супровід, як і освітній процес, здійснювалися дистанційно, відповідно ускладненим був і моніторинг ефективності роботи із запитом клієнтів. Невирішені запити становлять ризик для психологічного та соціального благополуччя як кожного окремого учасника освітнього процесу, так і для соціальної системи, членом якої він є (група, клас, сім'я).

Виходячи із такої ситуації, вважаємо необхідним при плануванні роботи на 2020-2021 н.р. фахівцям психологічної служби здійснити аналіз тематичних запитів учасників освітнього процесу за минулий рік у закладі освіти та аналіз системи власної роботи із запитом. Пропонуємо наступну схему:

1. Аналіз тематичних запитів:

- «рейтинг» тематичних запитів, їх кількість в порівнянні із минулим «стабільним» навчальним роком (що змінилося, суттєвість змін, їх причини);
- вплив умов дистанційного навчання на психологічне та соціальне благополуччя клієнтів (за тематикою запитів – особистісний розвиток,

соціальна взаємодія та комунікація, самооцінка та самовираження, стосунки в системі «батьки-дитина», «педагог-учень», навчальна мотивація, соціальний захист дітей та інше);

- наявність взаємопов'язаних між собою тематичних запитів у клієнтів або групи клієнтів (наприклад, теми «труднощі у навчанні» та «підвищення мотивації учнів до навчання, проблеми шкільної неуспішності»);

- наявність ризиків подальшого ускладнення або повторення ситуації для клієнтів;

- визначення факторів, що впливають на виникнення цих ризиків та їх вирішення (соціальні умови, особливості нового освітнього середовища та нова специфіка взаємодії його учасників, особливості батьківського потенціалу в родинях учнів/вихованців, рівень психологічної компетентності учасників освітнього процесу, наявний у клієнтів досвід самостійного вирішення складних ситуацій, ресурси закладу освіти та фахівця та інше);

- орієнтовна класифікація запитів на такі, що потребують індивідуальної роботи та такі, що можуть бути вирішені у груповій профілактичній або просвітницькій роботі.

1. Аналіз системи власної роботи із запитами:

- що зроблено, відповідно до запитів (яких видів роботи потребували запити та що вдалося зреалізувати – консультаційна, просвітницька чи корекційна робота);

- стан реалізації взаємопов'язаних між собою тематичних запитів та потреба у подальшій роботі;

- які наявні методи моніторингу ефективності роботи із тематичними запитами (наприклад, спостереження за поведінкою дитини та її емоційним станом, повторне діагностування, бесіда з класним керівником, збір інформації, консультації з батьками та інше), оцінка можливостей застосування напрацьованих методів моніторингу у дистанційних умовах;

- потреба у міждисциплінарній, міжвідомчій співпраці на вирішення складних запитів та наявний у фахівця досвід такої співпраці, оцінка можливостей співпраці у дистанційних умовах (чи відомий фахівцю алгоритм дій у кризовій ситуації, наявність бази контактів відповідних спеціалістів, адміністративна підтримка від керівництва закладу освіти);

- самоаналіз власної професійної компетентності щодо надання допомоги на актуальні тематичні запити;

- рефлексія власного психоемоційного стану та можливість вчасно отримати необхідну підтримку та допомогу.

1. Аналіз поточної ситуації щодо умов психологічної та соціальної безпеки учасників освітнього процесу (в тому числі

безпековий стан клієнтів з наявними ризиками та такими, що опинилися у складних життєвих обставинах або потребують особливої уваги за інших причин).

2. Висновки: прогноз актуальних напрямків просвітницької та профілактичної роботи з учасниками освітнього процесу у новому навчальному році з метою запобігання ускладнень у особистісному розвитку та міжособистісній взаємодії.

Діяльність практичного психолога та соціального педагога, які працюють в одному закладі освіти, повинна відбуватись на основі партнерського співробітництва, узгодженості у тих напрямках роботи, які є взаємодоповнюваними. Аналіз актуальних для конкретного закладу освіти проблемних питань психологічного забезпечення та соціально-педагогічного патронажу, узгодженість з адміністрацією закладу допоможе фахівцям психологічної служби сформулювати своє професійне завдання-мінімум та впорядкувати систему роботи, орієнтуючись в першу чергу на визначені потреби учасників освітньої системи закладу.

Муліка Катерина Миколаївна, методист навчально-методичного кабінету психологічної служби у системі освіти ПОППО: п.1, 2, 3

Хорошева Тетяна Вікторівна, методист навчально-методичного кабінету психологічної служби у системі освіти ПОППО: п. 4